

FIZETÉSI RENDSZER JELENTÉS

2014

*„Tanuljátok meg,
hogy mindenben példát kell mutatni.”*

I. (Nagy) Lajos Király

FIZETÉSI RENDSZER JELENTÉS

2014

Kiadja: Magyar Nemzeti Bank

Felelős kiadó: Hergár Eszter

1054 Budapest, Szabadság tér 9.

www.mnb.hu

A Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény a Magyar Nemzeti Bank elsődleges céljaként az árstabilitás elérését és fenntartását jelöli meg. A Magyar Nemzeti Banknak (MNB) az MNB-törvényben rögzített alapvető feladata, hogy a pénzforgalom zavartalan lebonyolítását és az azt támogató fizetési és elszámolási rendszerek megbízható és hatékony működését elősegítse. A pénzforgalom, valamint a fizetési és elszámolási rendszerek megbízható és hatékony működése elengedhetetlen ahhoz, hogy a reálgazdasági és pénzügyi tranzakciók megvalósuljanak.

A jelentés célja, hogy átfogó képet nyújtson a belföldi pénzforgalomban és a hazai felvigyázott fizetési és elszámolási rendszerek működésében megfigyelhető tendenciákról, a főbb kockázatokról, valamint arról, hogy az MNB milyen eszközöket mozgósított annak érdekében, hogy a fent jelzett alapvető feladatát megvalósítsa. E kiadvánnyal az MNB hozzájárul a pénzforgalommal, a fizetési és elszámolási rendszerekkel kapcsolatos jegybanki tevékenység transzparenciájának növeléséhez, továbbá fejleszti a pénzügyi kultúrát, ezáltal pedig a jelentést olvasók pénzforgalmi döntéseinek tudatosságát.

Az elemzés az MNB Pénzügyi infrastruktúrák igazgatóságán készült Bartha Lajos igazgató irányítása alatt. A publikációt dr. Gerhardt Ferenc alelnök hagyta jóvá. A jelentés készítésében részt vettek: Balla Gergely Patrik, Bodnár László, Divéki Éva, Fenyvesi Miklós, Ilyés Tamás, Luspay Miklós (főosztályvezető), Madarász Annamária, Olasz Henrietta, Pappné Kovács Beáta, Pintér Cecília, Takács Kristóf (projektvezető), Varga Lóránt (főosztályvezető).

A Pénzügyi Stabilitási Tanács a 2014. március 17-i és 2014. június 2-i, a Monetáris Tanács pedig a 2014. május 13-i ülésén tárgyalta az anyag kiemelt üzeneteit, valamint a jelentést, és értékes tanácsokat adott annak elkészítéséhez.

Az MNB szakértői elsősorban a 2013. év releváns információit dolgozták fel, ugyanakkor előre tekintő jelleggel a 2014. évi aktuális folyamatok elemzése is megtalálható a jelentésben.

Tartalom

Kiemelt üzenetek	7
1. Bevezetés	11
2. A hazai fizetési rendszer működése	12
2.1. A fizetési módok és eszközök fejlődése	13
2.2. A fizetési és elszámolási rendszerek működése	17
2.3. A pénzforgalmi ellenőrzések tapasztalatai	24
2.4. A magyar pénzforgalmat és pénzügyi infrastruktúrát érintő hazai és nemzetközi szabályozási fejlemények	26
2.5. A KELER Csoport szervezeti és szerkezeti átalakítása	28
2.6. Nemzeti tulajdonba került a fizetési és elszámolási infrastruktúra utolsó jelentős szereplője is	30
3. A pénzforgalmi szolgáltatások árazása	31
3.1. Az elektronikus fizetési módok és eszközök árazására ható tényezők	31
3.2. A kis értékű fizetéseket elszámoló rendszer árazásának átalakítási lehetőségei	38
4. A fizetési, valamint értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerek likviditására ható tényezők	39
4.1. A napközbeni elszámolás hatása a rendszerek likviditására	40
4.2. A Növekedési Hitelprogram hatása a fizetési rendszerek likviditására	42
4.3. A kéthetes MNB-kötvény átalakításának lehetséges hatásai a fizetési rendszerek likviditására	43
4.4. Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerben tapasztalható nemteljesítések	44
4.5. A bankrendszer piaciszervezet-változásának hatása a fizetési rendszerekre	45
4.6. A fizetési rendszerekhez történő csatlakozás módjában bekövetkező változások hatásai	47
5. A pénzforgalmi szolgáltatások és a fizetési rendszerek fejlődési trendjei és fejlesztési irányai	48
5.1. A kis értékű fizetések elszámolását érintő fejlesztések	48
5.2. A forint bevezetése a folyamatosan kapcsolt elszámolási és kiegyenlítési modellbe	50
5.3. A fizetésre használható virtuális eszközök szabályozatlanságából fakadó kockázatok	52
5.4. A mobiltelefonon keresztüli fizetéshez kapcsolódó fejlesztések	54
Fogalomtár	56

Kiemelt üzenetek

A tranzakciós illeték bevezetését követő költségnövekedés ellenére 2013-ban nem volt megfigyelhető gyors és erőteljes alkalmazkodás a gazdasági szereplők fizetési szokásaiban.

Az elektronikus fizetési eszközök használata terén tapasztalható lassú felzárkózás ellenére uniós összehasonlításban továbbra is jelentős a lemaradás a pénzforgalom hatékonysága terén.

Az elmúlt időszak szabályozási fejleményei – különösen a pénzügyi tranzakciós illeték bevezetése – jelentős mértékben megváltoztatták a pénzforgalmi szolgáltatók árazási gyakorlatát, további szabályozások pedig idén is hatással lehetnek erre.

2013-ban nagymértékben emelkedtek a lakossági pénzforgalmi szolgáltatások költségei, amit a 2014. februártól igénybe vehető ingyenes készpénzfelvétel, illetve a határozottabb fogyasztóvédelmi intézkedések részben kompenzálnak.

Az elektronikus fizetési eszközök használata a korábbi trendeknek megfelelő ütemben emelkedett. Folytatódott az elektronikus fizetési eszközök használatának lassú térnyerése és a készpénzhasználat csökkenése, a változás üteme azonban továbbra sem kellően gyors. A tranzakciós illeték bevezetését követően a korábbi tendenciák akár már rövid távon is megváltozhattak volna, a 2013-as pénzforgalmi statisztikák vizsgálata alapján azonban megállapítható, hogy elmaradt a megemelkedett pénzforgalmi költségekhez történő gyors és erőteljes alkalmazkodás mind a lakossági mind pedig a vállalati ügyfelek esetében. A lakossági ügyfelek fizetési eszközökkel való ellátottsága nem változott jelentősen, így nem feltételezhető, hogy nagymértékben emelkedett volna a bankkapcsolattal nem rendelkezők aránya.

Magyarországon a felnőtt lakosság jelentős része rendelkezik bankszámlával, és a számlára utalt rendszeres jövedelem aránya is megfelelően magas az elektronikus fizetési eszközök nagyobb arányú használatához. A legnagyobb forgalmú fizetési mód, az átutalás GDP-hez viszonyított 15-szörös értéke nem sokkal marad el az Európai Unió átlagától. A kiskereskedelmi és egyéb vásárlási helyzetekben alkalmazott elektronikus fizetések tekintetében, valamint a közüzemi és egyéb szolgáltatások elektronikus fizetése terén azonban egyaránt jelentős tere van még a fejlődésnek.

A 2013-ban bevezetett pénzügyi tranzakciós illeték hatására jelentősen megváltozott a pénzforgalmi szolgáltatások árazása. Az illetékáthárítás a bevezetést követően fokozatosan ment végbe, az illetékkulcsok megemlése után, 2013 októberére pedig teljes mértékben lezajlott az alkalmazkodás. Az illetéket a szolgáltatók többsége teljes mértékben és közvetlenül áthárította, a kártyás vásárlások esetén azonban azt közvetett módon, az éves kártyadíjakban érvényesítette. Az ingyenes készpénzfelvételi lehetőség 2014-es bevezetésének és a bankközi jutalékok csökkentésének következtében további változások várhatóak a pénzforgalmi árazásban.

Az áremelkedés eltérő mértékben jelent meg a különböző pénzforgalmi szolgáltatásoknál, a készpénzfelvételek költségei egyes esetekben több mint háromszorosára emelkedtek 2013-ban. Ezt megelőzően 2011 áprilisa és 2013 eleje között a lakossági ügyfelek átlagos pénzforgalmi díjterhelése az elektronikus fizetési eszközök bővülő forgalma ellenére sem változott. A pénzforgalmi költségek között a fix tételek dominálnak, amelyek a tranzakciós illeték közvetlen, tranzakciós díjakra történő áthárítása ellenére is jelentősen nőttek az elmúlt évben. Az ügyfelek díjterhelésének mérséklődése irányába hat az MNB jelenleg is zajló fogyasztóvédelmi vizsgálatsorozata. Az MNB ennek keretében már 2014 márciusában számos pénzforgalmi szolgáltatót kötelezett a jogszerűtlen módon megemelt pénzforgalmi díjakból származó többletbevételeik visszafizetésére, illetve a jogsértés megszüntetésére.

A felvigyázott rendszerek 2013-ban hatékonyan és biztonságosan bonyolították le a reálgazdasági és pénzügyi tranzakciókat.

Az átutalások a BKR napközbeni elszámolásban a jogszabályban előírt 4 óra helyett átlagosan 2 óra alatt jutnak el a kedvezményezett ügyfél számlájára.

A BKR napközbeni elszámolás bevezetését követően az új rendszerhez való alkalmazkodási folyamat 2013 közepére véget ért. A Növekedési Hitelprogram a bankok alkalmazkodásának következtében nem növelte meg az elszámolási és kiegyenlítési kockázatot a VIBER-ben.

Az MNB-kötvény jegybanki betétté alakítása miatt a bankoknak gondoskodniuk kell arról, hogy elegendő likviditással rendelkezzenek továbbra is a fizetési rendszerben forgalmuk lebonyolításához.

Amennyiben kisebb méretű bank vagy új piaci szereplő veszi át egy hazai piacról kivonuló nagyobb résztvevő funkcióit, akkor a fizetési és elszámolási rendszerekben fellépő kockázatok csak kisebb mértékben változnak.

A Magyar Nemzeti Bank megvásárolta a Bankközi Klíring Rendszert (BKR) üzemeltető GIRO Zrt. teljes részvénycsomagját, mellyel az MNB által üzemeltetett VIBER és az értékpapír-elszámolási és kiegyenlítési rendszert működtető KELER Csoport után a harmadik alapvető pénzügyi infrastruktúra is többségi nemzeti tulajdonba került.

A felvigyázott rendszerekben a kockázatok a tavalyi évhez képest nem növekedtek. A felvigyázott rendszerek magas megbízhatósággal üzemeltek. A résztvevők közötti, illetve az ügyféltől ügyfélig tartó tranzakciók átfutási ideje az elvártnál kedvezőbben alakult. A fizetési és értékpapír-elszámolási rendszerek forgalmának értéke kismértékben növekedett a tavalyi évhez képest. Az ehhez szükséges likviditás mind rendszer, mind pedig egyedi banki szinten bőséges volt.

Az elszámolás és a kiegyenlítés átlagos időtartama napközbeni elszámolási ciklusonként 10 perc, mely feldolgozási idő függ az adott ciklusban elszámolásra kerülő tételek számától is. 2013-ban ez az időtartam a legnagyobb tételszámú ciklusban sem haladta meg a 15 percet. A közvetlen BKR-résztvevők forgalmának elemzése alapján a BKR napközbeni elszámolásának öt ciklusa során az ügyfelek átlagosan 2 órás átfutási idővel számolhatnak.

A BKR napközbeni többszöri elszámolás létrehozása óta számos fizetési megbízást korábbi gyakorlatuktól eltérően az ügyfelek nem a VIBER-ben, hanem a BKR-ben teljesítenek. Az alkalmazkodási folyamat másik hatásaként 2012 második felében a VIBER-résztvevők tételidőzítése napon belül jelentősen későbbre tolódott, 2013-ban pedig állandósult ez a gyakorlat. A 2013-ban elindított Növekedési Hitelprogram (NHP) hatására csökkent a bankok által az MNB javára zárolt értékpapír-állományon belül a pénzforgalom számára napközbeni hitelkeretként felhasználható arány. A bankok annak érdekében, hogy a korábban a pénzforgalmuk lebonyolításához szükséges likviditás fennmaradjon, 2013 augusztusától folyamatosan növelték az MNB javára zárolt értékpapírjaik állományát.

2014. augusztus 1-jétől megszűnik az MNB-kötvény, és átalakul jegybanki betétté. Az új instrumentum azonban, szemben az MNB-kötvénnyel, már nem számít a jegybank szempontjából elfogadható fedezetnek. Mivel a bankok által fedezetként zárolt értékpapír-állomány legjelentősebb része (közel 40 százalék) az MNB kéthetes kötvény volt, ezért az új szabályozás mind fizetési rendszer, mind pedig egyedi banki szinten alkalmazkodást kíván. A bankrendszernek az MNB számításai szerint mintegy 500 milliárd forint értékben kell MNB-kötvény helyett azt helyettesítő fedezetet biztosítani ahhoz, hogy egyedi banki szinten is teljesüljön a pénzforgalom.

A bankrendszer piaci szerkezetének megváltozása kihat a fizetési rendszerek működésére és a pénzforgalmi szolgáltatások piacára is. Egy nagyobb méretű bank kivonulásának a fizetési rendszerekre gyakorolt hatását sok tényező befolyásolja, a lehetséges forgatókönyvek alapján azonban egyiktől sem várható, hogy jelentős kockázatonövekedést eredményez. Ugyanígy a takarékszövetkezeti szektor 2013-ban lebonyolított átalakítása sem volt a fizetési rendszerek működésére negatív hatással.

A jegybanki tulajdonszerzést alapvetően három cél motiválta. Egyrészt az MNB hátróztottan arra törekszik, hogy a banki ügyfelek a lehető legolcsóbban jussanak azokhoz a pénzforgalmi szolgáltatásokhoz, melyeket az eddig profitorientáltan működő BKR működési modellje drágított. Másodsorban az MNB az ország pénzügyi infrastruktúrájának működéséért és fejlesztéséért felelős intézményként a GIRO megvásárlásával hatékonyabban tudja az ügyfelek érdekeit szolgáló pénzforgalmi fejlesztéseket elősegíteni. Harmadrészt az MNB fontosnak tartja, hogy hasonlóan más monopolhelyzetű közüzemi szolgáltatókhoz, a pénzforgalmi szolgáltatások háttér-infrastruktúráját képező társaságok is nemzeti tulajdonban legyenek.

A központi szerződő felek működését szabályozó európai rendelet (EMIR) előírásai alapján a központi szerződő fél tevékenység végzésére jogosító engedélyeket a KELER KSZF-nek meg kell újítania.

A KELER KSZF 2013. szeptember 13-án beadta az EMIR szerinti újraengedélyezési kérelmét a felügyelő hatóságához. Az újraengedélyezési eljárás legkésőbb 2014 harmadik negyedévében lezárul. Ahhoz, hogy a KELER KSZF megfeleljen az EMIR és a másodszintű szabályozást jelentő szabályozó technikai sztenderdek előírásainak, 2013-ban lezajlott a KELER Csoport szervezeti és szerkezeti átalakítása. Az átalakítás keretében a KELER átadta a garantált ügyletekhez kapcsolódó elszámolási funkciót a KELER KSZF-nek, valamint megtörtént a KELER KSZF feltőkésítése is. Emellett a KELER KSZF kockázatkezelési modellje is átalakult, valamint új szolgáltatások is megjelentek a KELER KSZF palettáján.

A felügyeleti funkciók MNB-be történő integrációja következtében növekvő ellenőrzési spektrumnak, valamint a korábbinál markánsabb intézkedési politikának köszönhetően 2014-től tovább javul a pénzforgalmi ellenőrzések hatékonysága.

A felügyeleti integráció lehetővé teszi a pénzforgalmi jogszabályok egységes, magas színvonalú ellenőrzését. Mindez a jövőben eredményesebben kényszerítheti ki a pénzforgalmi szolgáltatást nyújtók jogszabálykövető magatartását, és ennek következtében növekedhet az ügyfelek pénzügyi szektorba vetett bizalma is. A 2013-as vizsgálatok alapján alapvetően jogszabálykövető módon zajlott a pénzforgalom lebonyolítása, hat hitelintézet esetében azonban a feltárt szabályszegések miatt az MNB bírságot szabott ki.

Az MNB szándéknyilatkozatban deklarálta a forint CLS¹-rendszerbe történő bevezetésére irányuló elkötelezettségét, minek folyamatként 2015 második félévétől kiküszöbölhetővé válhat a devizakiegyenlítési kockázat a forinttal szemben kötött devizaügyletek esetében.

A hazai hitelintézeti szektor által viselt jelentős devizakiegyenlítési kockázat kiküszöbölése, valamint a pénzügyi rendszer stabilitásának erősítése érdekében az MNB úgy döntött, hogy a CLS-sel együttműködve törekszik a forint CLS Bank által üzemeltetett elszámolási és kiegyenlítési modellbe történő bevezetésére. A Pénzügyi Stabilitási Tanács által 2014 januárjában kibocsátott szándéknyilatkozat nyomán megkezdődhetett a csatlakozás átvilágítási szakasza. Az azonosított feladatok megoldását és az operatív folyamatok összehangolását a 2015 közepén záruló implementációs fázis keretében végzik a projekt érintettjei. Az MNB a sikeres csatlakozás érdekében szorosan együttműködik a Magyar Bankszövetséggel, a Magyar Forex Társasággal, illetve a teljes bankrendszerrel.

A BKR éjszakai elszámolásának megszüntetése növelheti a rendszer hatékonyságát, az átutalások lebonyolításának további gyorsítása pedig szélesebb körben alkalmazhatóvá teheti az elektronikus fizetési módokat.

Az éjszakai elszámolás megszüntetésével növelhető lehet a Bankközi Klíring Rendszer hatékonysága, és olcsóbbá válhat a működése, ami csökkentheti a szolgáltatások díjait is. Az átutalások ügyfelek közötti lebonyolításának további gyorsítása emellett javíthatja az elektronikus fizetési eszközök használati feltételeit. Ezt segíthetné elő az elszámolási ciklusok sűrítése vagy akár az azonnali átutalási szolgáltatás bevezetése is, amely számos új fizetési helyzetben választási lehetőséget biztosíthatna a készpénzhasználat mellett, és csökkenthetné a gazdasági szereplők közötti bizalomhiány készpénzhasználatot ösztönző hatását is.

A mobileszközök elmúlt években tapasztalt gyors technikai fejlődése ösztönözheti az elektronikus fizetési szolgáltatások fejlődését is.

A mobilfizetési megoldások számos új fizetési helyzetben megteremthetik a készpénz mellett az elektronikus fizetés lehetőségét is, emellett csökkenthetik a tranzakciók lebonyolításához szükséges infrastruktúra kiépítésének és üzemeltetésének költségeit is. A fejlesztések során biztosítani kell, hogy a hozzáférés minden érintett szereplő számára elérhető legyen. Annak érdekében, hogy a hazai fejlesztések megfelelően támogassák a pénzforgalom hatékonyságának növelését, a piaci szereplők széles körű együttműködésére van szükség.

¹ Continuous Linked Settlement = folyamatosan kapcsolt kiegyenlítés.

1. Bevezetés

A Magyar Nemzeti Bank jegybanktvényben rögzített alapvető feladata, hogy a pénzforgalom zavartalan lebonyolítását és az azt támogató fizetési és elszámolási rendszerek megbízható és hatékony működését elősegítse. Amennyiben a gazdasági szereplők a társadalmi szinten költséghatékony, gyors és biztonságos elektronikus fizetési módokat a jelenleginél nagyobb mértékben használnák, a fizetési tranzakciók terén jelentős erőforrások lennének megtakaríthatóak társadalmi szinten. Ehhez azonban szükséges, hogy a fizetési helyzetek többségében a készpénzhasználat mellett lehetőség legyen az elektronikus fizetési eszközök egyszerű és biztonságos használatára alacsony és átlátható költségek mellett. Emellett elengedhetetlen, hogy a hazai fizetési és elszámolási rendszerek magas szintű szolgáltatással és a jogszabályoknak megfelelően támogassák a gazdasági szereplők által kezdeményezett reálgazdasági és pénzügyi tranzakciók lebonyolítását. A fizetési és elszámolási rendszerek felvigyázása emiatt alapvető jegybanki feladat. A rendszerek megbízhatóságának, hatékonyságának, likviditásmenedzselésének, a rendszerek közötti kapcsolódó szolgáltatásoknak nyomon követése és elemzése egy kockázat alapú felvigyázói keretrendszer alapján történik.

Az MNB alapvetően katalizátorként vesz részt a hatékonyság növelésében: elemzéseket végez, valamint aktív koordináció és párbeszéd segítségével igyekszik megteremteni azokat a feltételeket, amelyek elősegítik, hogy az érintettek a társadalmi érdekek figyelembevételével döntsenek. Az elektronikus fizetési eszközök jelenleginél szélesebb körű használatának számos pozitív hatása lehet a hazai gazdaságra. Növelhető vele a pénzforgalom hatékonysága, csökkenthető a tranzakciók lebonyolításához felhasznált erőforrások, segítheti a rejtett gazdaság visszaszorítását, ezeknek köszönhetően pedig támogathatja a gazdasági növekedést is. Ugyanakkor az MNB a katalizátori funkcióján túl szabályozza a pénzforgalom lebonyolítását, így MNB-elnöki rendeletben előírt követelményeken keresztül tudja alakítani a pénzforgalmi szolgáltatások piacát. A rendeletben és a pénzforgalmi szolgáltatások nyújtásáról szóló törvényben szereplő előírások betartását az MNB ellenőrzi.

A jelentés első része bemutatja a hazai fizetési módok és eszközök fejlődési tendenciáit és a pénzforgalom hatékonyságának alakulását, a hazai fizetési és elszámolási rendszerek működésével és azok felvigyázásával kapcsolatos fejleményeket. Emellett foglalkozik a pénzforgalom ellenőrzési tapasztalataival, a hazai és nemzetközi szabályozói tevékenység aktuális kérdéseivel, valamint az értékpapír-elszámolási és kiegyenlítési rendszer szervezeti és működési átalakulásával. A jelentés ezt követően három, a hazai pénzforgalom és fizetési rendszerek szempontjából aktuális témát mutat be részletesen.

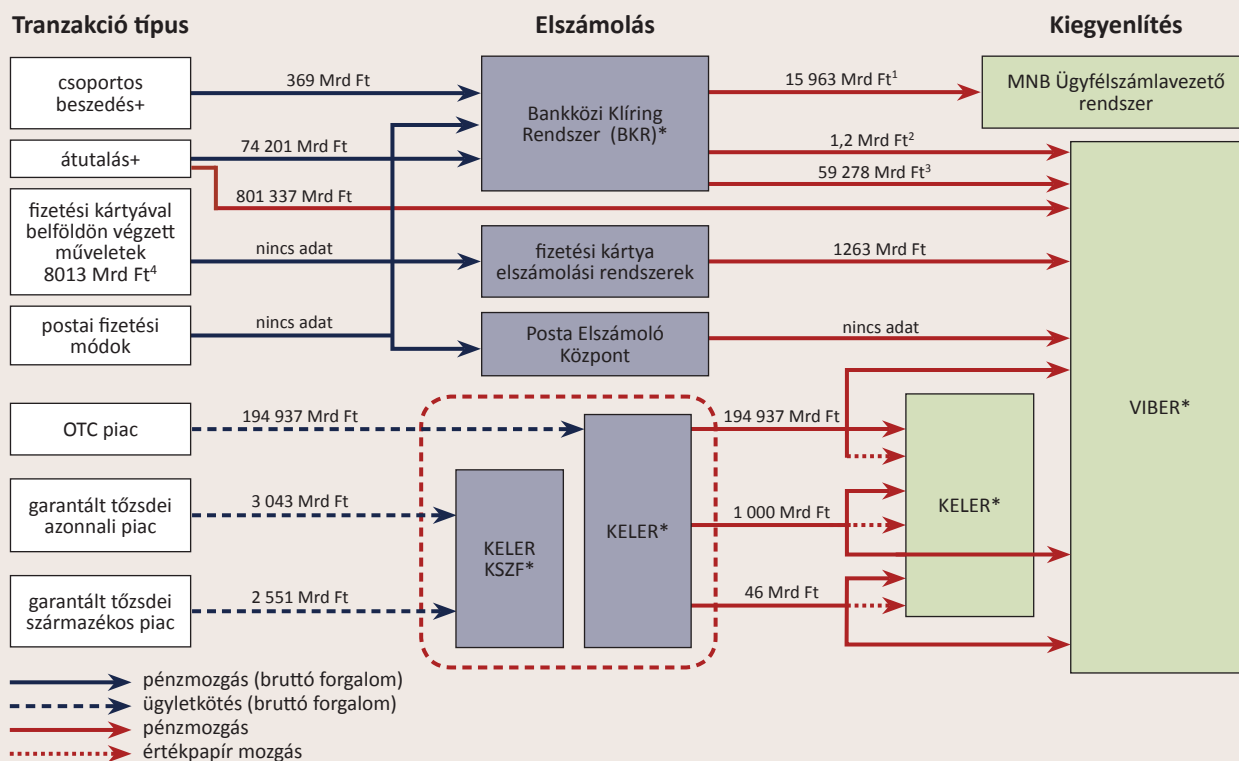
- Az elmúlt időszak pénzforgalmat érintő szabályozási változásai kapcsán előtérbe került a pénzforgalmi szolgáltatások árazása, hiszen ez hosszabb távon befolyásolhatja az elektronikus fizetési eszközök használatát is. A szabályozások hatásainak elemzése mellett szükséges a pénzforgalmi árazás folyamatos nyomon követése, ami a jövőben az MNB 2014-ben megalkotott pénzforgalmi árazási monitoring rendszerével lehetségessé válik.
- A fizetési rendszerek likviditásának nyomon követése fontos a tranzakciók zökkenőmentes lebonyolítása és a pénzügyi közvetítőrendszerbe vetett bizalom fenntartása érdekében. A felvigyázott rendszerek likviditását az elmúlt évben két tényező befolyásolta nagyobb mértékben: a Növekedési Hitelprogram elindítása és a napközbeni elszámolási rendszerhez való alkalmazkodási folyamat. 2014-ben várhatóan a kéthetes MNB-kötvény átalakításához kapcsolódó alkalmazkodási folyamat szintén jelentős hatással lesz a rendszerek likviditásának alakulására.
- A pénzforgalmi szolgáltatások, valamint a fizetési és elszámolási rendszerek folyamatos fejlesztésével javítható a tranzakciók lebonyolításának hatékonysága, gyorsabbá és olcsóbbá tehető a szolgáltatások. A fejlesztések kapcsán azonban mindig szem előtt kell tartani a fizetések biztonságát és az új megoldásokkal megjelenő kockázatokat is. Ezek alapján az MNB folyamatosan figyelemmel kíséri és ösztönzi a pénzforgalmi szolgáltatások fejlesztését, számos esetben pedig aktívan részt is vesz ezekben a fejlesztésekben.

2. A hazai fizetési rendszer működése

A pénzforgalom, valamint a fizetési és elszámolási rendszerek megbízható és hatékony működése elengedhetetlen ahhoz, hogy a reálgazdasági és pénzügyi tranzakciók megvalósuljanak. A számlapénzben történő fizetések és az értékpapír-tranzakciók lebonyolításához olyan központi rendszerekre van szükség, amelyek biztosítják a tranzakciók elszámolását és kiegyenlítését. A nagy összegű, sürgős forintátutalások fizetési rendszere a Valós Idejű Bruttó Elszámolási Rendszer (VIBER). A kis összegű forintátutalásokat és -beszedéseket a Bankközi Klíring Rendszer (BKR) számolja el. A bankkártyás tranzakciók elszámolása a kártyatársaságok (Visa, MasterCard) nemzeti

rendszereiben, míg a postai fizetési módoké jellemzően a Posta Elszámoló Központban (PEK) történik. A tőkepiaci tranzakciók a KELER által működtetett értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerben bonyolódnak le, a garantált piacok esetében a KELER KSZF mint központi szerződő fél közbeiktatásával. Amennyiben a fizetések és értékpapír-tranzakciók elszámolása és kiegyenlítése elválik egymástól, akkor a kiegyenlítés általában jegybankpénzben, az MNB-nél vezetett számlákon történik az MNB ügyfélszámla-vezető rendszerében, vagy a VIBER-ben (1. ábra). Az MNB felvigyázói tevékenysége a VIBER, a BKR, a KELER és a KELER KSZF működésére terjed ki.

1. ábra
A hazai pénzügyi infrastruktúra áttekintő ábrája

¹A BKR éjszakai elszámolás során normál rend szerint elszámolt megbízások értéke, melyben a csoportos beszedésen, átutaláson kívül egyéb tranzakciók is elszámolódnak

²A BKR éjszakai elszámolás során sorban maradt megbízások értéke, melyek második körben kerültek kiegyenlítésre

³A BKR napközbeni elszámolás során elszámolt megbízások értéke, melyben az ügyfelek által nem papír alapon a számlavezetőikhez benyújtott tranzakciók számolódnak el

⁴A teljes forgalomnak csak a bankközi része kerül elszámolásra a kártyatársasági rendszerekben

*=az on-us tételeket nem tartalmazza

*= felvigyázott rendszerek

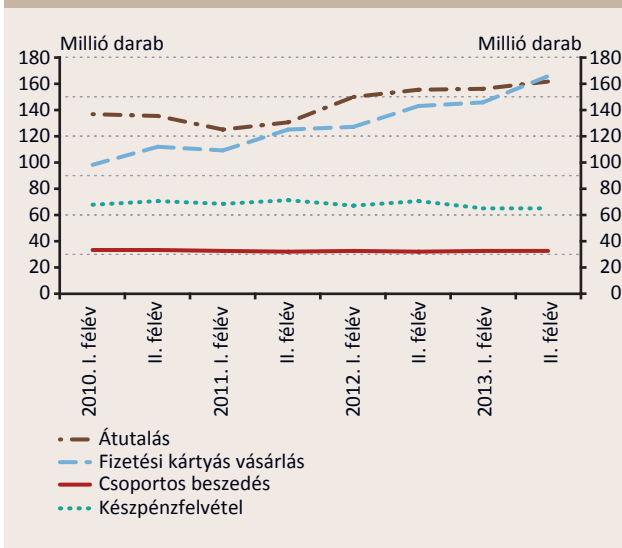
2.1. A fizetési módok és eszközök fejlődése

2.1.1. AZ ELEKTRONIKUS FIZETÉSI MÓDOK HASZNÁLATA

A hazai fizetési módok és eszközök fejlődése 2013-ban is a korábbi tendenciáknak megfelelően alakult, a korábbiakhoz hasonló ütemben folytatódott az elektronikus fizetési eszközök használatának lassú térnyerése. A tranzakciók illeték bevezetését megelőzően több várakozás is megfogalmazódott a megváltozó költségstruktúra pénzforgalomra gyakorolt várható hatásait illetően. Az egyik feltételezés szerint az elektronikus fizetési módok használata intenzívebbé válhat a készpénzfelvételre vonatkozó magasabb illetékkulcsok miatt, míg a másik feltételezés szerint az elektronikus tranzakciók forgalma csökkenhet a pénzforgalom költségeinek általános megemelkedése miatt. Mivel a pénzforgalmi szolgáltatásokat igénybe vevő ügyfelek első alkalommal 2013 tavaszán szembesültek a megemelkedő pénzforgalmi költségekkel, az elmúlt év első felében kisebb mértékű alkalmazkodásra lehetett számítani. A 2013 őszi elemzések alapján megállapítható, hogy az elmúlt év első felében sem a lakossági, sem pedig a vállalati ügyfelek nem alkalmazkodtak fizetési szokásaikkal a megváltozott költségstruktúrához. A lakossági fizetési szokások terén tovább folytatódta a korábban megfigyelt tendenciák, és így emelkedett a kártyás vásárlási forgalom aránya a fizetési kártyával lebonyolított tranzakciók között. A vállalati ügyfelek fizetési szokásaiban nem figyelhető meg az első félévben a tranzakciók tömeges külföldre telepítése vagy az illetékfizetési korlát elérése érdekében a fizetési műveletek összevonása.² 2013 második félévének pénzforgalmi statisztikai adatai alapján megállapítható, hogy továbbra sem változott meg jelentős mértékben a hazai fizetési forgalom szerkezete a korábbi évekhez képest³ (2. ábra).

A lakossági fizetési szokásokban 2013-ban nem figyelhető meg jelentős változás: a fizetési kártyás vásárlások forgalma a korábbi trendeknek megfelelően emelkedett, a készpénzfelvelelek száma pedig csökkent, az összérték kismértékű emelkedése mellett. A lakossági fizetési szokások változása megfelelően nyomon követhető a fizetési kártyás vásárlások és a készpénzfelvelelek forgalmának változásával. Feltételezhető,

2. ábra
A fizetési számlához kapcsolódó főbb fizetési műveletek forgalma

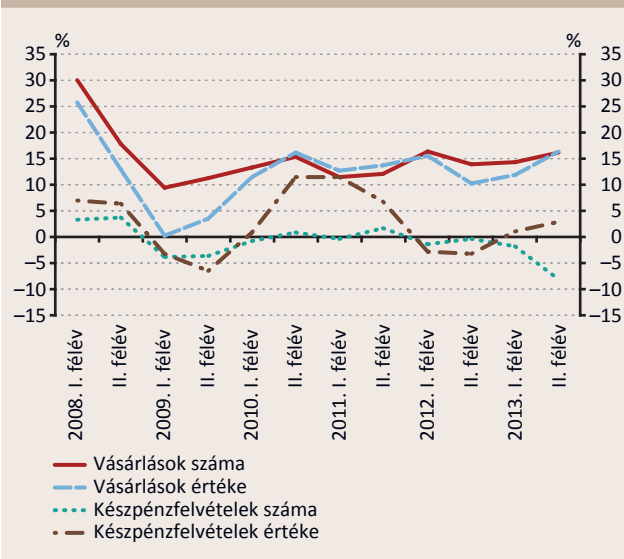
hogy amennyiben jelentősen megváltozna a lakossági ügyfelek fizetési szokása, úgy elsősorban ennek a két tranzakció típusnak a forgalmában lehetne megfigyelni nagyobb változásokat. A fizetési kártyákkal 2013-ban lebonyolított 312 millió darab vásárlás 15,4 százalékkal magasabb az egy évvel korábbinál, a fizetések 2327 milliárd forintos összértéke pedig 14,3 százalékkal haladja meg az egy évvel korábbi időszak értékét. A kártyás vásárlások esetén fontos kiemelni a távollévők között – jellemzően interneten keresztül – lebonyolított vásárlási forgalom alakulását. Ezeknél a forgalom bővülése jelentősen meghaladta a hagyományos üzletekben megfigyelt forgalom emelkedését, így a tranzakciók száma 33 százalékkal emelkedett egy év alatt. A fizetési kártyás készpénzfelvelelek száma a korábbiaknál nagyobb mértékben, 5 százalékkal csökkent 2013-ban. A 117 millió darab tranzakció összértéke 6117 milliárd forint volt, ez tehát 2,1 százalékkal emelkedett az egy évvel korábbihoz képest. A kártyás készpénzfelvelelek átlagértéke közel 4000 forinttal lett magasabb 2013-ban, így meghaladja az 52 ezer forintot. A rendszeres számlafizetéseknél, elsősorban a lakossági ügyfe-

² A 2013 első féléves forgalmi adatok alakulásának részletes bemutatását az MNB-Szemle 2014. márciusi számában megjelent elemzés tartalmazza: Ilyés Tamás–Takács Kristóf–Varga Lóránt: A pénzforgalmi szolgáltatások díjainak és a pénzforgalom szerkezetének alakulása a pénzügyi tranzakciós illeték bevezetését követően.

³ A részletes pénzforgalmi statisztikákat az MNB honlapján elérhető Pénzforgalmi táblakészlet tartalmazza: <http://www.mnb.hu/Statiztika/statiztikai-adatok-informaciok/adatok-idosorok/xiii-penzforgalmi-adatok/penzforgalmi-adatok/penzforgalmi-tablakeszlet>.

lek által használt csoportos beszedések száma kismértékben, 0,7 százalékkal emelkedett. A fizetési kártyák használata terén megfigyelhető változások alapján megállapítható, hogy tovább nőtt a kártyás vásárlások forgalma, és ennek megfelelően ezen a téren emelkedett a pénzforgalom hatékonysága (3. ábra).

3. ábra
A fizetési kártyával lebonyolított tranzakciók éves növekedési üteme

Az elsősorban a vállalati ügyfelek által használt fizetési módok forgalmának alakulásában szintén nem látható a tranzakciós illeték bevezetése miatt megváltozott költségstruktúrához való jelentős alkalmazkodás. A forintátutalások száma 5 százalékkal, összértéke pedig 4,7 százalékkal lett magasabb 2013-ban az előző évhez képest. A devizaátutalások száma hasonló mértékben emelkedett, értékük azonban 6,5 százalékkal csökkent. A csoportos átutalások száma kismértékben emelkedett az elmúlt évben. A jellemzően vállalati ügyfelek által igénybe vett bankfióki készpénzfelvételek számának és értékének csökkenése tovább folytatódott 2013-ban is, és a csökkenés üteme meghaladta a megelőző évben tapasztaltat. A készpénzfelvételek száma 11,6 százalékkal 12,5 millió darabra csökkent 2012-höz képest. A készpénz-befizetési forgalom csökkenési üteme lassult az elmúlt évben, a 30,2 millió tranzakció 4,6 százalékkal kevesebb az egy évvel korábbinál, a tranzakciók összértéke pedig 6 százalékkal lett alacsonyabb. Ez alapján megállapítható, hogy a vállalati fizetési szokásokban sem történt gyors és nagymértékű alkalmazkodás a tranzakciós illeték bevezetését követően.

A pénzforgalom lebonyolításához az ügyfelek oldalán szükséges fizetési eszközök terén sem láthatók jelentős változások az elmúlt évben, tehát ez alapján sem állapítható meg, hogy az ügyfelek tömegesen a készpénzhasználat felé fordultak volna. A forgalmi adatok mellett azért szükséges megvizsgálni a pénzforgalmi szolgáltatásokat igénybe vevő ügyfelek fizetési

számláinak és fizetési kártyáinak alakulását is, mert ezekből az adatokból következtetni lehet a szolgáltatásokat igénybe vevők számára és így arra, hogy a forgalom megváltozását a fizetési szokások, vagy a szolgáltatásokat igénybe vevők számának változása okozta-e. Ez az elmúlt időszak szabályozási fejleményei alapján elsősorban a lakossági ügyfeleknél lehet fontos szempont, mert a pénzforgalmi költségek emelkedése miatt fennállt annak a veszélye, hogy számos ügyfél megszünteti a bankkapcsolatát. A korábbi elektronikus fizetési forgalom áttérése a készpénzhasználatba pedig a lakossági ügyfelek esetében egyszerűbben és gyorsabban megvalósítható, mint a vállalati szegmensben. A természetes személyek fizetési számláinak száma a korábbi évek emelkedése után 2013 végére mintegy 150 ezer darabban lett alacsonyabb az előző év végi értékénél, ez azonban a 10 millió lakossági számlához viszonyítva nem jelentős változás. A megszűnő számlák egy része feltételezhetően korábban nem használt számla volt. A gazdálkodó szervezetek és egyéb intézmények számláinak száma nem változott lényegesen. A számlák devizanem szerinti megbontása alapján megállapítható, hogy a devizaszámlák száma nagyobb arányban csökkent, mint a forintszámláké. A fizetési kártyák száma az elmúlt évek folyamatainak megfelelően 2013-ban sem változott jelentősen, a kismértékű emelkedés elsősorban a lakossági kártyák számának emelkedésével magyarázható. A fizetési kártyákon belül a betéti kártyák aránya a korábbi évek növekedésével ellentétben 2013 végére egy százalékponttal 84,7 százalékra csökkent. Ezek alapján elsősorban arra lehet következtetni, hogy a több bankkapcsolattal rendelkező ügyfelek csökkentették az általuk igénybe vett szolgáltatások számát, de feltételezhetően nem emelkedett nagymértékben a bankkapcsolattal egyáltalán nem rendelkezők aránya.

A hazai fizetési forgalomban lebonyolított elektronikus fizetések biztonságosan teljesülnek, a fizetési kártyával elkövetett visszaélések forgalomhoz viszonyított aránya továbbra is alacsony szinten van. Az elektronikus fizetési tranzakciók biztonságos lebonyolítása és a visszaélések alacsony szinten tartása elengedhetetlen a bizalom fenntartása érdekében. A hazai fizetési kártyákkal lebonyolított tranzakciók 0,003 százaléka kapcsolódott visszaélésekhez 2013 első felében, míg a hazai elfogadóhálózaton lebonyolított forgalomban ennek a tizede ez az arány. Ezek alapján megállapítható, hogy Magyarországon nemzetközi összehasonlításban is alacsony a kártyás visszaélések száma. A kártyás visszaélések kapcsán két folyamat figyelhető meg az elmúlt években. Egyrészt a visszaélési tranzakciók jelentős része a határon átnyúló forgalomban történik, másrészt pedig a visszaéléseken belül egyre nagyobb a távollévők közötti fizetések során – elsősorban interneten keresztül – elkövetett visszaélések aránya. A határon átnyúló visszaélések csökkentése érdekében elsősorban a külföldi pénzforgalmi szolgáltatók biztonsági fejlesztései és magasabb biztonsági szint elérése lenne szükséges. Az internetes visszaélések esetén azonban lehetőség van olyan kiegészítő biztonsági szol-

gáltatások igénybevételére, amelyekkel a kártyán feltüntetett adatok megadása mellett további információk is szükségesek a tranzakciók elindításához. Ilyen lehet az egyszer használatos jelszavak, vagy kiegészítő, csak a kártyabirtokos által ismert kódok megadása. Ezeknek a szolgáltatásoknak a bevezetését már a hazai pénzforgalmi szolgáltatók is megkezdték.

2.1.2. A FIZETÉSI KÁRTYA-ELFOGADÓ HÁLÓZAT FEJLESZTÉSE

Továbbra is kiemelt figyelmet kell fordítani a fizetési kártya-elfogadó hálózat fejlesztésére, mivel a lakossági fizetési helyzetek többségében jelenleg egyedül a kártyás fizetési megoldások biztosíthatnak hatékony választási lehetőséget a készpénz mellett. A hazai fizetési kártya-elfogadó hálózat az elmúlt évek tendenciáinál lassabban fejlődött 2013-ban, így év végén 74 ezer elfogadóhelyen több mint 90 ezer kártyaelfogadó terminálnál lehetett kártyával fizetni. A terminálok száma így egy év alatt 6,5 százalékkal emelkedett, ami elmarad a korábbi évek növekedési ütemétől. Miközben a nagyobb forgalmú kiskereskedelmi egységek többségénél lehetséges fizetésre használni a bankkártyákat, a kisebb forgalmú üzletek nagy részében továbbra sem érhető el a készpénz mellett elektronikus fizetési lehetőség. Az elektronikus fizetés lehetőségének megteremtése a kiskereskedelemben egyaránt növelheti a pénzforgalom hatékonyságát, valamint segítheti a rejtett gazdaság visszaszorítását is. A pénzforgalmi statisztikák és a nemzetközi összehasonlítás alapján megállapítható, hogy szükséges a kártyaelfogadó hálózat korábbiaknál gyorsabb ütemű fejlesztése. Ehhez meg kell vizsgálni a fejlesztést ösztönző támogatási programok létrehozásának lehetőségeit, valamint fel kell térképezni azt, hogy az új technikai megoldások hogyan gyorsíthatják rövid távon a hálózat fejlődését.

A 2013-ban Fejér megyében lebonyolított POS-terminál telepítési program eredményei elmaradnak a résztvevők előzetes várakozásaitól, ám így is az országos átlag közel kétszeresére nőtt a megyében a terminálok kihelyezési üteme a program időszakában. Az MNB, a Magyar Bankszövetség, a Fejér Megyei Kereskedelmi és Iparkamara, két nemzetközi kártyatársaság és hat pénzforgalmi szolgáltató közreműködésével 2013 negyedik negyedévében valósult meg az a támogatási program, melynek keretében a Fejér megyében működő kereskedők kedvezményes feltételek mellett juthattak hozzá kártyaelfogadó berendezéshez. Az elfogadói szolgáltatást nyújtó pénzforgalmi szolgáltatók összesen 114 POS-terminált telepítettek ki, melyek közel fele az évi 10 millió forint árbevételt el nem érő kiskereskedőknél működik. A korábbi várakozásoktól elmaradó eredményeket számos tényező indokolhatja. Az online pénztárgépek beszerzésével kapcsolatos kereskedői feladatok, valamint a program előkészítésének jelentős elhúzódása és így a telepítési folyamat karácsonyi időszakban történő lebonyolítása egyaránt csökkentette a kereskedők részvételi hajlandóságát.

Fontos kiemelni, hogy a kereskedők egy része alacsony költségek mellett is elzárkózott a kártyaelfogadás bevezetésétől, amit indokolhat a kevésbé nyomon követhető készpénzhasználat előnyben részesítése is. A telepítési program tapasztalatait is felhasználva tovább kell vizsgálni az érintettek motivációit és azokat a lehetséges közpolitikai lépéseket, amelyek hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a lehető legszélesebb körben lehessen biztosítani a hatékony elektronikus fizetést a kiskereskedelemben.

2.1.3. A HAZAI PÉNZFORGALOM HATÉKONYSÁGA NEMZETKÖZI ÖSSZEHOSONLÍTÁSBAN

Magyarországon a felnőtt lakosság jelentős része rendelkezik bankszámlával, és a számlára utalt rendszeres jövedelem aránya is megfelelően magas. Az elektronikus pénzforgalmi szolgáltatások igénybevételének alapfeltétele a fizetési számlával való rendelkezés, illetve a fizetési számlán lévő pozitív egyenleg, hiszen annak terhére lehet elektronikus fizetési tranzakciókat indítani. A hazai pénzforgalom hatékonysága szempontjából kiemelkedő kérdés, hogy a magyar lakosság mekkora része rendelkezik fizetési számlával, és a bérek, nyugdíjak, illetve egyéb rendszeres jövedelmek mekkora részét kapja fizetési számlára. A számlára utalt jövedelmek pontos aránya nehezen állapítható meg, a mutató azonban több résztétel esetén rendelkezésre áll. A nyugdíjkifizetések Magyarországon 68 százaléban elektronikus csatornákon keresztül történtek 2013-ban. Az elmúlt évek adataihoz képest csekély visszalépés figyelhető meg – 2012-ben a nyugdíjak értékének megközelítőleg 69 százaléka került kifizetésre csoportos átutalás segítségével. A munkajövedelmek esetében ez az arány csak közvetetten becsülhető, mivel nem állnak rendelkezésre részletes statisztikák, de a munkaképes lakosság számlával rendelkező arányából és a jellemzően rendszeres jövedelmek kifizetésére használt csoportos átutalási forgalomból a nyugdíjakra vonatkozóan valamivel magasabb szám feltételezhető. Az Európai Unióban a teljes arány becslések alapján eléri a 90 százalékot. Ezek a becslések csak a bevallott, legális jövedelmek kifizetésére vonatkoznak, mégis elmondható, hogy az uniós átlaghoz képest ezen a területen a lemaradás nem jelentős.

A lakossági fizetési számlák és kártyák száma, valamint a számlára utalt rendszeres jövedelmek aránya lehetővé tenné, hogy a fizetési műveletek többsége elektronikus módon történjen. A hazai pénzforgalom fejlettségének vizsgálatára az MNB által alkalmazott három mutató alapján azonban megállapítható, hogy a lassú felzárkózás ellenére továbbra is jelentős a lemaradás uniós összehasonlításban az elektronikus fizetési módok használata terén. A magyarországi elektronikus pénzforgalom fejlettségének nemzetközi összehasonlításban való vizsgálatához három fő mutatót használ az MNB, melyek segítségével európai összehasonlításban jellemezhető a három leggyakoribb fizetési helyzetben az elektronikus fizetési módok elterjedtsége (1. táblázat). Ezekkel megállapítható a közüzemi

és egyéb számlafizetések, valamint a kiskereskedelmi vásárlások elektronikus fizetésének elterjedtsége, emellett pedig az átutalások GDP-hez viszonyított aránya.

A gazdasági szereplők által leggyakrabban használt és legnagyobb forgalmú elektronikus fizetési mód, az átutalás forgalmának GDP-hez viszonyított aránya megközelíti az uniós átlagot. Magyarországon a bankok ügyfelei által indított átutalások éves összege a GDP közel 15-szörösét teszi ki, így ez nem sokkal marad el az EU országainak 17,8-szoros átlagától. A jelenlegi növekedési ütemmel éveken belül elérheti a magyar mutató az Európai Unió jelenlegi átlagát. Ezek alapján látható, hogy a magyar pénzforgalom intenzív, a bruttó nemzeti össztermék több mint 15-szöröse fordul meg a fizetési rendszerekben.⁴

A kiskereskedelmi és egyéb vásárlási helyzetekben alkalmazott elektronikus fizetések tekintetében jelentős tere van még a növekedésnek. Az elektronikus vásárlások mutatója a fizetési kártyával és egyéb kártya alapú, valamint elektronikus megoldásokkal (pl. mobilfizetési megoldások) végrehajtott fizetések összegét hasonlítja a teljes lakossági fogyasztáshoz. Az innovatív fizetési módok alacsony elterjedtsége miatt Magyarországon

ez az arány gyakorlatilag teljes mértékben a fizetési kártyás fizetések elterjedtségét jelenti. Miközben Magyarországon ez a szám 2013-ban alig haladta meg a 13 százalékot, az EU-országok átlaga ennek csaknem háromszorosa, 37 százalék volt. Ezen a téren kevésbé dinamikus fejlődés figyelhető meg, viszont az arány az elmúlt két évben is emelkedett, ami a kártyás fizetések gyors növekedésének köszönhető.

A közüzemi és egyéb szolgáltatások elektronikus fizetése terén jelentős az elmaradás az Európai Unió átlagához képest. Speciális fizetési helyzetet jelent a tartósan igénybe vett, rendszeres időközönként fizetendő díjakkal jellemezhető szolgáltatások⁵ számláinak kiegyenlítése, ami csaknem valamennyi háztartást érint. A szolgáltatásokat igénybe vevők a számlafizetések becsült éves értékének csak 24,3 százalékát fizették elektronikus fizetési módokkal 2013-ban, míg az EU-ban ez a mérték az MNB becslése szerint jóval magasabb, elérheti a 70 százalékot. A közüzemi szolgáltatások elektronikus fizetése terén Magyarországon kedvező, ámde lassú folyamat figyelhető meg, amely során a papír alapú, készpénzes számlabefizetési szolgáltatások fokozatosan vesztenek részesedésükből, és a szerepüket különböző elektronikus fizetési módok veszik át.

1. táblázat A magyarországi pénzforgalom fejlettségét jellemző mutatószámok alakulása uniós összehasonlításban				
Mutató	Számítás	Magyarország 2012	Magyarország 2013	Európai Unió 2012
Átutalások	Átutalások éves összege / GDP	14,5	15,3	17,8
Vásárlások elektronikus fizetése	Bankkártyás és egyéb elektronikus fizetett vásárlások éves összege / Éves lakossági fogyasztás	11,8%	13,0%	37,3%
Közüzemi és egyéb szolgáltatások számláinak elektronikus fizetése	Csoportos beszedések és egyéb elektronikus számlafizetések becsült éves összege / Számlafizetések becsült éves összege	23,5%	24,3%	70%*

*Becsült érték az EU-országok egyedi adatközlése, az egy főre jutó csoportos beszedési adatok és a Deutsche Bank (2005) tanulmánya alapján.
Forrás: MNB, EKB.

⁴ Ezek az adatok nem tartalmazzák a VIBER-ben indított bankközi átutalások értékét, ami a GDP 31,4-szerese volt 2013-ban.

⁵ Ilyenek a közüzemi, telekommunikációs, biztosítási szolgáltatások költségei és az egyéb rendszeresen fizetendő díjak.

2.2. A fizetési és elszámolási rendszerek működése

A felvigyázott rendszerek 2013-ban hatékonyan és biztonságosan bonyolították le a reálgazdasági és pénzügyi tranzakciókat. Ezeknek a rendszereknek (VIBER, BKR, a KELER és KELER KSZF által működtetett értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszer) (2. táblázat) a résztvevők közötti, illetve az ügyféltől ügyfélig tartó tranzakciók átfutási ideje az elvártnál kedvezőbbben alakult. A fizetési és értékpapír-elszámolási rendszerek forgalmának értéke kismértékben növekedett a tavalyi évhez képest. A likviditás mind rendszer-, mind pedig egyedi banki szinten bőséges volt. A felvigyázott rendszerekben a kockázatok (a szolgáltatás ellátásának kockázata, az elszámolási és kiegyenlítési kockázat és a kapcsolódó rendszerek kockázata⁶) nem növekedtek.

2.2.1. A FIZETÉSI ÉS ELSZÁMOLÁSI RENDSZEREK FORGALMÁNAK ALAKULÁSA

A fizetési és értékpapír-elszámolási rendszerek forgalmának értéke 2013-ban kismértékben növekedett a tavalyi évhez ké-

pest, összességében a GDP-arányos éves forgalom 2013-ban az éves GDP 55,27-szorosát tette ki (3. táblázat).

A VIBER-forgalomban 2013-ban jelentős változás nem történt, a forgalom értéke kismértékben nőtt, míg a tranzakciós tétel szám kismértékben csökkent az előző évhez viszonyítva. 2013-ban minimális mértékben növekedett (0,36 százalék) a VIBER-forgalom értéke, mely elsősorban a GIRO és a KELER által benyújtott kiegyenlítési megbízások⁷ növekedésével magyarázható. A tétel szám 8,9 százalékkal csökkent az előző évhez képest, amit az ügyfél tételek visszaesése okozott. Ennek hátterében részben a megváltozott tételküldési magatartása állt, ugyanis a VIBER-tranzakciók egy része áttért a BKR napközbeni elszámolásba.⁸

2013-ban a BKR-forgalom darabszáma 3,3 százalékkal, a forgalom értéke pedig közel 10 százalékkal növekedett. Az értékben történő forgalombővülés oka nagyrészt a napközbeni elszámolás hatása, aminek következtében számos nagy értékű tranzakció is már ebben a rendszerben számolódik el a VIBER helyett.

2. táblázat Az MNB által felvigyázott rendszerekben teljesített tipikus fizetések		
Felvigyázott rendszerek	Tipikus fizetések	
VIBER	<ul style="list-style-type: none"> – bankközi tételek: pénz és tőkepiaci ügyletek pénzügyi kiegyenlítése, BKR napközbeni elszámolás kiegyenlítése (pl. forint FX ügyletek forint lába, értékpapírügyletek forint lábának DVP elvű kiegyenlítése) – jegybanki tételek kiegyenlítése (pl. készpénzkezelés, jegybanki ügyletek, betételhelyezés) – ügyfél tételek: nagy értékű és sürgős vállalati és lakossági kifizetések 	
BKR	éjszakai elszámolás	<ul style="list-style-type: none"> – ügyfelek által papíron benyújtott átutalások: egyszerű és csoportos (pl. bérek, nyugdíj kifizetése) – csoportos beszedés (pl. közüzemi számlák kifizetése) – Magyar Államkincstár tételei
	napközbeni elszámolás	<ul style="list-style-type: none"> – ügyfelek által elektronikusan megadott átutalások: egyszerű és csoportos (pl. bérek)
KELER	<ul style="list-style-type: none"> – a nem garantált tőzsdei (fix- és aukciós) ügyletek, a külföldi tőzsdéken kötött ügyletek, valamint az OTC ügyletek elszámolása és teljesítése – a garantált tőzsdei azonnali és származékos ügyletek teljesítése <p>Az ügyletek teljesítése az alaptermékek leszállítását és pénzügyi kiegyenlítését foglalja magába.</p>	
KELER KSZF	<ul style="list-style-type: none"> – a garantált tőzsdei azonnali ügyletek multilaterális nettó elven való elszámolása – a garantált tőzsdei származékos ügyletek árkülönbözet elszámolása <p>A biztosítékkövetelmények és garanciaalap meghatározása.</p>	

⁶ Lásd a Jelentés a fizetési rendszerről, 2012 című kiadvány 5. keretes írását.

⁷ A piaci infrastruktúrák által benyújtott kiegyenlítési megbízások útján történik a DVP elvű (szállítás fizetés ellenében) értékpapírügyletek, valamint a BKR napközbeni többszöri elszámolás kiegyenlítése.

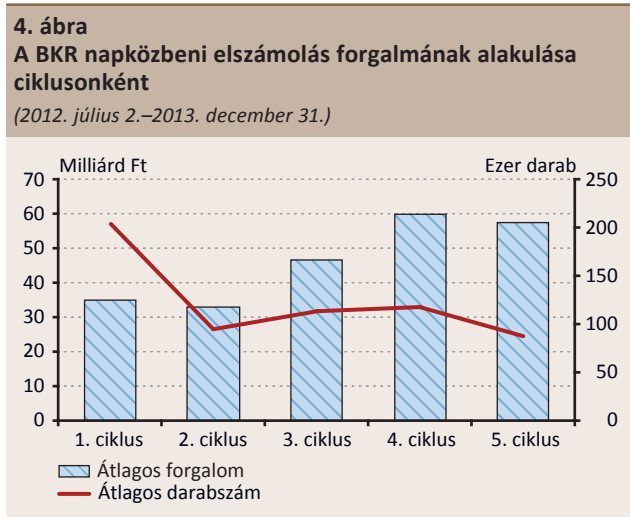
⁸ A témával bővebben a 4.1. fejezet foglalkozik.

3. táblázat
A fizetési és elszámolási rendszerek forgalma és főbb adatai

Felvigyázott rendszerek	darabszám (ezer darab)		érték (ezer milliárd)		forgalom/ GDP		teljesítő fél	elszámoló-ház	központi értéktár	központi garantőr	résztevők	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013					közvetlen résztvevő	közvetett résztvevő
VIBER	1556	1417	1242	1287	44	44,1	MNB	MNB	–	–	45	132
BKR	éjszakai elszámolás	178 384	158 288	36,7	16	1,3	MNB	GIRO	–	–	39	130
	napközbeni elszámolás	76 500	155 326	28,4	59	1						
KELER/ KELER KSZF	646	699	263,3	266	9,3	9,1	hitelintézet: MNB, befektetési vállalkozás: KELER	KELER KELER KSZF*	KELER	KELER KSZF	132 81**	✓

■ = rendszerüzemeltető
 ✓ = vannak közvetett résztvevők, számuk azonban nem ismert
 * = A KELER KSZF 2012. december 31-től átvette a KELER-től a garantált piacokhoz tartozó elszámolási funkciót
 ** =*Ebből 31 klíringtag a tőkepiacon és 50 klíringtag az energiapiacra (áram és gáz)

A napközbeni elszámolásban a forgalom értékének nagy része a két utolsó ciklusban, míg a forgalom darabszámának nagyobb része az első ciklusban koncentrálódik (4. ábra). Ez elsősorban azzal magyarázható, hogy a lakosság azon kis összegű tételei teljesülnek a nap elején, melyek az előző napi napközbeni elszámolás zárását követően jutnak el a bankokhoz, míg az utolsó két ciklusban teljesülnek jellemzően a nagyobb összegű vállalati tranzakciók. Az elszámolási forgalom változása terén érdemes kiemelni, hogy az előző évhez képest 15 százalékkal csökkent az elsősorban a háztartási szektor közüzemi és egyéb rendszeres fizetéseire használt csoportos beszedéseken belül a fedezet elégtelensége miatt visszautasított tranzakciók aránya.

Az értékpapír-piaci infrastruktúra által elszámolt és kiegyenlített tranzakciók mind értékben, mind darabszámban növekedtek 2013-ban az előző évhez képest. A KELER Zrt. központi értéktárként 2013-ban 699 ezer darab tranzakciót könyvelt le,

ez 8,1 százalékkal több az előző évinél. A növekedés elsősorban a fizetés nélküli értékpapír-transzfereknek (FoP-tranzakciók) és az értékpapír keletkeztetésnek köszönhető. A KELER KSZF központi szerződő fél elszámolásából származó tranzakciók mennyisége 2013-ban 4 százalékkal lett magasabb. A központi értéktár által lekönyvelt értékpapír-tranzakciók értéke szerényebb mértékben – 1,1 százalékkal – növekedett az előző évhez képest. Ez elsősorban azzal magyarázható, hogy a központi szerződő fél elszámolásból származó tranzakciókat és az OTC azonnali ügyleteket nem tekintve minden más tranzakció értéke kismértékben emelkedett.

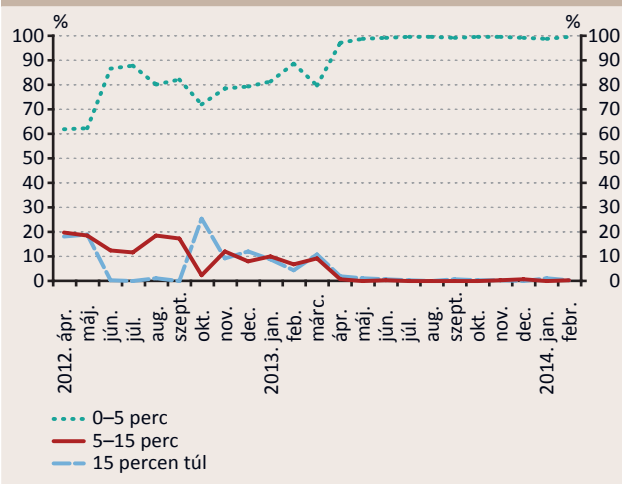
2.2.2. AZ ÁTUTALÁSI TRANZAKCIÓK FIZETÉSI RENDSZEREK RÉSZTEVŐI KÖZÖTTI, ILLETVE ÜGYFÉLTŐL ÜGYFÉLIG TARTÓ ÁTFUTÁSI IDEJE

A fizetési rendszerek résztvevői és azok ügyfelei számára a tranzakciók kiszámítható teljesítése miatt fontos információ, hogy az általuk elindított fizetési művelet mennyi idő múlva érkezik meg partnerük, a kedvezményezett fél számlájára. Emiatt figyelemmel kell kísérni azt, hogy a rendszerekben lebonyolított forgalom elszámolásának és kiegyenlítésének a rendszerekben történő átfutási ideje, illetve ezt alapul véve az ügyféltől ügyfélig tartó várható teljesítési idő milyen hosszú. A fizetési rendszerekben a tranzakciók teljesítése minden esetben a VIBER-ben történik meg, azaz ezt követően lehet csak a kedvezményezett ügyfél számlavezető bankjának jóváírnia a kedvezményezett számláját. Emiatt a fizetési megbízások teljesítési idejének egyik fontos része, hogy a VIBER mennyi idő alatt dolgozza fel és könyveli le a részt vevő bankok vagy a BKR, KELER, a kártyaelszámolási rendszerek által beküldött tételeket, és küldi ki róla az eredményt az érintett résztvevőknek.

2013 második felétől a korábbiaknál gyorsabban, átlagosan 1 perc alatt futnak át a VIBER-ben a bankközi és ügyfél tranzakciók (5. ábra). A VIBER valós idejű rendszer, ami azt jelenti, hogy a megfelelő fedezet rendelkezésre állása esetén azonnal teljesíti a fizetési megbízást. Az MNB 2012 áprilisától méri a VIBER-tranzakciók átfutási idejét, ami alapján pontosan megállapítható a tranzakciók teljesítésének időszükséglete. A VIBER-tranzakciók a SWIFT hálózatán keresztül közlekednek a fizetési megbízást benyújtó bank, a VIBER és a kedvezményezett bank között. A VIBER-tranzakciók átfutási idejének – azaz a fizetési megbízás VIBER-be való beérkezése és a teljesítésről szóló válaszüzenet kiküldése között eltelt időnek – a mérése a SWIFT-tranzakciók időbélyegein alapulva valósul meg⁹. A mérés a bankközi és ügyfél átutalási tranzakciókra terjed ki, így az összes VIBER-tranzakció mintegy 75-80 százalékát fedi le. Ennek alapján az ebbe a körbe tartozó tranzakciók 99 százaléka 5 percen belül teljesül. A 2013 áprilisától tapasztalható átfutási idő javulását a reggeli tételtorlódást okozó egyik résztvevő ügyfél-tételeinek a BKR-be áterelése enyhítette, amihez hozzájárult még a VIBER sávszélességének növelése, valamint a küldhető kötegek méretének bővítése is 2013 elején.

5. ábra
A VIBER bankközi és ügyfél tranzakcióinak rendszeren belüli átfutási ideje

(2012. április–2014. február)

A VIBER-ben teljesített tranzakciók ügyféltől ügyfélig akár percekben belül is teljesülhetnek, a maximálisan számítható átfutási idő pedig a 2 órához közelít. A VIBER résztvevőinek többsége aláírta azt a bankközi egyezményt, amelyben vállalták, hogy az ügyfelük által beadott, VIBER-ben teljesítendő fizetési megbízást két órán belül elindítják a VIBER-be.¹⁰

Mivel jogszabály írja elő az ügyfél számláján a haladéktalan jóváírás megkezdését a VIBER-ben részt vevő bank számlájának jóváírását követően, így az átutalt összeg a VIBER-ben való teljesítést követően akár percekben belül megjelenhet a kedvezményezett partner számláján. Mindez függ attól, hogy az ügyfelének a bank mikor tudja befejezni a haladéktalanul megkezdett jóváírást.

Az átutalt összeg a jogszabályban előírt 4 óra helyett a BKR napközbeni elszámolásban átlagosan 2 óra alatt eljut a kedvezményezett ügyfél számlájára. Az elszámolás és a kiegyenlítés átlagos időtartama ciklusonként 10 perc. Ez magában foglalja az adott elszámolási ciklusra történő tranzakcióbefogadás zárásától a VIBER-ben történő kiegyenlítésig tartó időtartamot. A feldolgozási idő függ az adott ciklusban elszámolásra kerülő tételek számától is, de a feldolgozás időtartama 2013-ban még a legnagyobb tételszámú ciklusban sem haladta meg a 15 percet. Az elektronikus úton beadott átutalások teljesítési határidejét meghatározó szabály értelmében¹¹ a fizető fél bankszámlájának megterhelése és a kedvezményezett ügyfél pénzforgalmi szolgáltatója számlájának jóváírása között legfeljebb 4 óra telhet el. Az átutalt összegnek a pénzforgalmi szolgáltató számláján történő jóváírását követően pedig a pénzforgalmi szolgáltatónak haladéktalanul a kedvezményezett ügyfél számláján is jóvá kell írnia az összeget. A közvetlen BKR-résztvevők forgalmát vizsgálva – mely a bankközi átutalási forgalom 92 százalékát fedte le – elmondható, hogy a BKR napközbeni elszámolásának öt ciklusa során az ügyfelek átlagosan 2 órás átfutási idővel számolhatnak. Ez az idő azonban ciklusonként eltérő lehet, így az elszámolási ciklusonként számított átlagos ciklusidők 1 óra 40 perc és 2 óra 50 perc között változtak. Mindezek alapján megállapítható, hogy az ügyféltől ügyfélig tartó teljesítési idő a valóságban átlagosan mindössze a fele a jogszabályban előírt 4 órának.

2.2.3. A FELVIGYÁZOTT RENDSZEREKBE JELENTKEZŐ KOCKÁZATOK ALAKULÁSA

A felvigyázott rendszerekben a szolgáltatás ellátásának kockázata, az elszámolási és kiegyenlítési kockázat, valamint a kapcsolódó rendszerek kockázata nem növekedett számottevően a tavalyi évhez képest, továbbra is alacsony szinten van. Az MNB e három kockázat mentén folyamatosan nyomon követi, értékeli és elemzi az elszámolási és kiegyenlítési rendszerek működését. Amennyiben szükséges, javaslatokat tesz a kockázatok csökkentésére, valamint a hatékonyság javítására.

⁹ A módszer a SWIFT-en az MNB-be érkező egyedi tranzakció időbélyege és ennek a tranzakciónak a VIBER-ben való teljesítését követően a válaszüzenet SWIFT-en való kiküldésének – mely a teljesítést igazolja – időbélyege alapján eltelt időt méri.

¹⁰ A VIBER-tranzakciók VIBER felé indítása során nagyobb arányban fordulhat elő manuális feldolgozás banki szinten.

¹¹ 18/2009. (VIII. 6.) MNB-rendelet a pénzforgalom lebonyolításáról.

2.2.3.1. Szolgáltatás ellátásának kockázata

A VIBER 2013-ban nagy megbízhatósággal működött, a szolgáltatás ellátásának kockázata kismértékben csökkent. A havi teljes szolgáltatás rendelkezésre állási mutató értéke a tavalyi kettő helyett 2013-ban csupán egy hónapban esett a nemzetközi gyakorlatban elvárásként rögzített 99,7 százalékos szint alá (6. ábra). 2012-höz képest a teljes szolgáltatáskiesések egyedi incidenseje is csökkent, ugyanakkor az incidensek összideje érdemben nem változott.¹² 2013-ban a korábbi évekhez képest rövidebb ideig fordult elő, hogy a VIBER-ben a kiegyenlítés nem működött. További négy esetben a VIBER-részvevők tételeinek teljesítése megtörtént, hitelkeret-módosításra, készpénzes tételek teljesítésére azonban nem kerülhetett sor. A teljes szolgáltatáskiesés súlyosságát annak hosszán kívül jelentősen befolyásolja, hogy az incidens az üzemidő melyik szakaszában következik be.¹³ 2013-ban a teljes szolgáltatáskiesést okozó incidensek a BKR napközi elszámolási ciklusainak teljesülését nem akadályozták meg, bár két alkalommal az incidens a BKR-kiegyenlítéshez kapcsolódó fedezetbiztosítási időszak egy részében nem tette lehetővé a hitelkeret módosítását. Mindez azonban nem okozott likviditási problémát a résztvevőknek.

A BKR éjszakai és napközi elszámolás az év során megbízhatóan üzemelt. Az éjszakai elszámolási rendszerben a szolgáltatás ellátásának kockázata 2013-ban továbbra is alacsony volt.

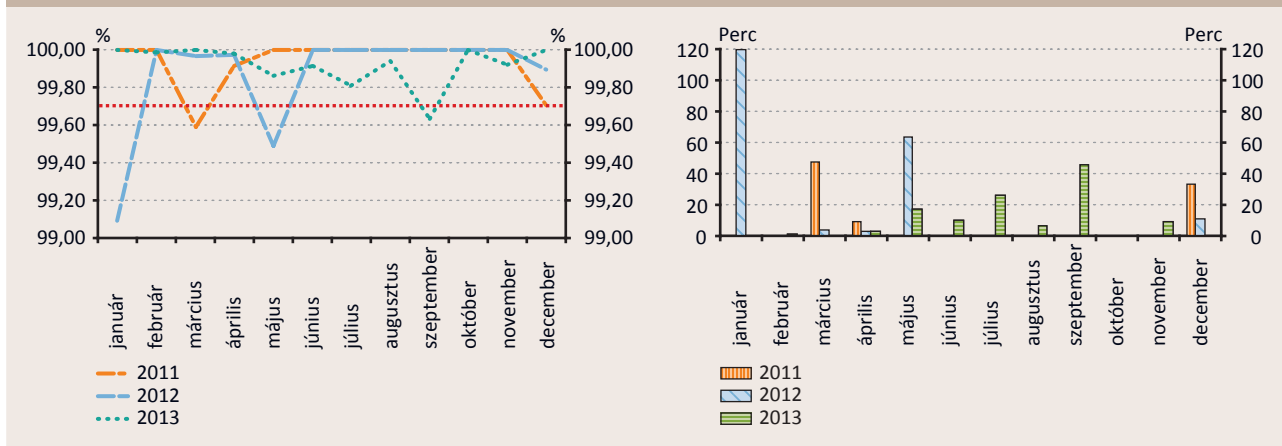
Az üzemeltető GIRO az üzletszabályzatban vállalt határidőket,¹⁴ különösen a küldési és elszámolási szakaszok befejezésének időpontját minden elszámolási napon be tudta tartani. A napközi elszámolási rendszer annak ellenére, hogy az éjszakai elszámoláshoz képest feszítettebb időkorlát mellett működik, hatékonyan és rövid idő alatt dolgozta fel a tételeket. A napközi elszámolásban 2013-ban több, a rendszer teljes rendelkezésre állását csökkentő incidensre is sor került, amelyeket követően azonban a GIRO minden esetben rövid időn belül helyreállította a működést (7. ábra).

2013-ban a meghatározó értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési szolgáltatások alapvetően magas megbízhatósággal üzemeltek, a rendelkezésre állás az előző évihez képest változatlan szintű kockázatról tanúskodott. Teljes szolgáltatáskiesés alatt e szolgáltatások esetében az ügyfeleket érintő kiesés időtartamát értjük. A csak belső folyamatokat érintő szolgáltatáskiesést – amelyet az ügyfelek nem kiesésként, hanem lassulásként érzékelnek – szolgáltatásintézkedésnek nevezünk. Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerben 2013-ban 13 darab olyan üzemzavar volt, melynek elhárítása több mint 10 percre tartott, ezek közül 3 incidens járt teljes szolgáltatáskieséssel. Bár 2012-höz képest az üzemzavarok száma nőtt, az ügyfeleket érintő kiesések időtartama azonban csökkent. Mindezek alapján a működési kockázatok érdemben nem változtak 2012-höz képest (8. ábra).

6. ábra

A VIBER teljes szolgáltatás rendelkezésre állási mutatójának havi alakulása (bal oldali ábra), illetve adott hónapban a teljes szolgáltatáskiesések összesített hossza percben kifejezve (jobb oldali ábra)

(2011–2013)

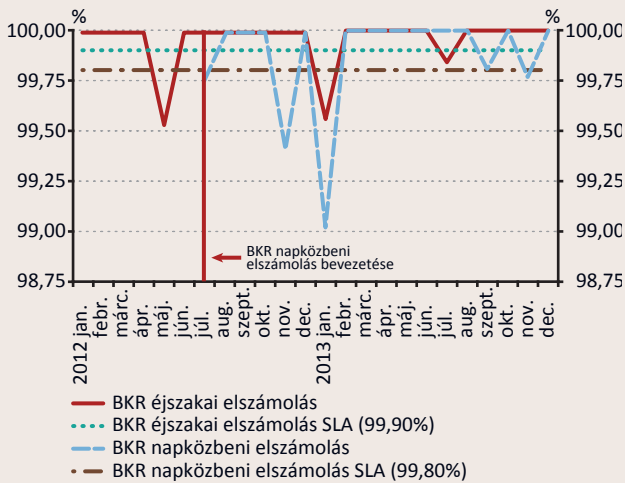
¹² Összességében 2013-ban 4 perccel csökkent a teljes szolgáltatáskiesés összesített incidenseje. Az incidensek kezdete és elhárítása közötti idő csökkent 2012-höz képest, a leghosszabb kiesés 46 perces volt, míg a 2012-es leghosszabb incidens ideje 95 perc volt.

¹³ Kiemelten fontos a BKR napközi elszámolás öt ciklusának teljesítési időszakai, illetve a 16 és 18 óra közötti időszak. A napközi forgalom 70–85 százaléka 14 órára már kiegyenlítésre kerül ugyan, ám a 16 óra utáni periódusban – különösen a BKR napközi elszámolás utolsó ciklusát, illetve az ügyfélkérdések 17 órai zárását követően – kiemelt jelentősége van a rendelkezésre állásnak a résztvevők saját likviditási pozícióinak rendezése, kiigazítása miatt.

¹⁴ A BKR üzletszabályzata szerint az első szakasz eredményeinek kiküldési határideje 23.00, a második szakaszé 6.00, a rendkívüli szakaszé pedig 12.00.

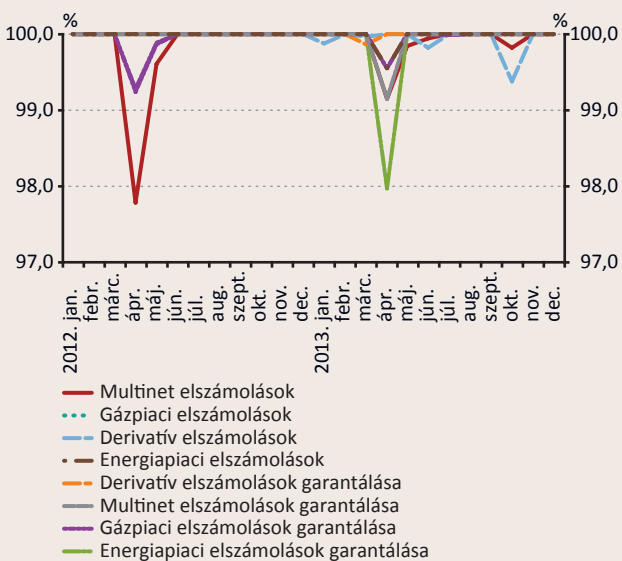
7. ábra
A BKR éjszakai és napközbeni elszámolás rendelkezésre állása

(2012–2013)

8. ábra
Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszer főbb szolgáltatásainak rendelkezésre állása

(2012–2013)

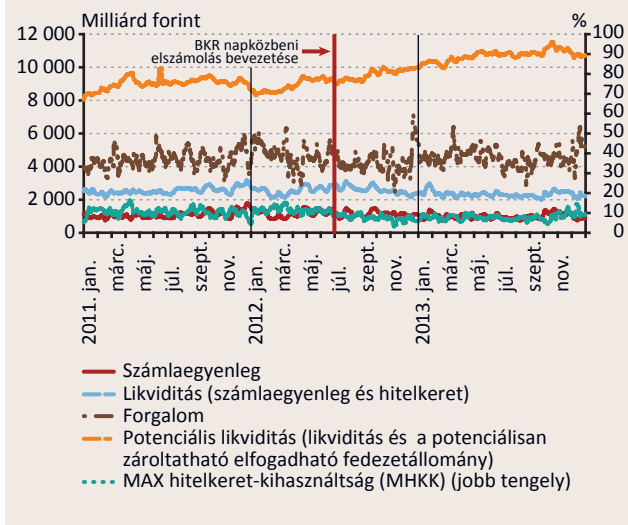
2.2.3.2. Elszámolási és kiegyenlítési kockázat

A 2013-as év a VIBER-ben és BKR-ben likviditási szempontból rendkívüli eseményektől mentes időszak volt. A likviditás mind rendszer-, mind pedig egyedi banki szinten bőséges volt, sem a számlaegyenleg-állomány, sem a hitelkeret-kihasználás eseté-

ben nem történt nagyobb változás előző évhez képest (9. ábra). A fizetési rendszerekben rendelkezésre álló likviditás egyik összetevője a résztvevő fizetési számlájának egyenlege. A kötelező tartalékráta által előírt számlaállományt (pénzösszeg) a hitelintézeteknek az MNB-nél vezetett fizetési számlájukon kell biztosítaniuk, mely számlaegyenleg pénzforgalmi célra teljes mértékben felhasználható. A rendszer résztvevőire általában jellemző, hogy azon hitelintézetek, amelyek fizetési forgalma mérlegfőösszegükhöz képest nagy, a szabadon választható kötelező tartalékráta rendszerben magasabb, jellemzően 5 százalékos tartalékrátát választanak. Ennek oka, hogy az így elérhető relatívan magasabb számlaegyenleg javítja a likviditáskezelést. Az év során a nagyobb szereplők nem módosították a tartalékrátájukon. 2013-ban a bőséges likviditást jól szemlélteti, hogy a likviditás másik összetevőjének, a hitelkeretnek a maximális kihasználtsága (MHKK)¹⁵ rendszerszinten továbbra is rendkívül alacsony, 14 százalék volt (9. ábra). Egyedi banki szinten azonban az MHKK értéke továbbra is nagy szórást mutat. Az egyes rendszerrésztvevőknél nem ritka a rendkívül magas, 90 százalék feletti MHKK-érték sem. Ez azonban továbbra sem jelent likviditási kockázatot, mivel a vizsgálataink alapján minden esetben, az egyedi banki mérlegekben bőségesen rendelkezésre állt még potenciálisan zároltatható, jegybankképes értékpapír, melynek zárolásával emelni tudták volna az igénybe vehető hitelkeret nagyságát. Az év során javult a rendszerrésztvevők likviditási kifizetettsége, a 90 százalékot meghaladó érték átélésének gyakorisága 31 százalékkal csökkent az előző évhez viszonyítva.¹⁶

9. ábra
A VIBER-tagok számlaegyenlegének és likviditásának, potenciális likviditásának, forgalmának, valamint a rendszer maximális hitelkeret-kihasználtságának (MHKK) alakulása

(2011–2013)

¹⁵ A hitelkeret-kihasználtság azt méri, hogy mekkora részét használja fel egy bank a hitelkeretének, tehát a bank kialakult negatív számlaegyenlegét viszonyítjuk a fennálló hitelkeretéhez.

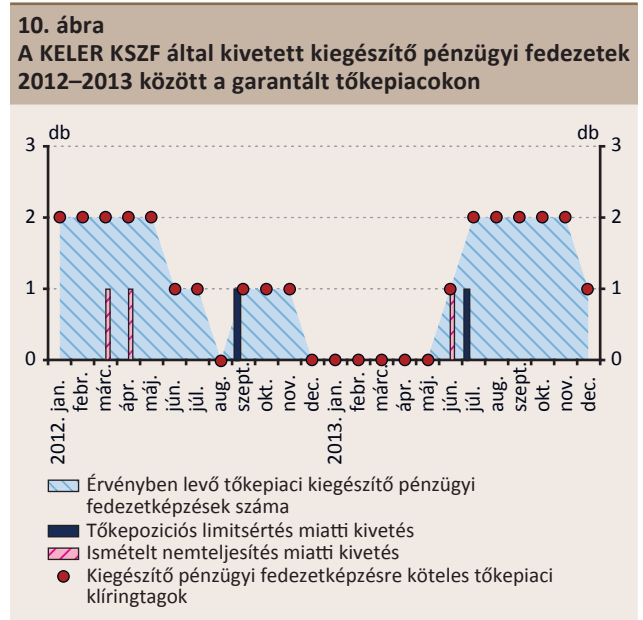
¹⁶ 326 esetben volt 90 százalékot meghaladó érték 2013-ban.

A napközbeni elszámolás első teljes naptári éve nem okozott rendszerszinten feszítettebb likviditási helyzetet. A napközbeni elszámolás terhelési forgalma ciklusonként eltérően alakult ugyan, de a teljes, adott pillanatban a rendszerben rendelkezésre álló likviditásnak átlagosan csupán 4 százalékát tette ki az év során. Az év végi magasabb forgalmú hónapok idején, valamint az adófizetési napokon volt egyedül érzékelhető, hogy megugrott a BKR-forgalom teljesítéséhez szükséges likviditás igénye. Ezekon a napokon a teljes likviditáshoz képest ez az arány elérte a 15 százalékot is.

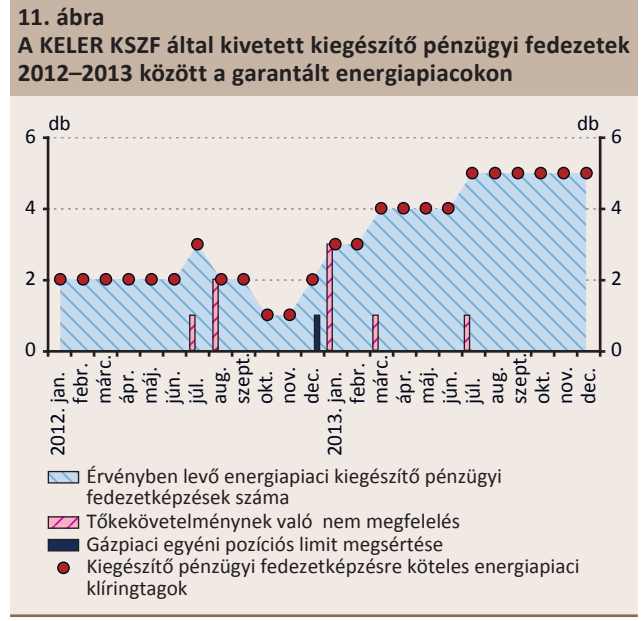
2013-ban az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerben egy hitelkockázati esemény történt, amellyel kapcsolatban biztosíték igénybevételére is sor került. Ez azonban a kollektív garanciaelemeket nem érintette, beleértve a KELER KSZF garanciális tőkéjét és a KELER készfizető kezességét is.¹⁷ A hitelkockázati esemény azért következett be, mert egy klíringtag emberi mulasztásból nem utalta el időben a megkötött ügyleteinek vételárát, ezért a KELER KSZF az Általános Üzletszabályzatában foglaltak alapján elvonta a klíringtag egyéni biztosítékait a vételárkötelezettség fedezésére, a vételár pedig másnap reggel érkezett meg. Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerben a finanszírozási kockázatot alapvetően a központi szerződő fél funkció jelenti, hiszen a KELER KSZF központi szerződő félként garantálja az ügyletek teljesítését arra az esetre, ha az ügyletben részt vevő felek kötelezettségüket nem teljesítik. A központi szerződő fél szerepe tehát hitelkockázati esemény bekövetkezésekor válik jelentőssé, mivel ekkor lehet szükség a KELER KSZF által működtetett garanciarendszer további védelmi elmeinek (például garanciális biztosítékok, saját tőkeelemek) igénybevételére.

Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerben elszámolási és kiegyenlítési kockázat tőkepiaci résztvevő fizetésképtelenné válása miatt 2013-ban nem realizálódott. A garantált tőkepiacokon a klíringtagi fizetésképtelenségből fakadó elszámolási és kiegyenlítési kockázat kezelésére többféle fék épült be a rendszerbe. Szélsőséges esetben felfüggesztésre kerülhet a klíringtag klíringjoga, kevésbé szélsőséges esetben pedig a klíringtagot kiegészítő pénzügyi fedezet képzésére kötelezhetik. A tőkepiacokon a klíringtagsághoz szükséges tőkekövetelménynek való meg nem felelés miatt 2013-ban egyszer sem került sor kiegészítő pénzügyi fedezet kivetésére. Az elmúlt két évben piaci pozíciós limit megsértése miatt nem, tőkepozíciós limit átlépése miatt azonban 2 alkalommal került sor kiegészítő pénzügyi fedezet kivetésére ugyanazon klíringtaggal szemben. 2013-ban a tőzsdei azonnali piacon számottevő mértékben csökkent a nemteljesítések mennyisége 2012-höz képest, de értékben továbbra is növekedés volt tapasztalható. A megnövekedett kockázatok mérséklése érdekében a KELER KSZF egy

klíringtaggal szemben vetett ki kiegészítő pénzügyi fedezetet ismételt nemteljesítés miatt a tőzsdei azonnali piacon. A kiegészítő pénzügyi fedezetek elhelyezésére minden esetben sor került (10. ábra).

Az energiapiacokon az elszámolási és kiegyenlítési kockázat 2013-ban növekvő tendenciát mutatott. A központi szerződő félnek az energiapiacokon a garantált tőkepiacokhoz hasonlóan lehetősége van kiegészítő pénzügyi fedezet kivetésére, vagy a klíringtag klíringjogának felfüggesztésére. 2013-ban az energiapiacokon tőkekövetelménynek való meg nem felelés miatt a KELER KSZF összesen 5 alkalommal rótt ki kiegészítő

¹⁷ 2012-ben hitelkockázati esemény és biztosítékfelhasználás nem történt.

pénzügyifedezet-fizetési kötelezettséget 5 klíringtagra vagy alklíringtagra, ebből 3 árampiaci alklíringtagra és 2 gázpiaci klíringtagra (11. ábra).

A fizetési és elszámolási rendszerek likviditáshoz kapcsolódó aktuális kérdéseivel részletesen a 4. fejezet foglalkozik.

2.2.3.3. Kapcsolódó rendszerek kockázata

2013-ban a kapcsolódó rendszerek kockázata a rendszerek robusztus működésének köszönhetően az előző évhez képest intézményközi viszonylatban alacsony volt mindhárom felvigyázott rendszernél. A kapcsolódó rendszerek kockázatának kiemelése azért fontos, mert a fizetési rendszerek közötti alapvető likviditási függőségi viszonyok akár potenciális fertőzések forrásai is lehetnek, így a felvigyázói monitoring ezen kockázat felett is elengedhetetlen. A kapcsolódó rendszerek kockázata jellemzően az intézményileg elkülönült elszámolási és kiegyenlí-

tési szolgáltatást nyújtók között jelenhet meg, de az elszámolási és kiegyenlítési funkciók integráltsága miatt, intézményen belül is előfordulhat. A BKR-ben mindössze egy esetben fordult elő, hogy az MNB a GIRO-nak incidenst okozott, amikor a Hitelesítő táblát¹⁸ hibásan küldte meg. A hiba okának feltárása miatt az első napközbeni ciklus elszámolása az eredetileg meghatározott maximális határidőn túl fejeződött be. A napközbeni elszámolás kiegyenlítése MNB-, illetve KELER-incidens következtében egyszer sem szenvedett késedelmet. 2013-ban a VIBER-ben a BKR irányából a kapcsolódórendszer-kockázat előző évhez képest kismértékben növekedett. 2013-ban a GIRO 5 alkalommal kért 1-1 órás bankközi üzemidő-hosszabbítást 1 esetben saját rendszerhiba, míg 4 esetben BKR-klíringtagok kérésére. A VIBER-ben a KELER technikai problémája miatt 2013-ban nem realizálódott kapcsolódórendszer-kockázat. Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerben a kapcsolódórendszer-kockázat 2013-ban nem volt jelentős.

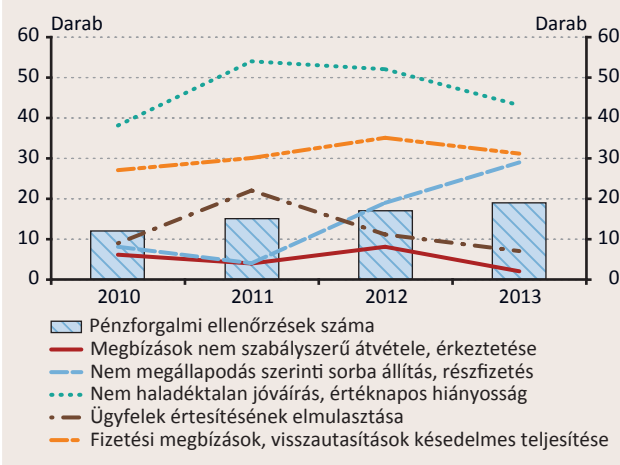
¹⁸ A Hitelesítő tábla a fizetési rendszerekben szereplő résztvevők adatait tartalmazza.

2.3. A pénzforgalmi ellenőrzések tapasztalatai

2013 folyamán a korábbi évekhez képest legtöbb jegybanki pénzforgalmi ellenőrzés került lebonyolításra. A pénzforgalom lebonyolításáról szóló MNB-rendelet¹⁹ előírásainak betartását a 2013. évben 18 hitelintézetnél terv szerint, 1 hitelintézetnél pedig terven felül ellenőrizte az MNB (4. táblázat). A 2013-ban lefolytatott helyszíni vizsgálatok tapasztalatai alapján elmondható, hogy az ellenőrzött hitelintézeteknél alapvetően jogszabálykövető módon zajlott a pénzforgalom lebonyolítása, esetenként azonban előfordultak súlyos problémák is ezen a téren.

A vizsgálatokat követően a feltárt hiányosságok megszüntetésére, illetve a vizsgálat lezárása érdekében hozott határozatokban összesen 107 feladat került előírásra, és 6 esetben bírság kiszabására is sor került. Az ellenőrzések során leggyakoribb hibaként a késedelmes jóváírással, illetve nem megfelelő jóváírási értéknap alkalmazásával kapcsolatban állapított meg szabálysértéseket az MNB (12. ábra). A tavalyi év során 6 hitelintézet esetében a feltárt szabályszegések súlyosságára, jellegére, nagyságára, valamint üzleti hatására tekintettel összesen 23,6 millió forint bírság kiszabására került sor, amelyek közül egy esetben a hitelintézet a számára előírt kötelezettségeit határidőre nem teljesítette, ezért az elmaradt intézkedések miatt az MNB vele szemben további 400 ezer forint szankciót alkalmazott. A pénzforgalmi ellenőrzések tapasztalatai hozzájárulnak a pénzügyi fogyasztóvédelem erősítéséhez, a pénzforgalom

12. ábra
Pénzforgalmi szabályszegések száma azok típusa szerint a vizsgált hitelintézeteknél (2010–2013)

hatékonyságának növeléséhez és a pénzforgalmi szabályozás fejlesztéséhez.

A felügyeleti funkció MNB-be történő integrációja következtében növekvő ellenőrzési spektrumnak, valamint a korábbinál markánsabb intézkedési politikának köszönhetően tovább ja-

4. táblázat
Az MNB pénzforgalmi ellenőrzési tevékenysége számokban (2010–2013)

		2010	2011	2012	2013
Pénzforgalmi ellenőrzések száma	Bank	8	9	8	11
	Takarékszövetkezet	4	6	9	8
Megállapítások száma*		113	134	125	118
Intézkedések száma*		67	78	113	107
Bírságok száma	Bank	2	2	—	2
	Takarékszövetkezet	2	5	4	4
	Összesen:	4	7	4	6
Bírságok összege (millió Ft)	Bank	14	17	—	3,2
	Takarékszövetkezet	1	4,4	3,2	20,4
	Összesen:	15	21,4	3,2	23,6

*A „Megállapítások száma” az ellenőrzésekről készült vizsgálati jelentésekben leírt hibákat, az „Intézkedések száma” pedig a megállapítások kijavítására előírt intézkedéseket jelenti.

¹⁹ 18/2009. (VIII. 6) MNB-rendelet a pénzforgalom lebonyolításáról.

vult a pénzforgalmi ellenőrzések hatékonysága. A felügyeleti integráció lehetővé teszi a pénzforgalmi jogszabályok egységes, magas színvonalú ellenőrzését. 2013 októberétől a jegybank pénzforgalmi ellenőrzése kibővül a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtásáról szóló törvény²⁰ előírásainak betartására vonatkozó ellenőrzéssel. Ezt megelőzően az MNB pénzforgalmi ellenőrzési hatáskörébe kizárólag az MNB-rendelet vizsgálata tartozott, ezzel párhuzamosan a korábbi Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete a pénzforgalmi törvényben leírtakat ellenőrizte. A két intézmény által vizsgált előírások között az integrációt megelőzően elkerülhetetlen volt az átfedés. A pénzforgalmi el-

lenőrzések integrálásának lényeges hatása, hogy a belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról szóló európai uniós irányelv²¹ szabályainak ellenőrzése egy kompetenciaközpont feladatkörebe kerül. Az integráció hatására az MNB pénzforgalmi ellenőrzései során alkalmazott bírságszámítás felülvizsgálatra került annak érdekében, hogy a bírságok mértéke már önmagában is fokozottabban arra ösztönözze a piaci szereplőket, hogy a pénzforgalmi jogszabályokat betartsák. Mindezek a jövőben eredményesebben kényszeríthetik ki a pénzforgalmi szolgáltatást nyújtók jogszabálykövető magatartását, és ennek következtében növekedhet az ügyfelek pénzügyi szektorba vetett bizalma is.

²⁰ 2009. évi LXXXV. törvény a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtásáról.

²¹ 2007/64/EK-irányelv a belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról.

2.4. A magyar pénzforgalmat és pénzügyi infrastruktúrát érintő hazai és nemzetközi szabályozási fejlemények

A fizetési számlákra vonatkozó irányelv elfogadásával javulhat a fogyasztók tájékoztatása, és erősödhet a pénzforgalmi szolgáltatók közötti verseny, a szabályozás hatására pedig itthon is létrejöhetnek azok az alapszámla-konstrukciók, melyek hatékonyan támogatják a pénzügyi felzárkóztatást. Az Európai Bizottság 2013 májusában tette közzé a fizetési számlákra vonatkozó irányelv-javaslatát, melynek végső változatát 2014. április 15-én fogadta el az Európai Parlament. Az irányelv meghatározza azt, hogy az unió tagországaiban működő pénzforgalmi szolgáltatóknak milyen esetekben és feltételek mellett kell biztosítaniuk az alapszintű fizetési számlához való hozzáférést. Az alapszintű fizetési számlára vonatkozó szabályoknak köszönhetően széles körben elérhetővé válnak azok a szolgáltatáscsomagok, amelyekkel alacsony költségek mellett vehető majd igénybe egy fizetési számla és ahhoz kapcsolódóan meghatározott számú – a lakossági fizetési szokásokhoz igazodó – fizetési tranzakció. Az alapszámla segíti a pénzügyi felzárkóztatást azáltal, hogy a kiegészítő szolgáltatásoktól mentes, az elektronikus fizetések lebonyolításához minimálisan szükséges pénzforgalmi szolgáltatásokat alacsony költségek mellett elérhetővé teszi mindazoknak, akik a jelenlegi piaci feltételek mellett nem tudnak számlát nyitni, vagy nem érdekeltek abban. Az irányelv szabályokat határoz meg a fizetési számlához kötődő díjak összehasonlíthatóságára, a számlaváltás feltételeire és lebonyolításának folyamatára vonatkozóan. Az irányelv szabályainak köszönhetően a jövőben a pénzforgalmi szolgáltatók ügyfelei a korábbiaknál átláthatóbb módon és egységes szerkezetben kaphatnak tájékoztatást a pénzforgalmi szolgáltatások díjtételeiről és az általuk igénybe vett szolgáltatások költségeiről, valamint a szolgáltatóktól független honlapokon lehetőségük lesz a korábbiaknál jóval egyszerűbben összehasonlítani a pénzforgalmi szolgáltatások kondícióit. A számlaváltásra vonatkozó szabályok alapján egyszerűbbé válik a pénzforgalmi szolgáltatók közötti váltás is azáltal, hogy a váltásban részt vevő szolgáltatóknak számos ponton kötelező lesz együttműködniük egymással a számlaváltás eredményes lebonyolítása érdekében. Annak érdekében, hogy a szabályozás megfelelően támogassa a pénzforgalom hazai fejlődését, körültekintően kell eljárni az irányelv hazai átültetése során.

A bankközi jutalékok 2014-ben hatályba lépett szabályozásának köszönhetően a bankkártyás vásárlások során alkalmazott

jutalékok szintje jelentős mértékben csökkent Magyarországon. Az MNB és a Gazdasági Versenyhivatal által kezdeményezett szabályozás megvalósításának okait és előzményeinek ismertetését részletesen a 2013-as *Jelentés a fizetési rendszerről* című kiadvány tartalmazza. A szabályozás alapján a belföldi fizetési kártyás vásárlások során alkalmazott bankközi jutalékok mértéke betéti kártyáknál nem haladhatja meg a 0,2 százalékot, hitelkártyáknál pedig a 0,3 százalékot. Ezek a mértékek összhangban vannak az Európai Bizottság versenyhatósági eljárásaihoz kapcsolódóan a két legnagyobb, Magyarországon jelenlévő kártyatársaság által vállalt, a határon átnyúló tranzakciók során alkalmazandó jutalékok szintjével. A szabályozásnak köszönhetően csökkennek a kártyát elfogadó kereskedők által fizetendő, kártyaelfogadással kapcsolatos költségek, az egyértelmű szabályoknak köszönhetően pedig a szabályozás hosszabb távon is kiszámíthatóvá teszi és így támogathatja a hazai kártyapiac fejlődését. Emellett a szabályozás a két legnagyobb kártyatársaság esetén egyenlő versenyfeltételeket teremt a hazai kártyapiacra, aminek köszönhetően erősödhet a közöttük lévő verseny. A bankközi jutalékok európai szintű szabályozásával és a kártyapiac üzleti szabályainak átalakításával az Európai Bizottság tervezett szabályozása tovább javíthatja a fizetési kártya-rendszerek hatékonyságát, és így pozitív hatásai lehetnek a hazai fizetési piacra is. Az Európai Bizottság 2013 júliusában közzétett szabályozási javaslatának köszönhetően európai szinten egységes szabályok jöhetnek létre a bankközi jutalékokra vonatkozóan, melyek a tervek szerint megegyeznek majd az itthon jelenleg is alkalmazott jutalékszintekkel. Emellett várhatóan a bankkártyarendszerek működésére vonatkozó üzleti szabályok is több területen megváltoznak majd a jövőben. Ennek köszönhetően a kártyapiac számos szereplője átlátható szabályok és egyenlő feltételek mellett versenyezhet egymással. A tervezett szabályozás ösztönzi a versenyt a szolgáltatók és a kártyatermékek szintjén egyaránt, valamint elősegíti az egységes, uniós kártyapiac létrejöttét.

A pénzforgalmi szolgáltatásokra vonatkozó európai szabályozás felülvizsgálatával az elmúlt évek technikai fejlődéséhez és piaci változásaihoz alkalmazkodó, az európai fizetési piac fejlődését támogató irányelv jöhet létre. 2013. július 24-én az Európai Bizottság közzétette honlapján a módosított belső piaci

pénzforgalmi szolgáltatásokról szóló irányelv (PSD2) tervezetét. A PSD2 alapvetően a hatályát illetően hozna jelentős változásokat, így az kiterjedne új szolgáltatótípusként a fizetéskezdeményezést kínáló és számlainformációkat szolgáltató harmadik fél szolgáltatókra is. Továbbá a felelősségi és kárviselési szabályok többsége kiterjedne az egyaránt fizetési műveletekre²², valamint nemcsak EGT-állam, hanem bármely állam pénznemében végrehajtott fizetési műveletekre is. A PSD2 ugyanakkor már nem ad mérlegelési lehetőséget a tagállamok számára a kedvezményezett által a fizető fél felé történő díj felszámítása tekintetében. A tervezet alapján már általánosan megengedett a díj felszámítása, annak mértéke azonban nem haladhatja meg az adott fizetési eszköz használata kapcsán a kedvezményezett által viselt költségeket. Az egyetlen kivételt a szabály alól azok a bankkártya-rendszerekben kezdeményezett tranzakciók jelentik, amelyeknél a bankközi jutalékok rendeletben szabályozásra kerülnek.

Az Európai Bizottság a kereskedési és kereskedés utáni infrastruktúra szabályozásának egységes európai uniós szintre való emelését tűzte ki célul. A jogszabálycsomag három elemből épül fel: a kereskedési infrastruktúrát szabályozó MiFID rendelet felülvizsgálatából (MiFID II és MiFIR), valamint a kereskedés utáni infrastruktúra működését szabályozó két új rendelet – az EMIR²³ és a CSDR²⁴ – megalkotásából. Az Európai Parlament jóváhagyását követően a központi szerződő felekről szóló EMIR és a kapcsolódó szabályozó technikai sztxenderdek 2013-ban kihirdetésre kerültek.²⁵ A központi értéktárakról szóló rendelet tervezetét (CSDR) 2014 februárjában elfogadta az Európai Tanács és Parlament, a rendelet kihirdetésére 2014 második negyedévében, míg a másodsztintű szabályozást tartalmazó technikai sztxenderdek kihirdetésére várhatóan 2014 végén kerül sor. A CSDR a központi értéktárak működési feltételeit,

a hozzáférést, az elszámolási és kiegyenlítési ciklusokat, valamint az értékpapír-kibocsátás kérdésköreit szabályozza majd. A CSDR főszabályként nem engedi, hogy a központi értéktárak banki jellegű kiegészítő szolgáltatásokat²⁶ nyújtsanak, azon országokban²⁷ azonban, ahol az értéktárak ma is végezhetnek korlátozott banki tevékenységet, az értéktárak az alaptevékenységükhöz kapcsolódóan továbbra is végezhetik ezt kiegészítő szolgáltatásként.

A pénzügyi piacok integrációjának elmélyítésére, valamint a versenyképesség és hatékonyság növelésére irányuló szabályozói törekvés alapján az Európai Bizottság 2011 októberében javaslatot tett a pénzügyi eszközök piacairól szóló irányelv²⁸ (MiFID) és a hozzá kapcsolódó jogszabályok felülvizsgálatára. A javaslat egy új rendelet létrehozására (MiFIR) és a 2004-es irányelv átdolgozására irányult. 2014. április 15-én az Európai Parlament elfogadta a végső kompromisszum szövegét. A felülvizsgált joganyag biztosítja, hogy a pénzügyi eszközök szervezett kereskedelme szabályozott kereskedési platformokon történjen, illetve szigorú transzparenciaszabályok bevezetésével korlátozza a tisztességes árképzés ellenében ható kereskedési folyamatokat. A származtatott ügyletekre vonatkozó kereskedési kötelezettség bevezetése, valamint az áruderivatívákban tartható pozíciók korlátozása révén biztonságosabb és hatékonyabbá válik a származtatott eszközök piaca, a központi szerződő felekhez, a kereskedési helyszínekhez, illetve a referenciaértékekhez való megkülönböztetésmentes hozzáférés pedig hatékonyságnövelő versenyt generál az Európai Unión belül. A MiFID II ezenfelül erősíti a befektetők védelmét, biztosítja, hogy a technológiai fejlődéssel járó kereskedésbeli változások ne veszélyeztessék a piacok működését, és egységesíti a joganyag megsértése esetén alkalmazandó szankcionálási módokat.

²² Az egyaránt fizetési műveletek azok, amelyeknél csak a tranzakció lebonyolításában részt vevő egyik pénzforgalmi szolgáltató található az Európai Unióban. Ezen fizetési műveletek azon részeire terjedne ki a PSD2, amelyek az Európai Unióban kerülnek végrehajtásra.

²³ A tőzsdén kívüli származtatott ügyletekről, a központi szerződő felekről és a kereskedési adattárakról szóló 648/2012/EU-rendelet.

²⁴ Az Európai Tanács és Parlament a központi értéktárak működését szabályozó rendelettervezetét (CSDR) 2014 első negyedévében elfogadta, a rendelet kihirdetésére előreláthatólag 2014 második negyedévében kerül sor.

²⁵ A szabályozás hazai értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerre gyakorolt hatásával a 2.5. rész foglalkozik.

²⁶ Értékpapírügyletek pénzlábának könnyvése.

²⁷ Magyarország, Németország, Ausztria, Luxemburg, Belgium.

²⁸ 2004/39/EK-irányelv a pénzügyi eszközök piacairól.

2.5. A KELER Csoport szervezeti és szerkezeti átalakítása

Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési infrastruktúrát működtető KELER Csoport szervezeti és szerkezeti átalakítása az új európai szintű szabályozásnak (EMIR) megfelelően 2013-ban lezajlott. A teljes átalakulás azonban még nem fejeződött be, a CSDR előírásainak való megfeleléshez még szükség lehet a KELER Csoport szervezeti átalakítására. A KELER KSZF megfelel az EMIR által előírt tőkekövetelménynek. A rendelet előírja, hogy a kockázatokat az az intézmény kezelje, ahol azok felmerülnek, és ehhez kapcsolódóan a vállalt kockázat mértékétől függően a központi szerződő félre vonatkozóan tőkekövetelményt támaszt, mely minimálisan 7,5 millió euro. Ezen előírás teljesítése érdekében 2013-ban a KELER KSZF tulajdonosai döntöttek a társaság – 4 milliárd forinttal történő – kockázatarányos feltőkésítéséről, valamint a készfizető kezességvállalásos modell²⁹ fokozatos leépítéséről. 2013 végén a KELER KSZF rendelkezésre álló tőkéje 4583 millió forint volt.³⁰

Az EMIR előírásainak megfelelően a KELER KSZF kockázatkezelési modellje is átalakult,³¹ így a 2013-ban elvégzett stressztesztek alapján a garanciaalapok továbbra is elégséges fedezetet nyújtottak volna minden, EMIR hatálya alá tartozó piacon az extrém, de lehetséges piaci körülmények között bekövetkező kitétségekre. Az EMIR szigorú stressztesztmódszertant ír elő a garanciaalapok által biztosított védelmi vonal mértékének meghatározásához. Új szolgáltatásként megjelent az értékpapírszámlák egyedi megbízói szintű elkülönítése (szegregáció), valamint a pozíciók és biztosítésközök klíringtagok közötti hordozhatósága.³² A KELER KSZF kialakította a folyamatos likviditási kockázat ellenőrzési mechanizmusait, valamint az utótesztelések, az érzékenységi vizsgálatok és a fordított stressztesztek módszertanát. A normál piaci mozgásokból eredő kockázatokat a KELER KSZF az egyéni biztosítékekkel (pl. alapbiztosíték, árkülönbözet) kezeli, míg az extrém, de lehetséges piaci helyzetek kockázatainak csökkentésére különböző

pénzügyi forrásokat alkalmaz (például kollektív garanciaalapok, saját források).

Az EMIR előírásai mérséklék a központi szerződő fél tőkepiaci és energiapiaci szolgáltatásai közötti kockázatátgyűrűzés hatását, de azt teljes mértékben nem szüntetik meg. 2010 júliusától a KELER KSZF a tőkepiaci szolgáltatásai mellett a földgázpiaci és árampiaci ügyletek (összefoglalóan energiapiaci ügyletek) elszámolását és garntálását is végzi. A folyamatosan bővülő (és határon is túlnyúló) energiapiacok a KELER KSZF részére egy új piaci szegmenst nyitnak meg, ezen piacok sem tekinthetők azonban kockázatmentesnek. Az energiapiaci forgalom feljutásával és az EMFESZ-eset tanulságai³³ alapján felvigyázói szemponttá vált, hogy az energiapiacok kockázatai legyenek jogilag elválasztva a tőkepiaci kockázataitól annak érdekében, hogy egy, az energiapiacokon esetlegesen megnyíló tényleges hitelkitétségek ne emészthesse fel a tőkepiacra megképzett garanciaelemeket. Az EMIR jelentősen korlátozza a tőkepiaci és energiapiaci szolgáltatások közötti kockázatátgyűrűzésének lehetőségét, bár azt teljes mértékben nem zárja ki, hiszen az utolsó garanciális védelmi vonal, a KELER KSZF kiegészítő saját tőkéje és 2014. május 31-ig a KELER készfizető kezessége mindkét piacra azonos. Felvigyázói szempontból kockázatmentes megoldást továbbra is a központi szerződő fél tevékenységének tőkepiaci és energiapiaci mentén történő szétválasztása jelentene, ez azonban elsősorban már tulajdonosi kérdés.

A központi szerződő felek működését szabályozó európai rendelet (EMIR) előírásai alapján a központi szerződő fél tevékenység végzésére jogosító engedélyeket minden, az Európai Unióban működő központi szerződő félnek – így a KELER KSZF-nek is – meg kell újítania. A KELER KSZF 2013. szeptember 13-án beadta az EMIR szerinti újraengedélyezési

²⁹ A készfizető kezességvállalásos modell azt jelenti, hogy a KELER – a KELER KSZF többségi tulajdonosa – saját tőkéjének terhére a közgyűlés által meghatározott mértékben pénzügyi fedezetet biztosít arra az esetre, ha egy hitelkockázati esemény a KELER KSZF saját tőkéjét felemésztené.

³⁰ A rendelkezésre álló tőke az alábbi elemekből épült fel: minimum szükséges tőke (2480 millió forint), alapszintű garanciális tőke (a KELER KSZF garancia alap piacaira allokált) (564 millió forint), kiegészítő garanciális tőke (1539 millió forint).

³¹ Ez érinti a veszteségfedezést, az alkalmazott stresszteszteket, a biztosítékkövetelményeket és a garanciaalap számítását.

³² Amennyiben egy klíringtag ellen fizetéskorlátozó vagy csődjelzés indul, a klíringtag azon ügyfelei, akik a hordozhatóságot mint szolgáltatást igénybe vették, kvázi azonnal áttranszferálhatják a pozícióikat és az azokhoz kapcsolódó biztosítékállományukat egy másik klíringtaghoz. Ennek feltétele, hogy a felek erről előzetesen megállapodjanak és a szerződéseket a központi szerződő fél rendelkezésére bocsássák.

³³ Lásd a Jelentés a fizetési rendszerről, 2012 című kiadvány 8. keretes írását.

kérelmét a felügyelő hatóságához. Az engedély iránti kérelmeket a felügyelő hatóságoknak az engedélyezési dokumentáció teljessé minősítésétől számított hat hónapon belül kell elbírálniuk. Az engedélyezésről viszont végső soron nem a központi szerződő fél székhely szerinti felügyelő hatósága dönt, hanem egy kollégium, amely a központi szerződő fél tevékenységének

engedélyezéséért és felügyeletéért felelős. A többi európai központi szerződő félhez hasonlóan a KELER KSZF kollégiuma is megalakult, melynek tagjai a Magyar Nemzeti Bank, az angol, a belga és az ír felügyelő hatóság, valamint az Európai Értékpapír-piaci Hatóság (ESMA). A KELER KSZF újraengedélyezési eljárása legkésőbb 2014 harmadik negyedében lezárul.

2.6. Nemzeti tulajdonba került a fizetési és elszámolási infrastruktúra utolsó jelentős szereplője is

Az MNB az általa üzemeltetett VIBER 1999-es bevezetése és az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszert üzemeltető KELER Csoport (KELER és KELER KSZF) többségi tulajdonának 2004-ben történt megszerzése után megvásárolta a bankszektortól a BKR-t működtető GIRO-t. A GIRO 2014 áprilisáig 21 bank és az MNB tulajdonában állt, az MNB tulajdoni részesedése 8,09 százalék volt, míg öt nagytulajdonos birtokolta a részvények 78,12 százalékát. Az MNB 2014 februárjában vételi ajánlatot tett az alapvetően lakossági és vállalati átutalásokat, valamint beszedéseket lebonyolító, monopolhelyzetű pénzügyi szolgáltató GIRO nagytulajdonosi körének, melyet azok elfogadtak. Ennek megfelelően az MNB részesedése első lépésben 86,21 százalékra nőtt. Ezt követően az MNB a nagytulajdonosok számára felkínált áron vételi ajánlatot tett a GIRO kistulajdonosai részére is, amelyet azok kivétel nélkül elfogadtak. Így az MNB megszerezte a társaság 100 százalékos részvénycsomagját és ezzel együtt a GIRO 100 százalékos tulajdonában álló leányvállalatát, a BISZ Zrt.-t is. A teljes megvásárolt részvénycsomag vételára 9,5 milliárd forint volt, melyet az MNB egy nemzetközileg elismert, független pénzügyi tanácsadó cég által készített üzleti értékelés alapján határozott meg.

A jegybanki tulajdonszerzést alapvetően három cél motiválta: az ügyfelek által fizetendő díjak csökkenésének elősegítése, a pénzforgalmi fejlesztések hatékonyságának növelése és az alapvető pénzügyi infrastruktúrák nemzeti kézben tartása. Az MNB határozottan arra törekszik, hogy a banki ügyfelek a lehető legolcsóbban jussanak hozzá azokhoz a pénzforgalmi szolgáltatásokhoz, melyeket az eddig profitorientáltan működő elszámolóház működési modellje drágított. A társaság 21 bankszektorbeli tulajdonosa magas jövedelemtermelést várt el a GIRO-tól, amit jól mutat az is, hogy az elmúlt években a bankszektort sújtó válság ellenére a GIRO-ban a sajáttőke-arányos megtérülés rendre 20 százalék felett alakult, és a megtermelőt osztralékalap 95 százalékát a részvényesek ki is fizették maguknak. Ezzel a nagytulajdonosok jobban, a nagyobb forgalmú kistulajdonosok és a Magyar Államkincstár pedig rosszabbul jár-

tak ahhoz képest, mint ha eleve kisebb díjakat számoltak volna fel. A helyzetet az MNB kezdeményezésére 2006-ban bevezetett díjvisszaosztási mechanizmus³⁴ némileg javította, de meg nem oldotta. Amíg ugyanis megvan a magántulajdonból adódó profitelvárás, addig azt meg kell termelni, és ez egy adott szinten rögzíti a díjakat. Amennyiben azonban nem lenne ez a profitelvárás, a díj lehetne alacsonyabb. A jegybank terveiben szerepel a GIRO-val szembeni profitelvárás csökkentése, amely egy minimális, a stabil működést fenntartó jövedelemtermelést tervez, és ez a díjakban csökkenést fog eredményezni. Az MNB ellenőrizni fogja, hogy a bankszektor e díjcsökkentést továbbadja-e az ügyfeleknek. A pénzforgalmi fejlesztések hatékonyabb megvalósítása a másik fontos ok, amiért az MNB a vásárlás mellett döntött. Az elmúlt 10-15 év pénzforgalmi fejlesztéseit elemezve megállapítható, hogy csak azok valósultak meg, amelyeket az MNB erőteljesen támogatott. Az MNB javaslatára született meg a csoportos beszedés, az MNB állította üzembe a VIBER-t, ott volt a GIRO és a KELER születésénél és legutóbb a jegybank javaslatára indult el a BKR napközbeni átutalás. Ezek a fejlesztések a pénzforgalmi piac hálózati struktúrájából adódóan sohasem mentek zökkenőmentesen, jellemző volt a pénzforgalmi szolgáltatásokat nyújtó bankok vonakodása. A GIRO megvásárlásával annyiban változik a helyzet, hogy a főként lakossági és vállalati fizetéseket érintő fejlesztéseket a BKR-ben az MNB tulajdonosként sokkal határozottabban tudja befolyásolni, mint korábban. Könnyebb a fejlesztéseket a legerősebb szabályozási eszköz alkalmazása nélkül megvalósítani. A tulajdonszerzéshez vezető célrendszer harmadik eleme levezethető abból a nemzeti stratégiából, ami arra irányul, hogy az alapvető szolgáltatásokat nyújtó közmű jellegű társaságok lehetőség szerint nemzeti tulajdonban legyenek. A pénzügyi szolgáltatásokat tekintve a VIBER, a GIRO és a KELER Csoport is alapvető szolgáltatásokat nyújt és monopolhelyzetben van. Ez egyáltalán nem magyar sajátosság, mert ezek olyan típusú infrastruktúrák, amelyekből nem feltétlenül célszerű párhuzamosan többet létrehozni. Több olyan európai ország is van, ahol a jegybank valamilyen mértékben tulajdonosa ezeknek a rendszereknek.

³⁴ A díjvisszaosztási mechanizmusban az elszámolásforgalomra meghatározott profitelvárás feletti nyereség kerül visszaosztásra a rendszer résztvevőinek.

3. A pénzforgalmi szolgáltatások árazása

3.1. Az elektronikus fizetési módok és eszközök árazására ható tényezők

A pénzügyi szolgáltatások piacának átalakulása miatt a jövőben a pénzügyi intézmények bevételei között egyre nagyobb szerepe lesz a pénzforgalmi szolgáltatásokból származó bevételeknek. Ennek oka, hogy a visszafogott hitelezési aktivitás és az alacsony kamatszintek mellett az elmúlt években folyamatosan emelkedett a pénzforgalmidíj- és jutalékbevételek aránya a hazai bankszektorban. A pénzforgalmi szolgáltatások árazását elméleti szinten a pénzforgalmi szolgáltatók közötti verseny, valamint a pénzforgalmi szolgáltatók fizetési műveletek lebonyolításához és a szükséges infrastruktúra működtetéséhez, fejlesztéséhez kapcsolódó költségei befolyásolják. Mivel a pénzforgalmi szolgáltatások árazása jelentős mértékben befolyásolja az ügyfelek fizetési szokásait, nagymértékben lehet hatással arra is, hogy milyen sebességgel és milyen mértékben fejlődik az elektronikus fizetési eszközök használata. Az árazás jobb megismerése és rendszeres elemzése tehát segítheti a jövőben tervezett pénzforgalmi fejlesztések és szabályozások árazásra gyakorolt hatásainak a megbecslését. Ennek érdekében a pénzforgalmi szolgáltatók árazási mechanizmusának felmérése³⁵ mellett szükséges a szolgáltatások árainak folyamatos nyomon követése is. Ezzel pontosabban azonosíthatók az egyes szolgáltatások vagy szolgáltatáscsomagok árazásában, árazási szerkezetében és az ügyfélcsoportok díjterhelésében bekövetkező változások. Az árazási információk és a szolgáltatásokat igénybe vevő ügyfelek fizetési szokásainak az összekapcsolása lehetőséget teremt továbbá arra, hogy az egyes ügyfélszegmensek becsült díjterhelése, illetve az abban bekövetkező változások is megfelelően azonosíthatók legyenek.

A lakossági ügyfelek által jellemzően igénybe vett pénzforgalmi szolgáltatáscsomagok összetett, kevésbé átlátható árazása jelentősen megnehezíti a pénzforgalmi piacot érintő események hatásainak pontos felmérését, ezért szükséges

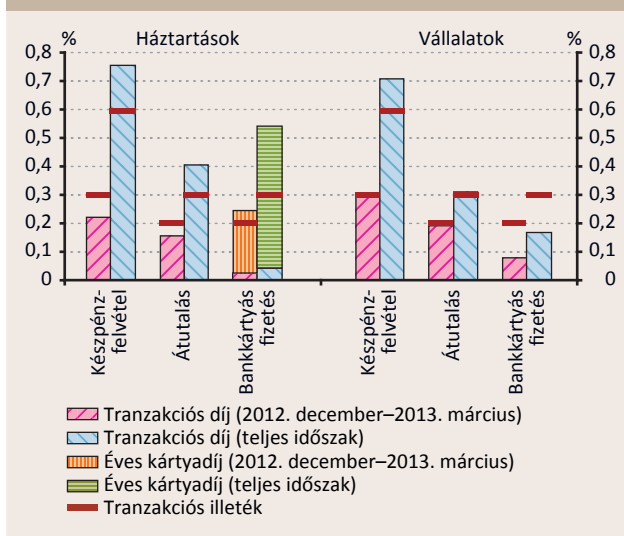
egy kiterjedt árazási monitoring rendszer létrehozása. A pénzforgalmi szolgáltatók által kínált szolgáltatáscsomagokban jellemzően számos pénzforgalmi szolgáltatás és kedvezményes vagy ingyenes fizetési művelet érhető el. A csomagban lévő szolgáltatások árazása a szolgáltatások közötti keresztárazásnak és a számos típusú kedvezménynek köszönhetően jellemzően kevésbé átlátható módon történik, így egyes szolgáltatások önálló vizsgálatából nem lehet megfelelő következtetéseket levonni az árazásra vonatkozóan. Emellett a pénzforgalmi árazás vizsgálata során figyelembe kell venni azt is, hogy a szolgáltatások árazása szolgáltatóként is jelentősen különböző lehet, és mind a szolgáltatáscsomagok tartalmában, mind pedig az árazás szerkezetében nagyobb mértékű eltérések fordulhatnak elő.

3.1.1. A PÉNZÜGYI TRANZAKCIÓS ILLETÉK ÁTHÁRÍTÁSÁNAK MÉRTÉKE

A 2013-ban bevezetett pénzügyi tranzakciós illeték hatására jelentősen megváltozott a pénzforgalmi szolgáltatások árazása. A pénzügyi tranzakciós illeték 2013. januárban került bevezetésre Magyarországon. Ettől az időponttól kezdődően újra és újra felmerült az a kérdés, hogy a pénzforgalmi szolgáltatók az illeték terhét hogyan és legfőképpen milyen mértékben hárítják át ügyfeleikre. Utóbbi kérdés megválaszolását nehezíti, hogy a bankok – részben a törvényileg előírt 60 napos közzétételi kötelezettség miatt – csak fokozatosan építették be a pénzforgalomhoz kapcsolódó díjaikba az illeték mértékét, illetve, hogy az illeték kulcsa időközben is változott. 2013. augusztus 1-jétől az elektronikus tranzakciók esetében a korábbi 0,2 százalékról 0,3 százalékra nőtt a terhelés, a készpénzfelvételeknél pedig 0,3 százalékról 0,6 százalékra, és utóbbi esetben a 6000 forintos tranzakciónkénti felső korlát is eltörlésre került.

³⁵ Divéki Éva–Olasz Henrietta (2012): A pénzforgalmi szolgáltatások árazása, MNB-tanulmányok, 101.

13. ábra
A pénzforgalmi díjak változása 2012 decembere és 2013 márciusa, valamint 2012 decembere és 2013 októbere között

A díjemelések időzítése és mértéke alapján megállapítható, hogy a tranzakciós illeték bevezetése miatti költségnövekedést 2013. októberig minden bank áthárította a lakossági ügyfelekre különböző formában, ráadásul néhány esetben a díjak növekedése meg is haladta az illeték mértékét. A teljes vizsgált időszakban, 2012 decembere és 2013 októbere között a díjváltozás jelentős mértékben meghaladta a tranzakciós illeték miatt indokolt mértéket.³⁶ A különbség a lakossági ügyfelek esetében nagyobb, mint a vállalati szegmensben, ahol a bankok alapvetően nem emeltek a tranzakciós illetéknél nagyobb mértékben díjakat (13. ábra). A kártyás vásárlásoknál jelentkező illetéket a bankok többsége a fix, éves kártyadíjak növelésével hárította át, a forgalomarányos díjazás csak pár esetben fordul elő. A vállalati szegmensben már a bankkártyás fizetések esetében is jellemző a forgalomarányos díjazás, ezért itt a fix költségek változását nem vizsgáltuk. Ez kismértékben lefelé torzíthatja az áthárítás számított mértékét, ezzel ellentétes hatása van azonban annak, hogy a nagy pénzforgalmú vállalatok jellemzően a nyilvánosan elérhető kondíciós listáknál kedvezőbb díjtételek mellett tudják végrehajtani tranzakcióikat, így az általuk érzékelt áthárítás mértéke alacsonyabb lehet. Fontos hangsúlyozni, hogy 2013 elejétől a teljes vizsgált időszakban már egyéb tényezők is befolyásolhatják a díjak változását, például az éves rendszeres inflációkövető díjmelés, valamint más események, kormányzati intézkedések hatásai. A lakossági ügyfélszegmensben a 2013 márciusáig tartó időszakban a készpénzfelvételeknél és az átutalásoknál jelentkező tranzakciós illeték csak részben került áthárításra, míg a bankkártyás fizetések esetében

a díjemelkedések nagysága meghaladta az illeték mértékét. A vállalati szegmensnél ugyanebben az időszakban közel teljes mértékben áthárításra került az illeték.

A tranzakciós illeték bevezetését követően a banki gyakorlat nem volt egységes az illeték áthárításában, több bank csak kisebb mértékű áremelést hajtott végre, az illetékkulcs megemelése után azonban az áthárítás minden bank esetében teljes mértékűvé vált. A bankonkénti adatok alapján jelentősen eltérő alkalmazkodási folyamat figyelhető meg az illeték bevezetésének első fázisában és az illeték megemelése utáni időszakban. Az egyedi adatok vizsgálata során megállapítható, hogy a bankok többsége az átlagosnál kisebb mértékben hárította át a tranzakciós illetéket az ügyfeleire 2013 elején, a szektor átlagát kevés bank kiemelkedően magas árazása húzta fel. Az áthárítás pontos módjában és mértékében azonban jelentős szóródás van a bankok gyakorlatában. A teljes vizsgált időhorizonton ez a fajta szóródás már kisebb. A második félévben a bankok jellemzően korrigálták az első időszak illetékterhelésének kisebb mértékű áthárítását, és a díjemelések teljes nagysága már sokkal jobban közelíti az illeték pontos mértékét. Azok a bankok tehát, amelyek teljes mértékű áthárítást hajtottak végre az első félévben, tovább emelték a díjaikat az új illetékkulcsnak megfelelően, míg azok a szolgáltatók, amelyek eredetileg csak részlegesen terheltek rá az ügyfelekre a tranzakciós illetéket, az illetékkulcs növekedése utáni jelentős díjemeléseikkel már szintén teljes áthárítást hajtottak végre.

3.1.2. A LAKOSSÁGI ÜGYFELEK PÉNZFORGALMI KÖLTSÉGEINEK VÁLTOZÁSA

Az elmúlt időszakban született szabályozások jelentős hatással voltak a pénzforgalmi szolgáltatások árazására, és így hosszabb távon befolyásolhatják az elektronikus fizetési módok használatát is. A szabályozások hatására nagymértékben emelkedtek a pénzforgalmi szolgáltatások árai, és ezt a díjnövekedést egyedül a készpénzfelvételek esetén kompenzálja a 2014 februárjától igénybe vehető ingyenes készpénzfelvétel lehetősége. Az MNB 2014. márciusi felügyeleti döntésében 35 pénzforgalmi szolgáltató esetén megállapította, hogy az általuk megvalósított, pénzforgalmi szolgáltatásokat érintő díjemelések módszere nem felelt meg a hatályos jogszabályoknak. A nem megfelelő módon kivitelezett díjemelések esetén az MNB arra kötelezte az érintett piaci szereplőket, hogy az így megemelt díjakból beszedett többletbevételt fizessék vissza az ügyfeleknek. A döntés következtében egyrészt 2014 tavaszán tovább csökkenhettek a pénzforgalmi szolgáltatások igénybe vételének költségei, másrészt pedig a visszafizetett többlet

³⁶ Az elemzés nem tartalmazza az illetéktörvény 2013. augusztus 1-jén hatályba lépett módosításával előírt egyszeri, pótlólagos tranzakciósilleték-fizetési kötelezettség hatásának, valamint a havi számlavezetési díjak változásának vizsgálatát. A részletes módszertani leírást és az eredmények bővebb bemutatását az MNB-szemle 2014. márciusi száma tartalmazza (Ilyés Tamás–Takács Kristóf–Varga Lóránt: A pénzforgalmi szolgáltatások díjainak és a pénzforgalom szerkezetének alakulása a pénzügyi tranzakciós illeték bevezetését követően).

díjbevétel hatására a szolgáltatásokat igénybe vevő ügyfelek 2013-as díjterhelése is alacsonyabb lehet a kondíciós listákban meghirdetett díjtételek alapján számítottnál. A díj-, és költség-

emelések tárgyában indított vizsgálatok – amelyek az egész banki és szövetkezeti szektort lefedik – várhatóan augusztus végéig befejeződnek.

1. keretes írás

Az árazási monitoring rendszer módszertanának rövid bemutatása

A lakossági ügyfelek számára érzékelhető pénzforgalmi költségeket alapvetően két tényező határozza meg: a pénzforgalmi szolgáltatók árazása és a lakossági fizetési szokások változása. A monitoring rendszer összekapcsolja a bankok nyilvános pénzforgalmi kondíciós listáit a pénzforgalmi statisztikákban elérhető adatokkal, valamint a lakossági fizetési szokások felméréseinek eredményeivel. Ezek alapján meghatározhatók a fizetési eszközök és a tranzakciótípusok szerint az átlagos pénzforgalmi költségek. Az így kiszámított költségek aggregálása után idősorosan meghatározható a fizetési szokások szempontjából átlagos ügyfélre jutó, havonta felmerülő átlagos pénzforgalmi költség. A pénzforgalmi szokások változatlansága mellett a költségindexből aggregált árindex képezhető, amely a forgalom növekedésétől megtisztítva már csak a banki díjak átlagos változását mutatja. Az MNB pénzforgalmi monitoring rendszere 2011 közepétől 2014 első negyedévéig tartalmazza a 10 legnagyobb lakossági bank kondíciós listáit. A monitoring rendszer jelenleg két típusú fizetési eszköz – számlacsomagok és fizetési kártyák – és a lakossági ügyfelek által leggyakrabban használt négy fizetési mód – átutalás, csoportos beszedés, kártyás vásárlás, készpénzfelvétel – esetén alkalmas az elmúlt három év pénzforgalmi árazási folyamatainak bemutatására. A háztartási szektor által ritkábban használt fizetési módok, valamint a számukra közvetlen költségekkel nem járó postai számlafizetési módok elhagyásával is a számítások megfelelő pontossággal mutatják az átlagos havi pénzforgalmi költségek változását. A számítások során a költségek minden esetben havi költségekké alakítva kerültek figyelembe vételre.

A számlatermékek között külön szerepelnek az alap- és emelt szintű számlacsomagok. Az alapszintű számlacsomagok a vizsgált bankok által nyújtott olyan számlacsomagok, amelyek széles körben, feltétel nélkül elérhetők, míg az emelt szintű számlacsomagok között olyan termékek találhatók, amelyek átlagos nettó jövedelem mellett már igénybe vehetők, de nem kifejezetten a kiemelt, magas jövedelmű ügyfelek részére nyújtott szolgáltatáscsomagok. A fizetési kártyák között minden vizsgált banknál három kártyatermék adatai szerepelnek: a nem dombornyomott, a sztenderd kondíciókkal rendelkező dombornyomott és a kiemelt árázással, valamint nagyobb mennyiségű kiegészítő szolgáltatással rendelkező emelt szintű – jellemzően arany- – kártyák. A magyar lakossági ügyfelek fizetési szokásaira vonatkozó becslések az MNB által publikált pénzforgalmi statisztikák és más eseti felmérések alapján készültek.³⁷ A számítások során a tranzakciók benyújtási csatornák (papír alapú és elektronikus vagy telefonos) szerint és a forgalom iránya (belső forgalom vagy belföldi bankközi teljesítés) szerint meg lettek különböztetve, mivel ezek a szolgáltatások jellemzően eltérő díjazással szerepelnek a bankok árazási gyakorlatában. A monitoring rendszer a készpénzfelvételek esetén az ingyenes és a kedvezményes tranzakciókat is tartalmazza, így a képzett árindexben megjelenik a kedvezmények változtatásának hatása is. Az elemzés a 15 év feletti, fizetési számlával rendelkező lakosság³⁸ díjterhelését tartalmazza, megkülönböztetve az átlagjövedelem alatt és a felett keresők költségének változását.

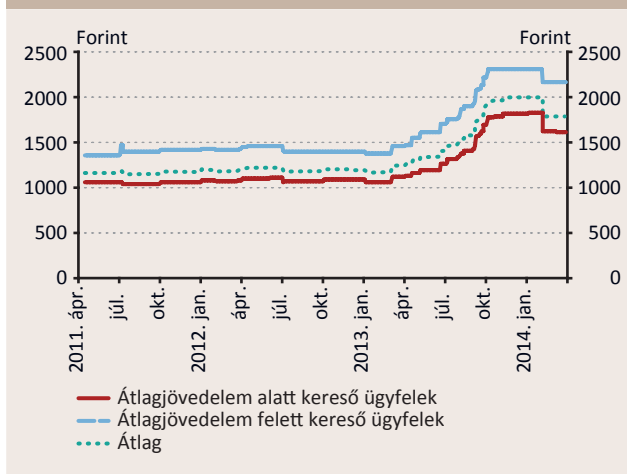
2011 áprilisa és 2013 eleje között a lakossági ügyfelek átlagos pénzforgalmi díjterhelése gyakorlatilag nem változott, reálértéken pedig még csökkent is az elektronikus fizetési eszközök bővülő forgalma ellenére, ezt követően azonban 2013 végére átlagosan 60 százalékkal nőttek a pénzforgalomhoz köthető költségek (14. ábra). Az elektronikus fizetési eszközök forgalmának növekedése az átlagos pénzforgalomhoz köthető költségeket növeli, mivel egyre több tranzakció kerül át a készpénzforgalomból az elektronikus rendszerekbe, és így azok díja közvetlen terhelésre kerül a fizető fél számláján. Ezt a költségnövelő hatást ellensúlyozta azonban az átutalások esetén az elektronikus benyújtási csatornák előretörése.

A bankok által alacsonyabb díjtétellel terhelt elektronikus és telefonos benyújtási csatornák növekvő részaránya az átlagos költségeket megközelítőleg olyan arányban csökkentette, mint amekkora arányban a bővülő elektronikus pénzforgalom növelte azokat. A tranzakciós illeték bevezetését követően egy lassú alkalmazkodási folyamat indult, ami az illetékkulcs 2013. augusztus 1-jei megemelése és az egyszeri pótlólagos illetékbe-fizetés következtében felgyorsult. 2013 októberére a folyamat teljes mértékben végbement. Az azóta eltelt időben a pénzforgalmi költségeket csak az ingyenes készpénzfelvétel bevezetése módosította, ez egy átlagos ügyfél esetén jelentősen, megközelítőleg 200 forinttal csökkentette a díjterhelést. Megállapítható,

³⁷ A számítások figyelembe veszik a fizetésmód-használat változásának hosszú távú aggregált folyamatait és a fizetési módok megfigyelt értékel-
oszlását. A számítások során alkalmazott részletes értéksávok megbontás pedig lehetővé teszi, hogy a fix és értékarányos díjtételeken felül
a minimum és maximum díjtételek változásának hatása is megjelenjen a képzett indexben.

³⁸ A 15 év feletti, fizetési számlával rendelkező lakosság becsült száma kismértékben meghaladja a hatmilliót.

14. ábra
A lakossági ügyfelek átlagos havi pénzforgalmi költségeinek alakulása 2011 áprilisától

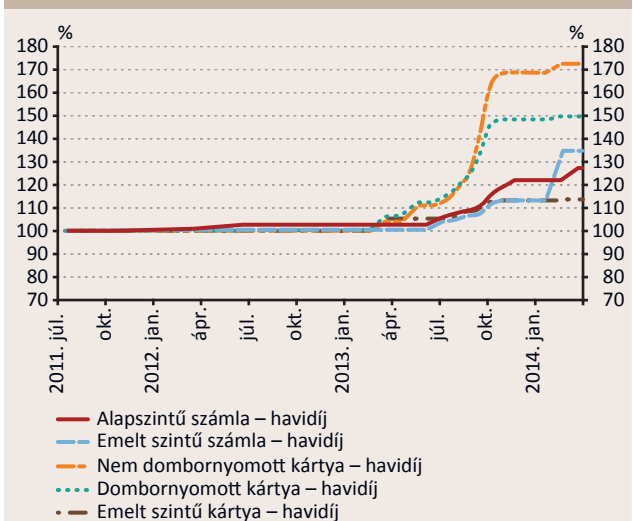

hogya a készpénzfelvételen kívüli egyéb pénzforgalmi díjakban ennek a szabályozásnak a díjnövelő hatása egyelőre egyáltalán nem jelent meg.

A tranzakciós illeték hatása eltérő mértékben jelent meg a különböző szolgáltatások árazásában, egyes tételeknél a díjak növekedése jelentősen meghaladta az átlagos 60 százalékos értéket.³⁹ A főbb fizetési módoknál az illeték forgalomarányos, teljes mértékű átterhelésén felül az átlagos számlavezetési díjak is nőttek 2013-ban. A pénzforgalmi szolgáltatások díjai a tranzakciós illeték bevezetését megelőzően gyakorlatilag nem változtak, az illeték bevezetését követően pedig nagyarányú díjnövekedés figyelhető meg. Ezzel összhangban a számlacsomagok havi díjai 20–30 százalékos mértékben nőttek. Ezt a növekedést részben magyarázza a kedvezmények fokozatos visszavonása. Az emelt szintű számlához kapcsolódó díjak arányaiban nagyobb mértékben nőttek, mint az alapszintű számlacsomagok esetén. Ennek oka a szinthatás, mivel a növekedés nominális mértéke közel azonos a két típusú számlacsomag esetén, de az emelt számlacsomagok alacsonyabb díjterheléssel rendelkeznek. A kártyadíjak szintén jelentős mértékben nőttek a vizsgált időszakban. A díjnövekedés főként 2013 második félévében lett kiemelkedő mértékű. Az alacsonyabb kategóriájú kártyák magasabb átlagos árindexe ebben az esetben is főként szinthatással magyarázható, azaz átlagosan, nominálisan azonos mértékben nőttek a kártyadíjak mind a három csoportban (15. ábra).

A tranzakciós illeték bevezetését követően a készpénzfelvelelek költségei egyes esetekben több mint háromszorosára emelkedtek 2013-ban, az ingyenes készpénzfelvétel szabályozása azonban ellensúlyozza a díjemelések hatásait, és 2014 első negyedévében jelentősen visszaszorította ezeknek a tranzakcióknak a költségét. A tranzakciós illeték bevezetését

15. ábra
A számlacsomagok és a fizetési kártyák időszaki díjainak pénzforgalmi árindexe

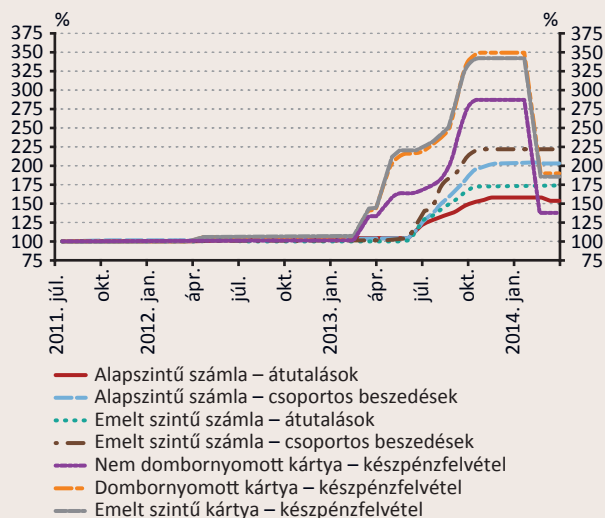
Megjegyzés: 2011. július 18. = 100 százalék, a 2014 első negyedévi pénzforgalmi szokásokkal súlyozva, 30 napos mozgó átlaggal simított értékek. Az emelt számladíjak időszak végi jelentős emelkedése a kedvezmények egy banknál történt visszavonásával magyarázható.

követően első lépésben egy relatíve kisebb mértékű növekedés volt megfigyelhető a készpénzfelvételi díjak változásában, az illetékkulcs megnövelése után azonban az alkalmazkodási folyamat gyorsabban és nagyobb mértékben végbement. Az díjnövekedés teljesen megegyezik az alap- és az átlagos kártyatípusok esetén, a pénzforgalmi szolgáltatók csak az aranykártyás ügyfeleknél alkalmazott kondícióknál tekintettek el kisebb mértékben az illeték áthárításától. Annak ellenére, hogy egyes bankok a vásárlási értékre is közvetlenül ráterheltek a tranzakciós illetéket, e bankok kis súlya miatt a költségek átlagos mértéke elhanyagolható a többi tételhez képest. Az árindexben jelentős változást okozott az ingyenes készpénzfelvétel 2014-es bevezetése, bár az árindex az átlagos díjterhelés jelentős visszaesése ellenére sem érte el a tranzakciós illeték bevezetését megelőző szintet (16. ábra).

Keresztmetszeti oldalról vizsgálva a díjakat megállapítható, hogy a pénzforgalmi költségek között a fix jellegű költségek dominálnak – havi számlavezetési díj, éves kártyadíj –, míg az egyedüli jelentős forgalmi költségtétel az átutalások költsége. A csoportos beszedések relatíve alacsony költsége a kis forgalommal magyarázható, azaz a többi tételhez képest a csoportos beszedések jóval kisebb volumenrészesedéssel rendelkeznek, így az egy ügyfélre jutó költségek is alacsonyak maradnak. Több, eltérő fizetési szokásokkal rendelkező társadalmi csoport megkülönböztetése esetén azonban jelentősen eltérnek ezek a költségek. A csoportos beszedések költsége egy aktív, sokat tranzaktáló, ügyeit elektronikusan intéző ügyfél

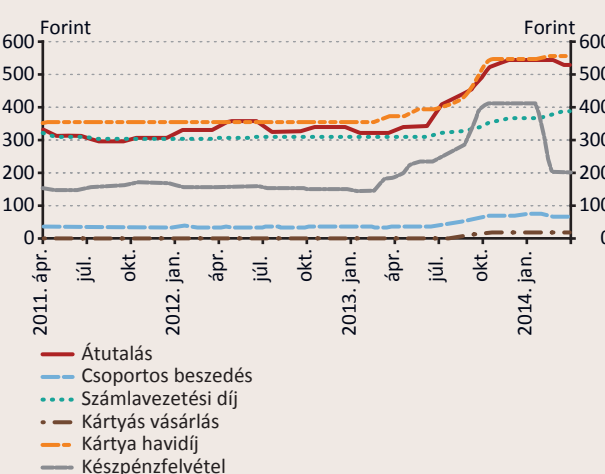
³⁹ Fontos kiemelni, hogy a vizsgált szolgáltatások alacsony száma miatt az egyedi díjváltoztatások hatása jelentősebb lehet.

16. ábra
A vizsgált fizetési módok pénzforgalmi árándexe

Megjegyzés: 2011. július 18. = 100 százalék, a 2014 első negyedévi pénzforgalmi szokásokkal súlyozva, 30 napos mozgó átlaggal simított értékek.

17. ábra
Egy ügyfélre jutó átlagos pénzforgalmi költségek szolgáltatások szerint

Megjegyzés: 30 napos mozgó átlaggal simított adatok.

esetében jelentős tétel lehet, míg az ügyfelek jelentős része egyáltalán nem veszi igénybe a szolgáltatást, és számláit jellemzően készpénz-átutalási megbízással fizeti. A kártyás vásárlások elhanyagolható mértékű közvetlen költsége a rendkívüli mértékben ritka közvetlen terheléssel magyarázható. Az ingyenes készpénzfelvételi lehetőségnek köszönhetően – a pénzforgalmi szokások meglehetősen állandósága mellett – a készpénzfelvelelek költségei megközelítik az illeték bevezetése előtti szintet, az eltérés megközelítőleg csak 40 forint. A havi kártyadíjak kártyatípusonként átlagosan azonos mértékben, közel 200 forinttal nőttek. Annak ellenére, hogy a tranzakciós illetéket a főbb fizetési módok esetén forgalomarányosan terhelték át

a pénzforgalmi szolgáltatók, a pénzforgalom fix költségei is jelentősen nőttek 2013-ban (17. ábra).

3.1.3. A 2014-BEN BEVEZETETT INGYENES KÉSZPÉNZFELVÉTEL SZABÁLYOZÁSÁNAK LEHETSÉGES KÖVETKEZMÉNYEI

A lakossági ügyfeleknek havi 150 ezer forint készpénz díjmentes felvételét lehetővé tevő szabályozás hatására akár már rövid távon is megváltozhat a lakossági pénzforgalom szerkezete, hosszabb távon pedig nagyobb mértékben is befolyásolhatja az elektronikus fizetési módok elterjedését. A szabályozás hatása rövid távon részben megfigyelhető lehet a forgalomban lévő készpénzállomány változásából is, hosszabb távon pedig az elektronikus fizetési műveletek, valamint a készpénzfelvételi tranzakciók forgalmának alakulásával vizsgálható. Mivel a szabályozás hatását számos tényező befolyásolhatja, és a hatások az egyes társadalmi csoportok esetében is eltérőek lehetnek, a pénzforgalomra gyakorolt hatásait nem lehet pontosan előre jelezni. A készpénzfelvételi szabályozás következtében azonban akár már rövid távon is emelkedhet a lakossági készpénzfelvételi forgalom, valamint a lakoságnál lévő készpénzállomány. A szabályozás pontos következményeit a lakosság alkalmazkodása mellett a vállalatok viselkedése is befolyásolhatja. A lakosság által jellemzően a vállalati szektorban elköltött készpénz további felhasználásáról ugyanis a vállalati szektor dönt, és a készpénz bankrendszerbe történő visszajuttatása vagy a vállalatok által további fizetési műveletekre történő felhasználása szintén befolyásolhatja a készpénzállomány változását.

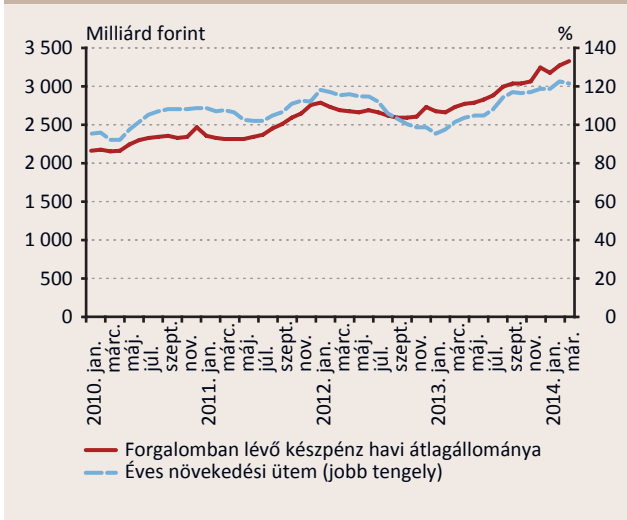
A lakossági ügyfelek részére kedvezményesen vagy ingyenesen biztosított készpénzfelvételi keret egyéni szinten nagymértékben befolyásolja a készpénzfelvételi szokásokat, a pénzforgalmi statisztikák alapján pedig a lakossági ügyfeleknek jelentős tere van még az alkalmazkodásra, és ezáltal a készpénzfelvételi forgalom emelésére. Korábbi elemzések alapján megállapítható, hogy a pénzforgalmi szolgáltatók által az ügyfeleknek kínált kedvezményes díjazású vagy ingyenes készpénzfelvételi tranzakciók száma befolyásolja az ügyfelek által lebonyolított készpénzfelvelelek számát. Megfigyelhető, hogy a magasabb költségek elkerülése érdekében az ügyfelek alkalmazkodnak a kedvezményes tranzakciók számához, és készpénzfelvételi szokásaikat a kedvezményekhez igazítják. Mivel a tranzakciós illeték bevezetését követően a pénzforgalmi szolgáltatók által nyújtott kedvezmények szűkültek, és a készpénzfelvelelek díjai emelkedtek, rövid távon a korábbiaknál magasabb költségekkel szembesültek az ügyfelek, amit elsősorban a fizetési szokásaik átalakításával és az elektronikus fizetési módok nagyobb arányú használatával csökkenthettek volna. A díjmentes készpénzfelvétel lehetőségének következtében azonban megvan annak a lehetősége, hogy a lakossági fizetési

szokások gyorsabb alkalmazkodása zajlik le a pénzforgalmi költségek csökkentése érdekében, és így egyes ügyfélszegmensek a rendelkezésükre álló ingyenes készpénzfelvételi keretet a lehető legnagyobb mértékben ki fogják használni. A szabályozás lehetséges hatásainak becsléséhez a korábbi évek készpénzfelvételi adatait érdemes figyelembe venni. A lakossági fizetési számlák száma és a számlával rendelkező lakosság részaránya alapján készített becslések szerint az ügyfelek mintegy hatmillió számlához kapcsolódóan lehetnek jogosultak az ingyenes készpénzfelvételre. Az egy jogosultra jutó átlagos havi készpénzfelvételi érték 2013-ban 75 ezer forint körül alakult, egy jogosult pedig havonta átlagosan másfélszer vett fel készpénzt. Így a korábbi fizetési szokások alapján az ingyenes készpénzfelvételi keret kihasználtsága 50 százalékos lett volna. Mivel a lakossági ügyfelek számlára érkező jövedelmüket korábban részben elektronikus tranzakciókban, részben pedig a számláról felvéve, készpénzben költötték el, az ingyenes készpénzfelvételi keret magasabb arányú kihasználása elsősorban az elektronikus fizetési forgalom csökkentésével valósulhat meg, változatlan értékű elköltött jövedelem mellett. Az ilyen típusú alkalmazkodás hatásainak megbecsléséhez elsősorban azoknak a fizetési módoknak a forgalmát célszerű figyelembe venni, amelyeket a lakosság a legegyszerűbben tud készpénzzel helyettesíteni. Ezek elsősorban a fizetési kártyás vásárlások, valamint a csoportos beszédések. Ezek a fizetési módok a fizetési helyzetek túlnyomó többségében helyettesíthetők készpénzzel vagy a postai számlabefizetésekénél használt fizetési módok valamelyikével (sárga és fehér csekk). Abban a szélsőséges esetben, amennyiben ezek forgalmát a lakossági ügyfelek teljes mértékben készpénzzel helyettesítenék, a készpénzfelvételi keret kihasználtsága elérné a 77 százalékot. Fontos azonban megemlíteni, hogy a lakossági ügyfelek egy részének rendszeresen számlára érkező jövedelme nem teszi lehetővé az ingyenes készpénzfelvételi keret teljes kihasználását. Ezt a magasabb jövedelműek esetlegesen nagyobb készpénzfelvételi forgalma is csak részben kompenzálhatja a havi 150 ezer forintos felső korlát miatt, így nem várható az, hogy társadalmi szinten a fent említett mértékű legyen az ingyenes készpénzfelvételi lehetőség kihasználtsága.

A forgalomban lévő készpénzállomány változásából csak korlátozott mértékben lehet következtetni a készpénzhasználati szokások rövid távú változásaira, az elemzések során figyelembe kell venni a készpénzállományt befolyásoló további tényezők hatását is. A forgalomban lévő készpénz mennyiségét alapvetően három keresleti tényező határozza meg, a tranzakciós célú, a megtakarítási célú, valamint a rejtett gazdaság készpénzkereslete. A készpénzállomány szintjének változásában a szezonális ingadozások mellett az elmúlt időszakban is megfigyelhetők voltak kiugró értékek, amelyeket magyarázhat a forintárfolyam változása vagy a kamatszint alakulása is. Gyengébb árfolyam esetén – átmeneti gyengülést feltételezve – a gazdasági szereplők által tartott valuta forintra váltása növelheti a készpénzmennyiséget, az alacsonyabb kamatszint

pedig kevésbé ösztönzi a gazdasági szereplőket megtakarításaik vagy készpénzkészleteik csökkentésére, ugyanis ebben az esetben a készpénztartással jelentkező kamatvesztés is alacsonyabb lehet. A forgalomban lévő készpénzmennyiséget növelheti a kiskereskedelmi forgalom élénkülése is.

18. ábra
A forgalomban lévő készpénz havi átlagállománya és éves növekedési üteme

Az elmúlt egy évben a készpénzállomány nagyobb mértékű, a korábbi évek tendenciáitól eltérő emelkedése 2013 nyarán, valamint 2014 februárjában volt megfigyelhető. A tavaly nyári állománynövekedésben a forintárfolyam gyengülése mellett részben szerepet játszhatott a tranzakciósilleték-kulcsok emelkedése is. A készpénzfelvételi tranzakciókra vonatkozó illetékkulcsok 2013. augusztustól történő duplájára emelése előtt egyes piaci szereplők előre hozott készpénzfelvételekkel próbálhatták ideiglenesen csökkenteni pénzforgalmi költségeiket. Ebben az esetben azonban egyszeri hatás feltételezhető, és sem a készpénzállományi adatokból, sem pedig a pénzforgalmi statisztikákból nem látható, hogy tartósan és nagymértékben megváltoztak volna ekkor a gazdasági szereplők fizetési szokásai. 2014 februárjában szintén megfigyelhető volt, hogy a korábbi trenden felüli mértékben emelkedett a forgalomban lévő készpénzállomány. Ezt részben indokolhatja az ingyenes készpénzfelvételek lehetővé tétele, az árfolyammozgások hatása azonban ebben az esetben is árnyalhatja a képet. A szabályozás hatályba lépése miatt a pénzforgalmi szolgáltatók feltehetően felkészültek a nagyobb készpénzfelvételi forgalomra, ezért nagyobb mennyiségű készpénzt tartottak a korábbi időszakokhoz képest. A lakossági ügyfelek pedig a szabályozás hatályba lépését követően feltételezhetően a korábbinál nagyobb mennyiségben vettek fel készpénzt számlájukról. A szabályozás hatására így rövid távon megemelkedhetett a készpénzkereslet és a forgalomban lévő készpénz mennyisége (18. ábra). A pénzforgalom szerkezetére és a fizetési szokásokra gyakorolt hatások vizsgálata kapcsán azonban fontos figyelembe venni azt is, hogy

a korábbinál nagyobb mértékben kiáramló készpénz mekkora része marad kint hosszabb távon is a gazdaságban. Amennyiben ugyanis a számlára érkező rendszeres jövedelem aránya hosszabb távon nem csökken, és a lakossági készpénzfelvételek által a gazdaságba kerülő készpénz időről időre visszaáramlik a bankrendszerbe, a készpénzfelvételi forgalom emelkedése mellett is megmarad hosszú távon annak a lehetősége, hogy a lakossági ügyfelek a jelenleginél nagyobb arányban használják az elektronikus fizetési módokat.

3.1.4. A BANKKÁRTYÁS FIZETÉSEKNÉL ALKALMAZOTT BANKKÖZI JUTALÉKOK SZABÁLYOZÁSÁNAK ÁRAZÁSI HATÁSAI

A bankközi jutalékok szabályozásának hatására a jutalékok jelentősen csökkentek a leggyakrabban használt kártyatípusok esetében, ennek következtében pedig rövid távon csökkennek a fizetési kártyát kibocsátó pénzforgalmi szolgáltatókhoz a kártyás fizetést elfogadó kereskedőktől érkező bevételek. A szabályozás következtében várhatóan két folyamat figyelhető meg a pénzforgalmi szolgáltatások árazásában. Egyrészt a kereskedők oldalán csökkennie kell a kártyaelfogadásért fizetendő jutalék mértékének, aminek következtében a kereskedők alacsonyabb költségek mellett tudják a jövőben elfogadni a kártyás fizetéseket. Másrészt pedig rövid távon – amennyiben a kártya kibocsátók a szabályozás hatására kieső bevételeiket pótolják – az ügyfeleknek nyújtott szolgáltatások árszintje emelkedhet. Ebben az esetben felmerülhet a kártyás fizetéshez kapcsolódó költségek emelkedése is. A bankok tranzakciós illeték áthárításával kapcsolatos gyakorlatának figyelembevételével ez elsősorban az éves kártyadíjak további emelését jelentheti, de felmerülhet a keresztárazás során más szolgáltatások díjmelése is. Feltételezhetően a fizetési tranzakciók közvetlen terhelése kevesebb kibocsátónál lesz megfigyelhető, ez ugyanis hosszabb távon lassíthatja a kártyás fizetési forgalom emelkedését, és az elmúlt időszakban bevezetett további szabályozásokkal együtt készpénzhasználatra ösztönözheti az ügyfeleket.

A 2013-as árazási fejlemények következtében várhatóan a pénzforgalmi szolgáltatók a költségkiesés alapján számítottánál jóval alacsonyabb mértékben emelik a kártyadíjakat,

és a kieső bevételeiket más módokon kompenzálják. A fizetési kártyákhoz kapcsolódó díjak emelkedése mellett további lehetőség a bevételkiesés kompenzálására a kártyákhoz kapcsolódó kiegészítő szolgáltatások számának vagy a szolgáltatás szintjének a csökkentése. Ezzel elérhető, hogy a fizetési és készpénzfelvételi funkció melletti további szolgáltatások valóban kiegészítő szolgáltatásokká váljanak, amelyekhez a kártyabirtokosok átlátható árazás mellett juthatnak hozzá. A következő hónapokban feltételezhetően a kártyás költségek emelkedése és a kiegészítő szolgáltatások csökkentése párhuzamosan fog megtörténni. A tranzakciós illeték áthárításának vizsgálata kapcsán megállapítható, hogy az éves kártyadíjak már 2013-ban is a tranzakciós illeték szintjénél nagyobb mértékben emelkedtek, miközben a tranzakciók többségénél megtörtént a közvetlen áthárítás. Ez alapján feltételezhető, hogy a bankközi jutalékok csökkentéséből származó bevételkiesés hatását is részben már beépítették a fizetési kártyák árazásába a piaci szereplők. A kártyás vásárlási forgalom elmúlt években tapasztalt ütemű emelkedése néhány éves időtávon kompenzálhatja a 2014-ben a bankközi jutalékok csökkenése miatt kieső bevételeket a kártyakibocsátók oldalán, így 2014-ben nem indokolt nagyarányú díjnövelés a jutalékcsoökkentésre hivatkozva.

A bankközi jutalékok csökkentése révén alacsonyabbá váló kereskedői költségek támogatják az elfogadóhálózat fejlődését, és hozzájárulhatnak a kártyás vásárlások gyorsabb ütemű elterjedéséhez azáltal, hogy a szabályozásnak köszönhetően a legnagyobb forgalmú kereskedőcégek érdekletté válhatnak a kártyahasználat ösztönzésében. A jutalékok csökkentésével ugyanis ebben a szegmensben a kártyaelfogadás és a készpénzkezelés költségei közötti különbség már rövid távon is minimálisra csökkenhet. Amennyiben pedig nincsenek jelentős különbségek a két tranzakció típus feldolgozásának költségei között a kereskedői oldalon, a kereskedők is érdekletté válnak a kártyahasználat ösztönzésében, hiszen ekkor a közvetlen költségsökkentés mellett az adminisztratív folyamatok egyszerűsítése és a kiszolgálás gyorsítása további előnyökkel járhat számukra. Ebben az esetben pedig a korábbiaknál gyorsabban bővülő kártyahasználat hatására a kibocsátói oldalon is hamarabb térülhetnek meg a szabályozás hatására kieső bevételek, és így hosszabb távon a kártyakibocsátók számára is előnyökkel járhat a jutalékcsoökkentés.

3.2. A kis értékű fizetéseket elszámoló rendszer árazásának átalakítási lehetőségei

A BKR fejlesztésének egyik iránya lehet a szolgáltatások árazásának átalakítása és egy hatékonyabb, nemzetközi szinten is versenyképesebb árazási struktúra kialakítása. A BKR jelenlegi díjstruktúrájának átalakítása lehetőséget biztosíthat a pénzforgalmi szolgáltatók számára, hogy ügyfeleiknek a jelenleginél alacsonyabb és így az elektronikus fizetési megoldások terén versenyképesebb áron nyújtsák elektronikus pénzforgalmi szolgáltatásaikat. Magyarországon folyamatosan növekszik az elektronikus fizetési tranzakciók száma, a nominális GDP növekedésével együtt pedig szintén emelkedik a BKR-ben elszámolt tranzakciók száma is, ezek alapján tehát egyre nagyobb igény jelentkezik a fizetési tranzakciók bankok közötti olcsó és hatékony elszámolására.

Az elektronikus fizetési tranzakciók lebonyolításának költség-szerkezete miatt a tranzakciók számának növekedésével egyre nagyobb tér nyílna az elszámolási szolgáltatások árainak csökkentésére, aminek teljes mértékben meg kell jelennie a pénzforgalmi szolgáltatók ügyfeleinek nyújtott szolgáltatások árazásában is. Mivel az elektronikus fizetési infrastruktúra

fix költségei jellemzően magasak, változó költségei azonban jóval alacsonyabbak, a tranzakciószám emelkedésével nem nőnek egyenes arányban a tranzakciófeldolgozási költségek. Emellett fontos kiemelni, hogy a BKR a jelenleginél jóval több tranzakció lebonyolítására lenne képes, tehát nagymértékű forgalomnövekedés sem tenné szükségessé a jelenlegi kapacitások bővítését. Ezek alapján megállapítható, hogy minél több tranzakció van a rendszerben, az egy műveletre jutó költségek annál alacsonyabbak, így pedig a forgalom emelkedése lehetőséget ad a díjak csökkentésére azok felülvizsgálatát követően. A díjak csökkentése révén a nagy európai elszámolóházak és a BKR díjai közötti különbség is csökkenhet, ami a BKR szolgáltatásait is versenyképesebbé teszi mind nemzetközi szinten, mind pedig a további elektronikus fizetési megoldásokkal szemben. Azzal, hogy az MNB a BKR-t üzemeltető GIRO-ban többségi tulajdont szerzett, a korábbiaknál egyszerűbben megléphetők azok a díjcsökkentési lépések, amelyek hozzájárulhatnak a banki ügyfelek számára is érzékelhető költségcsökkentéshez és a pénzforgalom hatékonyságának növeléséhez.

4. A fizetési, valamint értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerek likviditására ható tényezők

A fizetési rendszerek esetén fontos jellemző, hogy a lebonyolított forgalom mekkora likviditás terhére valósul meg. A tranzakciók zökkenőmentes lebonyolítása a hazai pénz- és tőkepiac hatékonysága, valamint a pénzügyi infrastruktúrába vetett bizalom fenntartása miatt alapvetően fontos. A fizetési forgalom pénzoldali kiegyenlítésének jelentős része a VIBER-ben zajlik, a KELER és a GIRO is itt teljesíti elszámolásukhoz kapcsolódóan a pénzoldali fedezetigényeket. A fizetési rendszer résztvevőinek likviditása, mely fedezetül szolgál tranzakcióik

teljesítéséhez, két elemből áll: az MNB-nél vezetett fizetési számlájuk számlaegyenlegéből és a fedezet ellenében biztosított napközbeni hitelkeretből. A fizetési rendszerek likviditására két tényező hatott leginkább 2013-ban: a BKR napközbeni elszámoláshoz való alkalmazkodási folyamat, valamint a Növekedési Hitelprogram. 2014 augusztusától egy további tényező befolyásolja a fizetési rendszerek likviditását: a kétéves MNB-kötvény megszüntetése, így fedezeti körből való kiesése.

4.1. A napközbeni elszámolás hatása a rendszerek likviditására

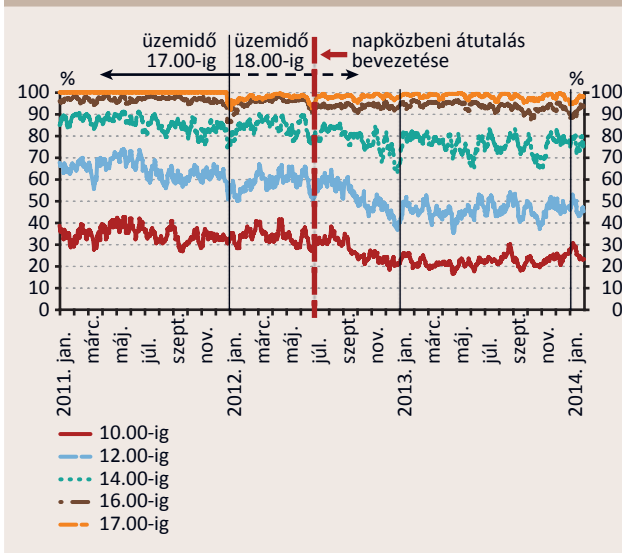
A napközbeni elszámolás bevezetését követően az új rendszerhez való alkalmazkodási folyamat 2013 közepére véget ért. Az alkalmazkodási folyamat a rendszer résztvevői és az ügyfelek magatartásának megváltozásán keresztül mérhető. A vizsgálat kiterjed a fizetési tranzakciók esetében a VIBER és a BKR közötti választásra és az egyik rendszerből a másikba való áttérődés mértékére, illetve a VIBER-tranzakciók napközbeni időzítményi gyakorlatának alakulására. Mindemellett fontos megismerni, hogy a résztvevők mi alapján választják meg a likviditási paramétereket. A tranzakciók elszámolási ciklusok közötti átgörgetésének hátterében álló okok feltárása a likviditásmenedzselési magatartás változásának sikerességét is mutathatja.

A napközbeni többszöri elszámolás bevezetése óta számos fizetési megbízást korábbi gyakorlatuktól eltérően az ügyfelek nem a VIBER-ben, hanem a BKR-ben indítanak.⁴⁰ 2013 első félévében folytatódott a 100 millió forint feletti tranzakciók számának és arányának növekedése a BKR-ben. Ennek a jelenségnek a hátterében a VIBER-ügyfél-tételek egy részének a napközbeni elszámolásba történő átvándorlása állt, ami miatt közel 600–800 milliárd forinttal nőtt a BKR-forgalom. Az áttérődés hátterében többek között az állhat, hogy a BKR napközbeni elszámolás miatt már nem szükséges az időkritikus tételek teljesítéséhez a VIBER-t használni, hanem erre bizonyos esetekben a BKR napközbeni elszámolás ugyanolyan alkalmas. A VIBER- és a BKR-tranzakciók eltérő banki árazásának gyakorlata vélhetően nagyban befolyásolja a választást a két rendszer között, mivel a bankok jellemzően a VIBER-hez képest lényegesen alacsonyabb BKR-tranzakciós díjakat határoznak meg.

Az új elszámolási rendszerhez történő alkalmazkodási folyamat másik hatásaként 2012 második felében a VIBER-résztvevők tételidőzítése napon belül jelentősen későbbre tolódott, 2013-ban pedig állandósult ez a gyakorlat. A bankok likviditásmenedzselésének egyik eszköze a tranzakcióidőzítés, amivel azt tudják bizonyos keretek között meghatározni, hogy a napi 10 órás VIBER-üzemidő mely szakaszában indítják el tételeiket a többi résztvevő felé. A szigorúbb tételmenesztési kontroll az időkritikus tételek – például a napközbeni elszámoláshoz kapcsolódó fedezetbiztosítás – kezeléséhez köthető. Ez

azt jelenti, hogy a bankok egy része tudatosan tartalékol napközben, és a napközbeni elszámolás egyes ciklusaihoz köthető fedezetbeszedés előtt közvetlenül nem indítja el a nagyobb kimenő tranzakcióit. A napközbeni elszámolás bevezetését követően a likviditásmenedzsmentben, így a tételidőzítésben lezajlott alkalmazkodási folyamat 2012-ben nagyrészt befejeződött. 2013 első félévében a forgalom napon belül kismértékben későbbre tolódott, ami év végére visszakorrigálódott. Éves szinten a napi megoszlást tekintve a VIBER-tételek 75-80 százaléka már 14.00-ig teljesült. A VIBER-forgalom 5 százaléka maradt csak az utolsó 1 órára, mivel ekkor már csak bankközi tételek teljesítésére van lehetőség, amelyekkel főként a résztvevők napi pozíciójukat zárhatják (19. ábra).

19. ábra
VIBER-forgalom időzítésének alakulása
(2011–2013)

Az adófizetési napokon a BKR-ben a kiáramló exogén tételek napközbeni előrejelzése során nagyfokú bizonytalanság tapasztalható, amit a VIBER- és BKR-résztvevők a tranzakciók időzítésének megváltoztatásával és feszebb likviditásmenedzsmenttel tudnak kezelni. Adófizetési napokon a résztvevők felől a Magyar Államkincstár (MÁK) felé a BKR

⁴⁰ Luspay Miklós–Madarász Annamária (2014): A napközbeni elszámolás bevezetésének hatásai a hazai fizetési rendszerek forgalmára. MNB-Szemle, március.

napközbeni elszámolásban jelentős pénztranszfer, és így likviditástranszfer történik, ami átmenetileg kvázi kikerül a rendszerből, mivel ez a likviditás napközben nem áll rendelkezésre a résztvevőknek. A bankok amennyiben előzetesen nem megfelelően mérik fel, hogy mekkora kimenő tételre (ügyfelek által indított fizetésre) kell számítaniuk a nap végéig, akkor az utolsó BKR napközbeni elszámolási ciklus során, illetve azt követően VIBER zárásig csak 1-1,5 órájuk marad a hiányzó likviditás megszerzésére. Amennyiben ez nem sikerül a résztvevőknek, akkor az MNB a felhasznált és vissza nem fizetett hitelkeret mértékéig egynapos (overnight) fedezett hitelt nyújt. Az adó-fizetési napokon a megnövekedett forgalom miatt az esetek többségében alkalmazkodni kell a bankoknak plusz likviditás (számlapénz) biztosításával.

A BKR napközbeni ciklusok közötti tranzakcióátgörgetések száma és értéke 2013-ban az előző évhez képest jelentősen megnőtt. Ez azonban önmagában nem veszélyezteti a rendszer stabil működését, de utalhat arra, hogy egyes rendszertagok likviditás kezelésével időszaki probléma lehet. Amennyiben egy résztvevő valamely tranzakciójának teljesítésére nem biztosít elegendő fedezetet adott ciklusban – azaz nincs elég likviditása a tranzakció lekönnyítéséhez –, akkor ez a tranzakció automatikusan átkerül a következő ciklusba ismételt elszámolásra. Ezt a folyamatot nevezzük tranzakcióátgörgetésnek. 2013-ban az átgörgetések többsége mögött egyedi banki likviditáshány állt, melyet kellő odafigyeléssel el tudtak volna kerülni az érintettek, ha likviditásukat megnövelték volna a mérlegükben rendelkezésre álló zároltatható értékpapír-állomány egy részének zárolásával. A rendszer résztvevői abban az esetben, ha folyamatosan figyelemmel kísérik a likviditásuk

alakulását, valamint a BKR-forgalmukat, és úgy látják, hogy nem rendelkeznek elég likviditással, akkor lehetőségük van napközbeni fedezetzárolással megnövelni azt. Az MNB vizsgálata alapján 2013-ban egy esetben egy rendszertag nem rendelkezett elegendő zároltatható értékpapírral a mérlegében, így tényleges likviditáshány állt a tranzakcióátgörgetések hátterében, ez azonban nem volt hatással a többi szereplőre. Egy másik rendszertag esetében előfordult olyan eset, hogy két egymást követő ciklusban is tételátgörgetés történt annak ellenére, hogy addicionális értékpapír-zárolással meg tudta volna növelni a likviditását. Ez azzal is együtt járt, hogy az első ciklusban benyújtott, de átgörgetett átutalási megbízások nagy valószínűséggel nem teljesültek a jogszabályban⁴¹ előírt 4 óra alatt.

A BKR napközbeni elszámolási forgalom teljes rendszerre gyakorolt likviditási hatása (likviditáshány) függ a rendszertagok által választott likviditási paraméter⁴² megválasztásától is. 2013-ban egy rendszertag választotta a nettó+ és kettő a nettó fedezeti paramétert. A napközbeni BKR-forgalom lebonyolítása – köszönhetően a bőséges napközbeni likviditásnak – a legtöbb rendszertagnak a bruttó paraméter beállítása mellett sem okozott nehézséget. A nettó fedezetbeszedési paraméter jelentősége egy esetleges banki (egyedi vagy rendszer-szintű) likviditáshány esetén nőhet meg, mivel ekkor a nettó paraméter választása – a bejövő tételek finanszírozó hatásának beszámítása miatt a fedezetbiztosítás során – könnyebbé teheti a rendszer résztvevőinek a fizetési forgalmuk lebonyolításához. Az MNB vizsgálata alapján a 2013-ban előforduló ciklusok közötti tételátgörgetésekre a nettó paraméter beállítása mellett is sor került volna.

⁴¹ MNB 15/2010. (X. 12).

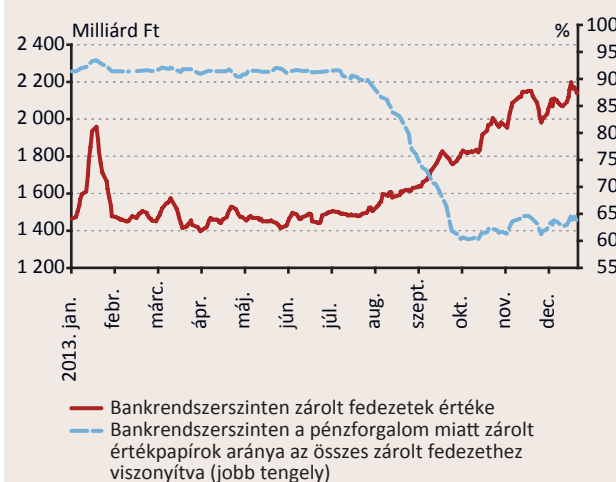
⁴² A 2012. július 2-án bevezetett napközbeni elszámolásban a klíringtagok az MNB-nél vezetett számlájukon az adott ciklus forgalmának kiegyenlítéséhez szükséges fedezetet biztosítani kötelesek. A klíringtagok havonta beállíthatják, hogy (1) a GIRO Zrt. által ciklusonként kiszámolt klíringtagokkal szembeni nettó pozíciójuk alapján, (2) teljes tartozik (kimenő) forgalom alapján, bruttó módon, vagy az előbb említett két megoldás ötvözeteként létrehozott (3) nettó plusz egy meghatározott összeg (nettó+) alapján kívánjanak fedezetet biztosítani. A bruttó fedezeti paraméter beállítása esetén a többi klíringtag fedezetétől függetlenül minden esetben biztosan elszámolódnak a tételek, míg a másik két esetben az elszámolás részben a többi klíringtagtól függ.

4.2. A Növekedési Hitelprogram hatása a fizetési rendszerek likviditására

A 2013-ban elindított Növekedési Hitelprogram (NHP) hatására csökkent a bankok által az MNB javára zárolt értékpapír-állományukon belül a pénzforgalom számára felhasználható arány, ez azonban az elszámolási és kiegyenlítési kockázatot a bankok alkalmazkodása miatt nem növelte meg a VIBER-ben. A fizetési rendszer résztvevői az MNB javára zárolt értékpapír-állomány ellenében kapott napközbeni hitelkeret, valamint az MNB-nél vezetett fizetési számlájukon rendelkezésükre álló számlaegyenleg erejéig tudnak fizetési megbízásokat teljesíteni a fizetési rendszerekben. Az MNB javára zárolt különféle értékpapír-fedezetek azonban nemcsak a fizetési rendszerekben felhasználható napközbeni hitelkeret fedezetét szolgálják, hanem az MNB által nyújtott egynapos, illetve hosszú lejáratú hitelek fedezetét is. 2013 második felében az MNB javára zárolt értékpapír-állománynak egyre nagyobb részét foglalta le az NHP-hitelek fedezete, vagyis egyre szűkülte a zárolt állomány pénzforgalom számára felhasználható része. Míg az év első felében, az NHP bevezetése előtt a zárolt fedezetek 90-95 százaléka volt pénzforgalmi célra ténylegesen felhasználható, addig az NHP bevezetését követően az év második felére ez az arány 60-65 százalékra esett vissza. A bankok éppen azért, hogy a korábban a pénzforgalmuk lebonyolításához szükséges likviditást fenn tudják tartani, 2013 augusztusától folyamatosan növelték az MNB javára zárolt értékpapírjaik állományát (20. ábra). A megnövekedett értékpapír-zárolások hatására az értékpapír-állomány összetételében kisebb változás történt, mivel 2012-hez képest megnőtt a diszkontkincstárjegyek (5,5 százalékponttal), valamint az államkötvények (5 százalékponttal) részaránya. A bankok alkalmazkodásának (addicionális értékpapír-zárolásának) köszönhetően a rendszerben a pénzforgalom lebonyolításához rendelkezésre álló likviditás érdemben nem változott (9. ábra).

A napközbeni hitelkeret-módosítások száma a VIBER-ben jelentősen megemelkedett 2013-ban. A fizetésirendszer-résztvevők likviditásának egyik eleme a napközbeni hitelkeret, melynek növelésére vagy csökkentésére a VIBER üzemidején belül bármikor sor kerülhet. A résztvevők napközbeni

20. ábra
Az NHP hatása a pénzforgalomra
(2013)

fedezetzárolással elegendő likviditást tudnak szerezni, amennyiben rendelkeznek az MNB által elfogadott, ám még nem zárolt értékpapír-állománnyal. A fedezetzárolás és zárfeleltetés (hitelkeret-változtatások) teljesítése mind a KELER – ahol az értékpapír-fedezet nyilvántartásba van véve –, mind az MNB rendszereinek közreműködését igényli. A bankok a KELER-nél kezdeményezik a hitelkeret módosítását, a KELER az értékpapíroldal ellenőrzését követően az igényt továbbítja az MNB felé, ahol a VIBER-ben beállításra kerül az új hitelkeret. Az év során végzett tesztek alapján mindez átlagosan 5 percet vesz igénybe. Azonos VIBER-résztvevő többféle értékpapír-zárolása esetében a feldolgozás nem párhuzamosan történik, hanem egymás után, így az 5 perces átfutási idő értékpapír-típusonként számolandó. A megnövekedett hitelkeret-módosítások száma elsősorban az NHP miatti hitelfelvételekkel magyarázható, de a BKR napközbeni elszámolás ciklusainak teljesítéséhez is több esetben szükség volt napközbeni értékpapír-zárolásra.

4.3. A kéthetes MNB-kötvény átalakításának lehetséges hatásai a fizetési rendszerek likviditására

Az MNB-kötvény jegybanki betétté történő átalakítása miatt a bankoknak gondoskodniuk kell arról, hogy – korábbi magatartásuk változatlanóságát feltételezve – értékpapírok zárolásával továbbra is elegendő likviditással rendelkezzenek a fizetési rendszerben forgalmuk lebonyolításához. Az MNB döntése alapján 2014. augusztus 1-jétől megszűnik az MNB-kötvény, és átalakul jegybanki betétté. Az új instrumentum azonban, szemben az MNB-kötvénnyel, már nem számít a jegybank szempontjából elfogadható fedezetnek. Mivel a bankok által fedezetként zárolt értékpapír-állomány legjelentősebb része, közel 40 százaléka az MNB kéthetes kötvény volt, az új szabályozás mind fizetési rendszer, mind pedig egyedi banki szinten alkalmazkodást kíván.

A bankrendszernek az MNB számításai szerint mintegy 500 milliárd forint értékben szükséges MNB-kötvény helyett azt helyettesítő fedezetet biztosítani ahhoz, hogy egyedi banki szinten is teljesüljön a pénzforgalom. Amennyiben az MNB-kötvényállománnyal csökkentett zárolt értékpapír-állomány nem elégséges egyedi banki szinten a legnagyobb negatív minimum egyenleg fedezetére, akkor a bank részéről mindenképpen alkalmazkodást kíván meg az új szabályozás. A banki alkalmazkodás alapvetően négyféle módon történhet meg:

1. A bankok, ha rendelkeznek még addicionálisan zároltatható értékpapír-állománnyal, akkor annak zárolásával szereznek addicionális likviditást.
2. Ha nincs elegendő egyéb zároltatható értékpapírjuk, akkor állampapír vásárlásával újabb fedezetet teremthetnek, amelyet zárolni tudnak.
3. Amennyiben a választható tartalékrátájuk nem a maximális 5 százalék, akkor azt felfelé módosíthatják, kihasználva ezzel a választható tartalékráta által kínált likviditási rugal-

masságot, de ha a tartalékrátájuk által biztosított szintnél magasabb szabad likviditással kívánják kezelni a helyzetet, akkor az a bankok overnight betét állományának megnövekedéséhez vezet.

4. Ha nincs elegendő egyéb zároltatható értékpapírjuk, akkor a tételküldés-időzírtési magatartásuk megváltoztatásával alkalmazkodhatnak, így későbbre időzíthetik tételeiket, vagy összevárhatják a tranzakciókat.

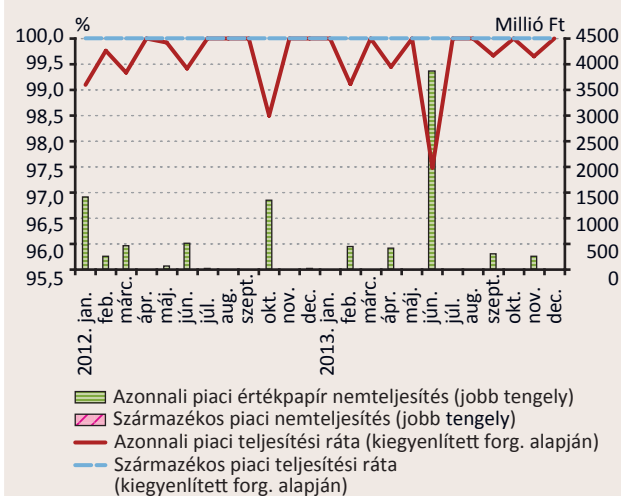
Az MNB előzetes vizsgálata szerint az MNB-kötvény elfogadható fedezeti körből történő kizárása miatt mintegy 20 banknak kell alkalmazkodnia a pénzforgalmának lebonyolítása céljából. Az MNB historikus adatok alapján⁴³ megvizsgálta, hogyan alakult volna az egyes bankok pénzforgalma, ha az MNB-kötvényállomány teljes mértékben kikerült volna mind a zárolt, mind pedig a zároltatható állományi körből. A VIBER-résztevők körülbelül 59 százalékának várhatóan egyáltalán nem lesz szüksége alkalmazkodásra, hiszen az MNB-kötvények nélkül is bőségesen elegendő likviditásuk van a pénzforgalmuk lebonyolításához. A bankok körülbelül 41 százalékának azonban alkalmazkodnia kell az új helyzethez, mivel a korábbi forgalmuk lebonyolításához szükségük volt az MNB-kötvényekre is. A VIBER-résztevők 16 százalékának lett volna elegendő egyéb értékpapírja a mérlegében, amivel pótolni tudta volna a kieső MNB-kötvényeket, 25 százalékának azonban nem. Ezen VIBER-tagok ekkor nem rendelkeztek volna elegendő likviditással pénzforgalmuk lebonyolításához, ezzel a fizetési rendszerek elszámolási és kiegyenlítési kockázatát nagymértékben megnövelték volna. A számítások során az MNB *ceteris paribus* nézte a historikus forgalmi adatokat és a napi likviditást. A rendszer likviditási igénye a korábban már említett NHP-hatás miatt ennél csak nagyobb lehet, mivel ha az NHP teljes állománya felhasználásra kerül, akkor az jelentősen érinteni fogja a pénzforgalom számára még szabad likviditás nagyságát.

⁴³ A vizsgálat a 2013. január 1. és 2014. március 31. közötti időszakot tartalmazza.

4.4. Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerben tapasztalható nemteljesítések

Amíg a származékos tőkepiacon 2013-ban az előző évekhez hasonlóan nem fordult elő nemteljesítés, addig az azonnali tőkepiaci nemteljesítések értékének növekedése – az előző évhez képest – az elszámolási és kiegyenlítési kockázat növekedését eredményezte. Az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerben tapasztalható nemteljesítések a rendszerben elszámolási és kiegyenlítési kockázatra utalhatnak. 2013-ban az azonnali tőkepiacon a nemteljesítések értéke tovább nőtt, azok mennyisége (azaz előfordulása) azonban számottevő mértékben lecsökkent (21. ábra). 2012-ben a KELER KSZF a nemteljesítések előfordulásának csökkentése érdekében az azonnali piacon a teljesítési határidőt 11.30-ról 14.00 órára tolta ki. Az intézkedés részben eredményesnek bizonyult, ugyanis a nemteljesítések mennyisége csökkent. A nemteljesítések értéke azonban szignifikánsan, 30 százalékkal megemelkedett. A növekedés hátterében egy kiugróan magas értékű nemteljesítés, valamint a további nemteljesítések átlagos értékének több mint kétszeres emelkedése állt. A nemteljesítéseknek esedékességkor minden esetben az értékpapír-oldali likviditás hiányzott, melyek hátterében alapvetően a partnerláncban kialakult nemteljesítés állt, vélhetően a hirtelen megnövekedett piaci forgalom következményeként. 2013-ban az előző évhez hasonlóan a nemteljesítések elsősorban állampapír-tranzakciókban történtek, és csak kis részük köthető részvényekhez. Az azonnali tőkepiacon a nemteljesítések koncentrációja magasnak mondható, 2013-ban a KELER KSZF 31 klíringtagja közül 2 klíringtag volt felelős a nemteljesítésekért. A klíringtagok indoklása alapján a nemteljesítés hátterében minden esetben az állt, hogy a klíringtag vagy alkíringtagja egy

21. ábra
A nemteljesítések értéke és a teljesítési ráták a garantált tőkepiacon

Megjegyzés: A vizsgált időszakban származékos piaci nemteljesítés nem fordult elő.

shortpozícióban lévő ügyfelétől várta az értékpapír leszállítását, az azonban e kötelezettségének nem tudott időben eleget tenni. Ez erősíti azon feltételezésünket, hogy a klíringtag, illetve alkíringtagja is shortpozícióban volt, azaz az értékpapírt úgy adta tovább, hogy az ténylegesen még nem volt a birtokában, vagyis a short selling ügyletét a partnerláncban kialakult késedelem miatt nem tudta időben lezárni.

2. keretes írás

Nemteljesítés az értékpapír-elszámolási és -kiegyenlítési rendszerekben

A KELER KSZF által garantált piacokon nemteljesítésre akkor kerül sor, ha a teljesítésre kötelezett klíringtag az ügyletek, vagy pozíciók elszámolásához kapcsolódó pénzügyi, biztosíték-, értékpapír- vagy egyéb kötelezettségét az előírt módon, illetve határidőben nem teljesíti, azaz a tranzakciók kiegyenlítéséhez szükséges pénzforrást vagy értékpapírokat nem biztosítja időben. A nemteljesítési eljárásrend piacoként változik. A központi szerződő félnél összpontosuló nemteljesítési kockázatok kezelését a garanciarendszer, kényszerintézkedések, illetve egy összetett nemteljesítés-kezelési eljárásrend biztosítja. Ez utóbbi a garanciarendszer felhasználását megelőzően jellemzően elegendőnek bizonyul a nemteljesítések kezeléséhez.

4.5. A bankrendszer piaciszerkezet-változásának hatása a fizetési rendszerekre

A bankrendszer piaci szerkezetének megváltozása kihat a fizetési rendszerek működésére és a pénzforgalmi szolgáltatások piacára is. Az elmúlt időszakban olyan hazai hitelintézetek magyar piacról való kivonulásának híre látott napvilágot, amelyek a fizetési rendszerekben részt vevő aktív bankok. A kivonulás többféleképpen megtörténhet, az azonban nem lehetséges, hogy egyik pillanatról a másikra megszüntetik az összes magyarországi tevékenységüket. A kivonulás legkevésbé valószínű formája a fokozatos leépítés, amely évekig eltarthat; valószínűbb formája az eladás, amikor egyben vagy több részben értékesítik az adott bankot. Emellett megvalósulhat a kettő kombinációja is, amikor is két részre választják a banki tevékenységet. Lesz egy jó banki rész, amit eladnak, és egy rossz banki rész, amit veszteségként fog leírni az eredeti tulajdonos, és fokozatosan leépíti azt. A következőkben négy kivonulási forgatókönyv mentén kerül bemutatásra az, hogy egy, a piaci méret szempontjából a felső harmadba tartozó bank kivonulásának milyen hatásai lehetnek a hazai fizetési rendszerekre.

Egy nagyobb méretű bank kivonulásának a fizetési rendszerekre gyakorolt hatását sok tényező befolyásolja, a lehetséges forgatókönyvek alapján azonban egyikőtől sem várható, hogy jelentős kockázatnövekedést eredményez. A fizetési rendszer résztvevői körében bekövetkező változások attól függően, hogy

a kivonuló bank kinek adja át pénzforgalmi tevékenységét, befolyásolhatják a rendszerek forgalmát, a rendszerkoncentrációt, a kritikus résztvevői kört,⁴⁴ a rendszerekben jelentkező elszámolási és kiegyenlítési kockázat mértékét és a rendszerkockázatot. A fokozatos leépítés mellett három eladási eset lehetséges. Az első alapján az országban maradó egyik nagybank veszi meg a kivonuló bankot, a második esetben pedig egy kis vagy közepes méretű bank, esetleg szövetkezeti hitelintézetek. Utóbbi esetben azonban feltételezhető, hogy ezek a szereplők leginkább portfóliórészeket, kisebb egységeket képesek megvásárolni. A harmadik eladási esetben új banki szereplő jelenik meg a hazai piacon, és ez veszi át a kivonuló bank tevékenységét (5. táblázat).

a) Leépítés

Amennyiben valamelyik szereplő fokozatosan építi le magyarországi tevékenységét, akkor a pénzforgalma is fokozatosan fog áttérni a pénzpiacra maradó szereplőkhöz. Ebben az esetben azonban a kivonuló bank ügyfeleinek a döntésétől függ az, hogy hova terelődik át a korábbi fizetési forgalom, melyik pénzforgalmi szolgáltatót választják. Két szélsőséges eset lehetséges. Az egyik, hogy minden ügyfél ugyanazt a bankot választja, a másik pedig, hogy az egyes bankokat egyenlő

5. táblázat Egy piaci méret szempontjából felső harmadba tartozó bank kivonulásának hatása a hazai fizetési rendszerekre				
Szenárió	Rendszerek forgalma	Rendszerkoncentráció	Kritikus résztvevői kör	Kockázatok (elszámolási és kiegyenlítési kockázat, rendszerkockázat)
Leépítés	kismértékben csökken	nagybankok részesedése kismértékben nő	a likviditási igény érdemben nem nő	nem növekednek
Eladás nagybank részére	nagyobb mértékben csökken	eltolódik a nagybankok, vagyis a magas piaci részesedések felé	feltehetőleg nem szükséges likviditásbővítés	elszámolási és kiegyenlítési kockázat növekedhet, rendszerkockázat nő
Eladás kisméretű vagy középbankok részére	várhatóan kismértékben csökken	nem változik rövid távon	likviditásszükséglet, likviditásmenedzsment változás	elszámolási és kiegyenlítési kockázat nő, rendszerkockázat nem változik
Eladás új piaci szereplőnek	nem változik rövid távon	nem változik rövid távon	nem változik	nem változik

⁴⁴ A kritikus résztvevői körbe az elszámolási rendszerek azon résztvevői tartoznak, amelyek kiesése jelentős mértékben növelheti a rendszerkockázatot.

számban választják. A legvalószínűbb az, hogy a piacon maradó pénzforgalmi szolgáltatókhoz azok piaci részesedése arányában szerződnek át a kivonuló bank ügyfelei. Ez azt eredményezheti, hogy a kivonulóval szemben lebonyolított pénzforgalom egy része internalizálódni fog a bent maradó szereplőknél. Ennek mértéke azonban nem lehet jelentős, így hatására kevésbé fog lecsökkenni a fizetési rendszerekben elszámolt forgalom. Egyrészt azért, mert a fokozatos ügyfél-átterelődés több év alatt zajlik le, másrészt pedig azért, mert az átszerződő ügyfelek koncentrációja alacsony lesz az egyes bennmaradó piaci szereplőknél. A kritikus résztvevői kört nem befolyásolja jelentősen az esemény, a bent maradó bankok likviditási igénye egyedi szinten nem fog érdemben növekedni a kivonulás miatt. Ez az eset az elszámolási és kiegyenlítési kockázatot érdemben nem növeli, valamint rendszerkockázatot sem okoz.

b) Eladás nagybank részére

Amennyiben egy nagybank veszi meg a kivonuló pénzforgalmi szolgáltatót, akkor az jelentősebb hatással járna a hazai pénzforgalomra. Ekkor ugyanis a két bank között korábban lebonyolított bankközi forgalom a felvásárlás után kikerül a fizetési rendszerekből azáltal, hogy bankon belüli tételekké válik, emiatt pedig visszaeshet a fizetési rendszerek forgalma. A pénzforgalmi szolgáltatók piaci koncentrációja növekszik. A kritikus résztvevői kör annyiban módosul, hogy egy nagy szereplő kiesik, a vásárló banknak pedig teljesen át kell vennie az összes banki tevékenységet. A teljes szektor pénzforgalmi visszaesése ellenére a felvásárló forgalma egyedi szinten meg növekszik, ami azzal jár, hogy megfelelő fedezeti keretet kell biztosítani annak lebonyolításához. A vásárló bank meg növekvő forgalma miatt növekedhet az elszámolási és kiegyenlítési kockázat a fizetési rendszerekben, főleg a felvásárlást közvetlenül követő

időszakban. Az új helyzethez a vásárló likviditásmenedzsmentjének alkalmazkodnia kell, és emiatt szélsőséges esetben akár elképzelhető átmeneti likviditáshiány is, ami az elszámolásban és kiegyenlítésben késedelmet okozhat, tovább növelve ezzel az elszámolási és kiegyenlítési kockázatot. Mivel a vásárló bank részesedése meg növekszik, ezért rendszer szinten fontosabb szereplővé válik, így a rendszerkockázat is emelkedik.

c) Eladás kisméretű vagy középbankok részére

Kis- és középbankok által történő felvásárlás esetén a fizetési rendszerek forgalma jóval kisebb mértékben fog csökkenni, mint az előző esetben. A banki belső forgalom növekedése kisebb lesz, a nagybankokkal szemben lebonyolított forgalmuk a fizetési rendszerekben marad. Ezek a kisebb szereplők azonban egyre inkább kritikus résztvevői lesznek a rendszernek, így fontos, hogy a napközbeni likviditásmenedzsmentjüket átalakítsák, mielőtt megtörténik a felvásárlás. Ha nem megfelelő a felkészülés a felvásárlásra, akkor elszámolási és kiegyenlítési kockázat jelentkezhet, de rendszerkockázatot nem fognak okozni.

d) Eladás új piaci szereplőnek

Új szereplő által történő felvásárlás esetén a fizetési rendszerek forgalma érdemben nem fog változni, feltéve, hogy hasonló módon folytatja a banki tevékenységet, mint az előző tulajdonos. Mivel egy új tulajdonos új stratégiát dolgozhat ki, az hatással lehet a bank pénzforgalmára is, ezek a hatások azonban csak fokozatosan, a megvásárlás után hosszabb időtávon jelentkezhetnek. A fizetésirendszer-koncentráció szintén nem fog változni rövid távon, illetve a fizetési rendszerek működésével kapcsolatos kockázatokat sem fogja növelni az új szereplő megjelenése.

3. keretes írás

A piaci szereplők kivonulásának hatása az ügyfelek által igénybe vett pénzforgalmi szolgáltatásokra

Egyes bankok hazai piacról történő kivonulásának pénzforgalmi szempontú vizsgálata során szükséges felmérni, miként változik az ügyfelek által igénybe vett pénzforgalmi szolgáltatások – különösen a fizetési számlák és kártyák – használatának lehetősége. Mivel a kivonulás kontrolláltan történik meg a fent részletezett forgatókönyvek esetén, alapvetően nem kell az ügyfeleknek fennakadásokra számítaniuk ezen szolgáltatások terén. Amennyiben egy bank fokozatosan, néhány év alatt építi le a tevékenységét, úgy az ügyfeleknek megfelelő idejük marad arra, hogy egy másik pénzforgalmi szolgáltatónál fizetési számlát nyissanak, és ahhoz különböző szolgáltatásokat és fizetési eszközöket igényeljenek. Ezek után a korábbi bank által vezetett számlán lévő egyenlegüket az új szolgáltatónál vezetett számlájukra utalhatják át. Abban az esetben, ha egy bankot akár egészben, akár pedig részekre bontva vesznek meg más piaci szereplők, a bank ügyfelei automatikusan a vásárló bank ügyfeleivé válnak. Ezzel a meglévő számlájuk és kártyájuk is átkerül az új szereplőhöz, így rövid távon nem feltételezhető jelentős változás az igénybe vett szolgáltatások feltételeiben. Hosszabb távon ebben az esetben felmerülhet az ügyfeleknek nyújtott szolgáltatások egységesítése, amihez a jogszabályokban előírt határidők betartásával hirdethet meg új szerződési feltételeket az új tulajdonos. A kivonuló bank újonnan megjelenő piaci szereplő általi felvásárlása érinti rövid távon legkisebb mértékben az ügyfelek által igénybe vett pénzforgalmi szolgáltatásokat, ekkor ugyanis az új tulajdonos átveszi a kivonuló bank teljes ügyfélállományát és szolgáltatásporfólióját.

4.6. A fizetési rendszerekhez történő csatlakozás módjában bekövetkező változások hatásai

A tagsági szintben történő módosulás hatással van a fizetési rendszerek forgalmára, likviditására és kockázataira, ennek a hatásnak a mértéke pedig attól függ, hogy milyen méretű pénzforgalmat lebonyolító hitelintézetek változtatnak tagsági szintjükön. A fizetési rendszerekben kétféle tagsági szintet választhatnak a bankok, így közvetlen vagy közvetett módon csatlakozhatnak a rendszerhez. Közvetlen rendszer résztvevőként saját számlájukon keresztül bonyolítják pénzforgalmukat, közvetett résztvevőként viszont egy közvetlen résztvevő számláján keresztül. A fizetési rendszerekben a közvetlen résztvevő növelheti az elszámolási és kiegyenlítési kockázatot az által, hogy olyan közvetett résztvevő csatlakozik rajta keresztül, amely túl nagy forgalmat bonyolít le a fizetési rendszerekben. Ennek következtében előfordulhat, hogy a közvetlen résztvevő átmenetileg nem rendelkezik akkora likviditással, amely ennek a megnövekedett forgalomnak a teljesítéséhez szükséges. Emiatt a fizetési rendszerek üzemeltetőinek fontos ezen közvetlen és közvetett résztvevőkről alapvető információk gyűjtése annak érdekében, hogy ezek segítségével a rétegzett tagsági szintből származó kockázatait azonosítani, nyomon követni és kezelni tudja. Ehhez azonosítani kell a közvetlen és közvetett résztvevők közötti függőségi viszonyokat, illetve azokat a közvetett résztvevőket, melyek a rendszer forgalmának jelentős részét generálják, vagy amelyek forgalma a közvetlen rendszertag forgalmának meghatározó részét teszi ki. A résztvevők tagsági szintre vonatkozó döntését alapvetően üzletpolitikájuk határozza meg, törvényi előírás a szövetkezeti hitelintézetek kivételével jelenleg nem vonatkozik arra, hogy egyes mutatók⁴⁵ alapján meghatározott feltételek teljesülése esetén kötelező lenne változtatni a csatlakozás módján.

A takarékszövetkezeti szektor 2013-ban végrehajtott átalakítása és újjászervezése a fizetési rendszerek közvetlen és közvetett résztvevői körének megváltozásával járt, ez azonban a fizetési rendszerek működésére nem volt érdemi ha-

tással. 2013. november 1-jével a takarékszövetkezeti szektor átalakításáról és újjászervezéséről, valamint a szükséges forrás biztosításáról szóló kormányrendelet alapján a hazai fizetési rendszerekben – így a BKR-ben és a VIBER-ben – a korábban közvetlen résztvevő státusban lévő 15 takarékszövetkezet és hiteliszövetkezet a Magyar Takarékszövetkezeti Bank (Takarékbank) alá tartozó közvetett rendszertag lett. A Takarékbankhoz a hozzá képest kisebb fizetési forgalmat lebonyolító szövetkezeti hitelintézetek kerültek – amelyeknek a 2012. november és 2013. március közötti összesített VIBER-forgalma 5,82 százaléka, míg BKR napközbeni elszámolás forgalma 8,26 százaléka volt a Takarékbank forgalmának –, így jelentős mértékű likviditási függőségi viszony nem alakult ki az újonnan érkezett közvetett résztvevők és a Takarékbank között. A résztvevőszintváltás a bankközi forgalom egy részének kvázi rendszerekbe – így például a Takarékbank belső számlavezetésébe – történő áttelődésével járhat, csökkentve ezzel a fizetési rendszerek forgalmát. A közvetett résztvevővé váló hitelintézetek és ügyfeleik egymás közötti, illetve a Takarékbankkal lebonyolított ügyletek és fizetési tranzakciók kerülnek át a kvázi rendszerbe. 2013. november és 2014. március között az előző évek hasonló időszakához viszonyítva az újonnan közvetett résztvevővé vált hitelintézetek és a Takarékbank együttes VIBER-forgalma – bankközi és ügyféltelek figyelembevételével – értékben 7,2 százalékkal, darabszámban 16,9 százalékkal csökkent, BKR napközbeni elszámolási forgalma pedig 13,14 százalékkal növekedett. Ez utóbbi növekedés a reálgazdaság javuló teljesítményéhez, és ehhez kapcsolódóan a napközbeni elszámolás forgalombővülési trendjéhez is köthető. A Takarékbank közvetlen résztvevőként mindkét rendszerben likviditási problémák nélkül tudta lebonyolítani saját és a rajta keresztül csatlakozó közvetett résztvevők forgalmát. Az előző számok tükrében a közvetett résztvevők miatt sem a Takarékbank, sem a fizetési rendszer elszámolási és kiegyenlítési kockázata számottevően nem növekedett meg.

⁴⁵ Ilyen mutató lehet a tőkenagyság vagy a piaci részesedés.

5. A pénzforgalmi szolgáltatások és a fizetési rendszerek fejlődési trendjei és fejlesztési irányai

5.1. A kis értékű fizetések elszámolását érintő fejlesztések

Az MNB egyik kiemelt célja, hogy belátható időtávon belül minden, a BKR-ben indított fizetési művelet a napközbeni rendszerben számolódjon el, ezzel pedig szűnjön meg a BKR éjszakai elszámolása. A napközbeni elszámolás 2012-es bevezetésének egyik fontos középtávú célja az volt, hogy a bankok ügyfelei által indított, BKR-be kerülő valamennyi fizetési művelet a napközbeni rendszerben számolódjon el. Ez szükségtelené teszi az éjszakai elszámolási rendszer további működtetését, amelyben a napközbeni rendszer bevezetésével lényegesen csökkent a kapacitások kihasználtsága. Az MNB várakozásai szerint a BKR működtetése az éjszakai rendszer bezárása után olcsóbb lesz, ami amellet, hogy javítja a versenyképességét, lehetővé teszi az ügyfelek számára olcsóbb elszámolási szolgáltatás igénybevételét. Az éjszakai elszámolási rendszerben jelenleg az ügyfelek által papíron benyújtott tranzakciók, a Magyar Államkincstár (MÁK) által indított tranzakciók, a csoportos beszedések és az egyéb beszedés jellegű fizetési módok elszámolása történik. Fontos kiemelni, hogy a fent felsorolt fizetési műveletek elszámolásának napközbeni rendszerbe való átterelése elsősorban technikai változás, és a MÁK által indított tranzakciók kivételével nem jelenti a hitelintézetek számára az érintett tranzakciókkal kapcsolatban jelenleg előírt teljesítési idők változását. A technikai átállás sikeres lebonyolítása érdekében azonban két lényeges feladat megoldása szükséges. Egyrészt ki kell dolgozni a MÁK által indított közalkalmazottibér-fizetés és nyugdíjfizetés időszakában várható tranzakciófeldolgozási csúcsok kezelésének folyamatát, másrészt pedig a csoportos beszedési megbízások bankközi szabványát olyan módon kell átalakítani, hogy az feldolgozható legyen a napközbeni elszámolási rendszerben.

Az elektronikus fizetési lehetőségek használati feltételeinek javítása terén kiemelt figyelmet kell fordítani a GIRO szolgáltatásainak olyan irányú fejlesztéseire, amelyek a közeljövőben

hozzájárulnak az átutalások ügyfelek közötti lebonyolításának további gyorsításához. Ennek egyik módja lehet a napközbeni átutalás elszámolási ciklusainak sűrítése, a másik pedig az azonnali átutalás bevezetése. Mivel a valós idejű átutalás lehetőségét biztosító VIBER rendszer használata, annak költségei miatt elsősorban a nagyobb vállalatok számára jelenthet megoldást, az elektronikus fizetési lehetőségek további bővítése a lebonyolítás gyorsítása révén a tranzakciók számára is pozitív hatással lehet. Már a napközbeni átutalás 2012-ben történt bevezetésekor felmerült, hogy a későbbiekben szükséges lehet a napközbeni ciklusok további sűrítése, hiszen az EU-ban félóránkénti elszámolási ciklusokkal működő elszámolóházakra is van példa. A GIRO által működtetett hazai rendszer felépítése, kapacitása, valamint a működés tapasztalatai alapján lehetőség van a ciklusok sűrítésére, ami lehetővé tenné, hogy az átutalások 2 óránál gyorsabban lebonyolíthatók legyenek, ezzel pedig a jelenleg előírt maximum 4 órás teljesítési idő is megfelelezhető legyen.

Az azonnali átutalási szolgáltatás bevezetésével sok kis összegű készpénzes tranzakció kiválthatóvá válna a magánszemélyek közötti elektronikus fizetések során, valamint számos kiskereskedelmi fizetési helyzetben a bankkártyás fizetésnél olcsóbb és gyorsabb fizetési megoldás jöhetne létre. Számos fizetési helyzetben jelenleg a készpénzes fizetés a legpraktikusabb, mert annak nincs megfelelő elektronikus alternatívája. Ilyenek lehetnek az időkritikus tranzakciók, kisebb összegek átadása magánszemélyek között, valamint az olyan fizetési helyzetek, ahol a bizalom hiánya miatt jelenleg csak készpénzes fizetés lehetséges, például egyes online vásárlási helyzetek, valamint ingatlan vagy nagyobb értékű ingóság adásvétele. Ezen fizetési helyzetek egy jó része elektronikusan is kezelhető lehet egy azonnali átutalási rendszerben. Az azonnali átutalási rendszerekben lebonyolított fizetési műveletek másodperceken

belül teljesülnek, és a nap bármely szakában, a hét minden napján – így akár hétvégén is – megérkeznek a fizető féltől a kedvezményezetthez. Az ügyfelek számára lényegesen nagyobb rugalmasságot és szabadságot biztosítanak, mint a jelenleg elérhető szolgáltatások, hiszen nem kell a banki nyitvatartási időhöz, az elszámolási rendszerek működéséhez igazodva megadni a fizetési megbízásokat, mert az bármikor teljesülhet. Az azonnali átutalási rendszerek ennek köszönhetően minden olyan fizetési helyzetben használhatók lehetnek, ahol fontos

a fizetendő összeg mielőbbi rendelkezésre állása, az azonnali lebonyolításnak köszönhetően pedig a gazdasági szereplők közötti bizalomhiányból fakadó, a készpénzhasználatra ösztönző problémák is kiküszöbölhetőek lehetnek. Az azonnali átutalási szolgáltatás hazai bevezetése előtt azonban meg kell vizsgálni a GIRO és a bankok oldalán jelentkező fejlesztési költségeket, a bankok likviditáskezelésének szükséges módosításával összefüggő költségeket, valamint a szolgáltatás iránti keresletet az ügyfelek oldalán.

4. keretes írás

Azonnali átutalási rendszerek Európában

Az azonnali átutalási rendszerek működésének lényeges eleme, hogy az átutalt összeg kedvezményezett részére történő rendelkezésre bocsátása és a pénzforgalmi szolgáltatók közötti pénzügyi teljesítés időben elválik egymástól. Miután a fizető fél beadja az átutalási megbízást, az átutalt összeg rövid időn – akár néhány másodpercen – belül megérkezik a kedvezményezetthez, a jóváírt összeget a kedvezményezett pedig akár már rögtön újabb fizetésekre használhatja fel. Mivel az összeg azonnal jóváírásra kerül a kedvezményezett számláján, a rendszerben nincs szükség a bankkártyás fizetéseknél alkalmazott, pénzforgalmi szolgáltatók általi garanciavállalásra. A pénzforgalmi szolgáltatók ezután egymás között egy későbbi időpontban – akár a jelenleg működő napközbeni elszámolási rendszer használatával – egyenlítik ki egymás felé fennálló tartozásaikat. Ennek következtében hitelkockázat keletkezik a rendszerben, ami viszont a tranzakciós összegek korlátozásával és előre lekötött likviditással vagy szigorú biztosítéki rendszerrel megfelelően kezelhető.

Az azonnali átutalási lehetőséget biztosító rendszerek működésére Európa több országában van példa, ezek közül az első a Nagy-Britanniában működő Faster Payments szolgáltatás volt. A Faster Payments Nagy-Britannia elmúlt évtizedeinek egyik legjelentősebb pénzforgalmi fejlesztéseként 2008. május 27-én kezdte meg működését, a rendszerben telefonon és interneten indított átutalások a nap bármely szakában valós időben érkeznek meg a kedvezményezetthez. A Faster Payments elsősorban a fizetési rendszerek szempontjából kis összegű tranzakciók lebonyolítására használható, az átutalás értékének felső korlátja bankoktól függően 10 ezer és 100 ezer GBP (3,7 és 37 millió forint) között mozog. A Faster Paymentsen keresztül egyedi azonnali megbízásokat, értéknapos fizetéseket, állandó megbízásokat lehet megadni, valamint a rendszer lehetővé teszi üzleti ügyfelek csoportos fizetéseinek továbbítását is. A Faster Payments jelenleg alapvetően prémiumszolgáltatást nyújt, melyhez a 10 legnagyobb brit hitelintézet csatlakozott. A rendszer szolgáltatásaira építve 2014 áprilisában egy olyan mobilfizetési szolgáltatás indult el, amelyben a mobiltelefonszámukkal azonosított ügyfelek mobileszközeiken keresztül gyakorlatilag bárholnan indíthatnak átutalásokat.

A lengyel azonnali átutalási rendszer az Express ELIXIR 2012 júniusa óta működik, és a lengyel elszámolóház a KIR SA működteti. A rendszerben legfeljebb 100 ezer PLN (7,4 millió forint) értékű átutalások indíthatók, a limitet azonban a pénzforgalmi szolgáltatók tovább csökkenthetik. A svéd azonnali átutalási rendszer 2012 végén kezdte meg működését, a rendszert a Bankgirot fejlesztette ki a svéd jegybankkal együttműködve. A rendszerhez különféle pénzforgalmi szolgáltatások kapcsolhatók, elsőként a Swish mobilfizetési megoldást kapcsolták hozzá, amelyet hat svéd bank tulajdonol. Az új fizetési megoldás az ügyfelek számlái közötti azonnali fizetések lehetőségét biztosítja mobiltelefon segítségével. A Swish szolgáltatás használatának díjait minden bank maga állapította meg. A tranzakciós díjak jellemzően 1-2 SEK (35-70 forint) körül mozognak. A rendszerben továbbított tranzakciók száma a kezdeti nagyobb növekedési ütemet követően lassabban, de stabilan növekszik. Az azonnali átutalási rendszerhez bármelyik pénzforgalmi szolgáltató kapcsolódhat, amelyik teljesíti a csatlakozási feltételeket. Dániában 2014-ben tervezik elindítani az azonnali átutalási szolgáltatást.

5.2. A forint bevezetése a folyamatosan kapcsolt elszámolási és kiegyenlítési modellbe

A folyamatosan kapcsolt kiegyenlítési modell (Continuous Linked Settlement, CLS) kiküszöböli a devizakiegyenlítési kockázatot, így a forint CLS-rendszerbe történő bevezetésével a hazai pénzügyi közvetítőrendszer stabilitása is tovább erősödhet. Az MNB különös figyelmet fordít a fizetési forgalmat érintő kockázatok rendszeres felmérésére és azok mérséklésére. Ennek szellemében a jegybank két alkalommal is elvégzett egy, a Bank for International Settlements (BIS) módszertanára épülő elemzést annak érdekében, hogy feltérképezze a devizakiegyenlítési kockázat kezelésének hazai módjait. A felmérések legfontosabb tanulsága az volt, hogy a kiegyenlítési kockázat tudatosulásának szintje nem kielégítő, a jegybanknak és a felügyeletnek ezért ösztönöznie kell a bankokat a kockázatkezelési módszerek és mérési eljárások javítására. Ezen eredmények fényében, illetve az elmúlt évek pénzügyi válságában tapasztalt nehézségek megoldását keresve többször is felmerült a forint CLS-rendszerbe történő bevezetésének lehetősége. A rendszer fizetés ellenében eljárás keretében összeköti a devizaügylet két szereplőjének teljesítését, így megszünteti a devizakiegyenlítési kockázatot⁴⁶. Jelenleg a CLS-en keresztül 17 deviza számolható el a világ minden tájáról, és becslések szerint a CLS-ben elszámolható devizák körében kötött devizaügyletek 68 százaléka teljesült a CLS-en keresztül. A CLS-mechanizmus relevanciáját jelzi, hogy a bázei Bankfelügyeleti Bizottság 2013 februárjában megjelentetett felügyeleti útmutatójában⁴⁷ arra szólította fel a jegybankokat és a felügyeletet, hogy ösztönözzék az ilyen típusú kiegyenlítési módok széles körű alkalmazását.

A banki vélemények és a hazai devizakiegyenlítési kockázati kitétségek mérlegelését követően az MNB Pénzügyi Stabilitási Tanácsa szándéknyilatkozatot bocsátott ki a CLS Bank részére arról, hogy elvégzi a szükséges előkészületeket, és a CLS-sel együttműködve törekszik a forint bevezetésére CLS-be. A döntés előtt az MNB a legnagyobb hazai devizapiaci szereplőkkel többkörös egyeztetéseket folytatott, melyek során tájékozódott a bankok álláspontjáról a forint bevezetésével, illetve a CLS-elszámolásban való részvétellel kapcsolatban. A Pénzügyi Stabilitási Tanács által a CLS Bank részére kibocsátott szándéknyilatkozat nem kötelező erejű, ugyanakkor kike-

rülhetetlen feltétele a csatlakozási folyamat előrehaladásának. Kiküldésével megkezdődött az átvilágítási fázis, mely elsősorban a fizetési rendszerekre vonatkozó hazai jogszabályok CLS általi megismerését és a devizaforgalom CLS általi elemzését, illetve a VIBER működésének, eljárásainak és üzenettípusainak áttekintését foglalja magában. Az átvilágítási fázist az implementációs fázis követi, mely az átvilágítás során azonosított feladatok megoldását, az operatív folyamatok összehangolását, valamint a VIBER fejlesztését és tesztelését foglalja magában. A CLS és az MNB az átvilágítási fázis lezárását 2014 augusztusának végére, a projekt lezárását pedig 2015 közepére tervezi. Ezek alapján előreláthatólag 2015 második felében a forinttal szemben kötött devizaügyleteket már a devizakiegyenlítési kockázattól mentesen lehet kiegyenlíteni.

A jegybanki folyamatok és rendszerek CLS-kompatibilitásának megteremtése mellett különösen fontos, hogy a résztvevő bankok likviditáskezelésükben felkészüljenek a csatlakozásra és megvalósítsák a szükséges fejlesztéseket. Az MNB a csatlakozás mielőbbi sikeres lebonyolítása érdekében együttműködik a Magyar Bankszövetséggel és a Magyar Forex Társasággal. Ez az együttműködés növeli a projekt transzparenciáját a hazai bankok számára, ezáltal hozzájárul a projektben való aktív és támogató részvételük biztosításához is. A CLS két csatlakozási lehetőséget kínál a magyar piac számára: a közvetlen és a közvetett rendszertagságot. A közvetlen rendszertagok szerződéses viszonyban állnak a CLS-sel, saját számlával rendelkeznek a CLS Banknál és közvetlenül kommunikálnak az elszámolást és kiegyenlítést végző rendszerrel. Egy közvetlen tag a rendszerbe küldött devizaügyleteinek fedezetét a CLS szabályainak megfelelően köteles elhelyezni a CLS pénzszámláin, egyedi kockázati besorolásának függvényében pedig részesülhet a CLS által nyújtott likviditáskezelési eszközök előnyeiből. A közvetlen rendszertagság megszerzésének ugyanakkor feltétele, hogy az adott intézmény részvényvásárlás útján a CLS Group Holdings AG tulajdonosává váljon. A közvetett rendszertagi forma ezzel szemben nem jelent szerződéses viszonyt a CLS-sel, mivel az ilyen módon csatlakozni kívánó intézménynek egy közvetlen rendszertaggal kell partnerséget kiépítenie. A közvetett tagok számára a partnerük belső szabályai az irányadók, tehát a köz-

⁴⁶ A rendszer előnyeiről és működéséről a *Jelentés a fizetési rendszerről 2013* című kiadvány tartalmaz bővebb információkat.

⁴⁷ Supervisory guidance for managing risks associated with the settlement of foreign exchange transactions (BIS, 2013. február).

vetlen rendszertag által előírt teljesítési határidőknek és díjszabályzatnak kell megfelelniük. A csatlakozási mód kiválasztása során így elsősorban azt kell figyelembe venni, hogy a közvetítő

szolgáltatást nyújtó közvetlen tagok és a CLS által támasztott feltételek közül melyek felelnek meg inkább az adott intézmény elvárásainak.

5. keretes írás

Likviditáskezelés a CLS-rendszerben

A CLS szigorú be- és kifizetési menetrendek, illetve feltételrendszerhez kötődő kiegyenlítés révén biztosítja, hogy az általa alkalmazott fizetés ellenében (PvP) eljárás a világ bármely két időzónája között megfelelően használható legyen. Adott napra benyújtott ügyletek esetében mindig közép-európai idő szerint (CET) 7.00 és 9.00 között történik az ügyletek kiegyenlítése, az ehhez szükséges fedezetekről, tehát a végső egyedi multilaterális nettó banki pozíciókról 6.30-kor kapnak értesítést a CLS-rendszer közvetlen tagjai. A CLS által küldött értesítés tartalmazza, hogy a közvetlen résztvevőnek mely időpontig, milyen devizában és milyen összegben kell biztosítania az általa benyújtott ügyletek fedezetét. A forint esetében – az országgokozási besorolásból adódóan – minden nap 7.00 és 9.00 között meg kell érkeznie a közvetlen rendszertag fedezetének a CLS VIBER-ben vezetett számlájára, más – kedvezőbb országgokozási besorolású – devizák esetében viszont lehetőség van arra, hogy egy közvetlen rendszertag későbbi időpontig (legkésőbb 12.00-ig) biztosítsa a szükséges fedezetet. Ez utóbbi lehetőség abból adódik, hogy a kedvezőbb besorolású devizák esetében likviditásnyújtók biztosítják, hogy az adott devizában jelentkező átmeneti alulfedezettség rendszerszinten áthidalásra kerüljön. Ez tehát egyfajta hitelkeretet jelent bizonyos devizák esetében. Ezzel együtt ki kell hangsúlyozni, hogy egy közvetlen rendszertag CLS által vezetett multidevizás számlájának egyenlege – mely megegyezik az egyes nagy értékű fizetési rendszerekben vezetett CLS-számlákra átutalt fedezeteinek dollárban kifejezett, CLS kockázatkezelési elveknek megfelelően csökkentett összértékével – a kiegyenlítés során egyszer sem vehet fel negatív értéket. Ez azt jelenti, hogy egy rendszertagnak adott devizában csak akkor állhat fenn alulfedezettsége, ha más devizában ezt ellensúlyozó egyenleggel rendelkezik.

A CLS által végzett kiegyenlítésből fakadó kifizetések a kiegyenlítési szakasz kezdetétől az adott deviza teljesítését lehetővé tevő nagy értékű fizetési rendszer zárásáig történhetnek, tehát a VIBER esetében 7.00-tól 18.00-ig. Az esetek túlnyomó többségében azonban előreláthatólag legkésőbb 12.00-ig le fog zárulni a folyamat. Ugyanakkor szükséges megemlíteni, hogy amennyiben egy bank közvetett tagként csatlakozik a CLS-mechanizmushoz, a számára meghatározott be- és kifizetési határidők eltérhetnek a CLS által definiáltaktól, hiszen a csatlakozási pontként használt közvetlen rendszertag egyedi likviditáskezelési menetrendet követelhet meg. Ez adott esetben azt is jelentheti, hogy a közvetett rendszertagnak az ügyletei elszámolása és kiegyenlítése érdekében már a kiegyenlítést megelőző napon kell biztosítania a megfelelő fedezetet.

5.3. A fizetésre használható virtuális eszközök szabályozatlanságából fakadó kockázatok

A Bitcoin és a többi hozzá hasonló virtuális eszköz decentralizált működése jelentősen eltér a gazdasági szereplők által jelenleg használt elektronikus fizetési eszközök működésétől, a hatósági felügyelet és felvigyázás, valamint a fogyasztókat védő felelősségi, fogyasztóvédelmi és kárviselési szabályok hiánya pedig jelentősen növeli ezen eszközök használatával kapcsolatos kockázatokat. A fizetésre használható virtuális eszközök jellemzően az elmúlt években, a válság alatt jelentek meg azzal a céllal, hogy a bankrendszert megkerülve alternatívát nyújtsanak a törvényes fizetőeszközöknek a pénzügyi tranzakciók lebonyolításában. Ezeknek az eszközöknek alapvető sajátossága, hogy csak elektronikusan használhatók, nincs egyetlen hatóság által felügyelt kibocsátójuk sem. A tranzakciókat az adott, fizetésre használható virtuális eszközök hálózatának kell hitelesítenie, hogy azok érvényesek legyenek, tehát a tranzakciók lebonyolítása nem a jegybankok által felvigyázott rendszerekben keresztül történik. Egy adott típusú eszközökből jellemzően véges számú létezhet, ami virtuális bányászattal keletkeztethető. Ez az jelenti, hogy egy nagy – ma már ipari méretű – számítási kapacitást igénylő, nyílt forráskódú szoftver segítségével bárki által létrehozható újabb és újabb egység anonim módon a rendszerbe kódolt felső határ eléréséig.

A fizetésre használható virtuális eszközök működésével, valamint a hozzáféréssel kapcsolatos problémák, illetve a tulajdonosok kárára elkövetett visszaélések esetén jelentős károk érhetik a rendszer résztvevőit, amelyek megtérítésére vagy a károk csökkentésére jellemzően nincs a jogszabályok által biztosított lehetőség. A hagyományos elektronikus fizetési eszközök esetén a pénzt elektronikusan tároló számlákat pénzforgalmi szolgáltatók vezetnek, melyek biztonságos és a jogszabályoknak megfelelő működését a hatóságok felügyelik és rendszeresen ellenőrzik, biztosítva ezzel az ügyfelek elektronikus formában tárolt pénzének felhasználhatóságát. A Bitcoin és a hozzá hasonlóan működő többi, fizetésre használható virtuális eszköz esetében nem léteznek szabályozott keretek között működő kibocsátó és közvetítő intézmények, hanem a rendszer résztvevői hozzák létre a virtuális valutát, és ők működtetik az elszámolási egységek nyilvántartását és a tranzakciók lebonyolítását végző rendszert is. Így amennyiben a Bitcoin nyilvántartása vagy a tranzakciók lebonyolítása során bármilyen probléma lépne fel, nincsen olyan hatóság vagy piaci szereplő, amely felelősséget vállalna a felhasználók virtuális eszközökben

elhelyezett pénzéért. Az elektronikus fizetési módok használatával kezdeményezett tranzakciók esetén a tranzakciók lebonyolítása olyan rendszerekben történik, amelyeknél jellemzően egy központi bank felvigyázói tevékenysége biztosítja a fizetési tranzakciók elszámolását és kiegyenlítését végző rendszerek biztonságos, hatékony és a jogszabályoknak megfelelő működését. Ennek köszönhetően a tranzakciók az előírt időhatáron belül, a jogszabályok szerint meghatározott módon és biztonságosan teljesülnek. Ezzel szemben a Bitcoinok cseréjét lehetővé tevő rendszer egy központi szereplők nélkül működő rendszer, amelyben a tranzakciók lebonyolítása a rendszer résztvevői által közösen biztosított erőforrások felhasználásával történik, a tranzakciók lebonyolításának végleges jóváhagyása pedig a rendszer résztvevőinek a visszaigazolásán alapul. Emiatt a virtuális fizetőeszközök tulajdonosai számára egy intézmény sem garantálja a tranzakciók lebonyolítását, valamint nem is téríti meg semmilyen intézmény az ügyfelek kárát. Emellett az eszközök cseréjét lehetővé tevő kereskedési rendszerekre sem vonatkoznak azok az előírások, amelyek az elektronikus fizetési tranzakciók esetén a fizetések lebonyolításának szabályait, valamint az ügyfelek védelmét határozzák meg.

A virtuális eszközök esetében a fogyasztóvédelem hiánya miatt az eszközök birtoklása és használata során jelentős kockázatokkal szembesülnek a tulajdonosok, az ezekből származó problémák pedig hosszabb távon a hagyományos elektronikus fizetési eszközökre is negatív hatással lehetnek. Az elektronikus fizetési megoldások felhasználóit a hagyományos esetben számos jogszabályi rendelkezés védi a visszaélések, valamint a fizetési szolgáltatók és a fizetési rendszerek működése során bekövetkező zavarok negatív következményeitől. Többek között a pénzforgalmi szolgáltatók rendszereiben elektronikusan tárolt pénzeszegekhez való illetéktelen hozzáférés és az ügyfelek által jóvá nem hagyott tranzakciók lebonyolítása esetén – amennyiben a visszaélés nem az ügyfél hibájából történt – a szolgáltató köteles visszaállítani a számla eredeti állapotát, ezzel is védve az ügyfeleket a visszaélések negatív hatásaitól. A Bitcoin és a többi fizetésre használható virtuális eszköz tulajdonosa azonban számos módon visszaélés áldozatává válhat. A visszaélések megvalósulhatnak akár úgy, hogy a tulajdonos számítógépén lévő tárcához illetéktelenek férnek hozzá, és az ott tárolt Bitcoint elutalják más számlára, akár pedig úgy, hogy egy Bitcoin-tárca szolgáltatást nyújtó elektronikus kereskedőhely

rendszerét feltörve férnek hozzá illetéktelenek a tulajdonosok Bitcoinjához. Ilyen esetekben a tulajdonosok nem biztosítottak az őket ért veszteség ellen, így nekik kell viselniük a teljes kárt. Az elektronikus fizetési eszközökkel történő vásárlások esetén emellett mind a fizető felet, mind pedig a kedvezményezettet védik olyan szabályok, amelyekkel biztosítható, hogy a vásárlók valóban csak az általuk megvásárolt áruk, valamint az igénybe vett szolgáltatások értékét fizessék ki, a kereskedőkhöz pedig valóban eljusson az általuk eladott termék értéke. Amennyiben a fizető fél számláján nem megfelelő összeget terhel a fizetési szolgáltató, a tranzakció egyes esetekben visszafordítható, és

így az ügyfelet nem éri kár. A Bitcoin esetén ezekhez hasonló fogyasztóvédelmi szabályok nem léteznek, így egy fizetési tranzakciónál sem a vásárló, sem pedig a kereskedő nem lehet biztos abban, hogy a fizetési tranzakció valóban a szerződésnek megfelelően történik majd. Mind az eladó, mind pedig a vevő jelentős árfolyamkockázatot kénytelen olykor vállalni, tekintve, hogy a Bitcoin esetén az elmúlt időszakban jelentős mértékű árfolyamváltozás volt megfigyelhető. Ennek hatására csak nagyobb bizonytalansággal állapítható meg, hogy a megvásárolt áru vagy szolgáltatás ára egy valódi fizetőeszköz értékében kifejezve pontosan mennyi lesz a vásárlás pillanatában.

6. keretes írás

Internetes vásárlás Bitcoinnal és betéti bankkártyával

A Bitcoinnal történő fizetés rövid távon elsősorban az interneten keresztül vásárlásoknál jelenhet meg, ahol jelenleg a hagyományos fizetési megoldások közül a bankkártyás fizetés lehet a leghatékonyabb elektronikus fizetési mód. Így célszerű összehasonlítani ennek a két megoldásnak a főbb jellemzőit (6. táblázat).

6. táblázat

A betéti kártyával és Bitcoinnal lebonyolított internetes vásárlás közötti különbségek

	Bitcoin	Betéti kártya
Hogyan lehet szert tenni a fizetésre felhasználható összegekre?	– virtuális bányászattal – törvényes fizetőeszközért történő vásárlással – áru, szolgáltatás ellenértékeként történő elfogadással	– a fizetési számlára történő átutalással, készpénzbefizetéssel – áru, szolgáltatás ellenértékeként történő elfogadással
Hol tárolják a fizetésre használható összegeket?	Virtuális pénztárcán, ami lehet a felhasználó számítógépén vagy egy hatóságok által nem felügyelt tárcaszolgáltatónál.	Fizetési számlán, amelyet egy hatósági felügyelet alatt álló pénzforgalmi szolgáltató vezet.
Ki bocsátja ki a fizetőeszközt?	Nincs központi kibocsátó, virtuális bányászattal vagy hatóságok által nem felügyelt kereskedési oldalakon lehet hozzájutni.	A fizetési számlát vezető pénzforgalmi szolgáltató bocsátja ki a számlához kapcsolódóan a fizetési kártyát.
Milyen biztonsági elemek csökkentik a visszaélések esélyét?	A virtuális pénztárcához hozzáférést biztosító kód megadása szükséges a tranzakciók elindításához.	A bankkártyán lévő adatok megadása mellett egyre több esetben a tranzakcióhoz kapcsolódóan további információk vagy egyszer használatos kód megadása is szükséges.
Milyen módon történik a tranzakciók lebonyolítása?	A fizetés pillanatában megvalósul a Bitcoin tárcák közötti cseréje, ezt követően pedig minden egyes tranzakciót a Bitcoin hálózatnak kell visszaigazolnia annak érdekében, hogy az érvényes legyen. Azonos Bitcoin többszöri elköltése esetén az a tranzakció lesz a végleges, amelyiket először ismeri el a hálózat többsége.	A fizetés pillanatában a kereskedő visszaigazolást kap a bankkártya-kibocsátó pénzforgalmi szolgáltatótól a fedezet rendelkezésre állásáról, a bankkártyabirtokos fizetési számláján pedig a felhasznált összeg zárolásra kerül. A tranzakció értékét ezt követően a jegybankok által felvigyázott bankkártya-elszámolási rendszereken keresztül néhány napon belül kapja meg a kereskedő.
Mi korlátozza visszaélés vagy rendszerhiba esetén a tranzakcióban résztvevők veszteségét?	A teljes kár a Bitcoin tulajdonost terheli, legfeljebb bírósági úton van lehetőség a kár csökkentésére.	Jogszabályban meghatározott felelősségi és kárviselési szabályok, valamint a hatósági felügyeleti és felvigyázási tevékenység biztosítja, hogy az érintetteket a lehető legkisebb mértékben érje kár.

5.4. A mobiltelefonon keresztüli fizetéshez kapcsolódó fejlesztések

Az elmúlt években a mobiltelefonok és az egyéb hordozható kommunikációs eszközök terén megfigyelhető gyors technikai fejlődésnek köszönhetően jelentősen bővültek a mobil eszközök felhasználási lehetőségei, ami az elektronikus fizetési szolgáltatások fejlődését is ösztönözheti. Az MNB 2012-es felmérése szerint a 15–69 éves lakosság 89 százaléka rendelkezik mobiltelefonnal, ez jelentősen meghaladja a fizetési számlával vagy bankkártyával rendelkezők arányát. Emellett a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság által publikált statisztikai adatok alapján 2012 végén a hazai mobilinternet-előfizetések száma megközelítette a 3,2 milliót. A mobilfizetési szolgáltatások közé sorolható minden olyan megoldás, ahol a fizetési megbízás megadása a mobil eszközön keresztül történik, kivéve azokat az eseteket, amikor az eszközön internetböngésző használatával internetbanki szolgáltatásokat vesznek igénybe.⁴⁸ A mobilfizetési megoldásoknak számos fejlődési iránya látható jelenleg nemzetközi téren, jelentős számú piaci szereplő kísérletezik különböző technikai megoldásokkal és különböző üzleti modellekkel, eddig azonban kevés szolgáltatás ért el nagy mennyiségű ügyfelet. A mobilfizetési megoldások számos szempont alapján csoportosíthatók. A fizetési helyzetek terén egyaránt található példák a közellévők és a távollévők közötti tranzakciók lebonyolítására. A mobilfizetési szolgáltatások nem tekinthetők önálló, új fizetési módnak, mert jellemzően egy már működő fizetési módra épülnek rá azok a szolgáltatások, amelyek lehetővé teszik a fizetési megbízások újszerű, mobil eszközön keresztüli megadását. Ezen a téren alapvetően három fejlesztési irány figyelhető meg: a fizetési kártya rendszerekre épülő megoldások, az átutalás alapú szolgáltatások, valamint a mobilvásárlás alapú megoldások. Míg az első kettő esetében a tranzakció lebonyolítása a fizető fél pénzforgalmi szolgáltatójánál vezetett fizetési számlájának terhére történik, addig a mobilvásárlásnál az ügyfél a mobilszolgáltatójánál lévő mobiltelefon-számlájának terhére kezdeményezi a fizetést. A mobilfizetési fejlesztések célja lehet a hagyományos pénzügyi közvetítőrendszer pótlása – elsősorban a fejlődő országokban –; az ügyfeleknek nyújtott kiegészítő szolgáltatások nyújtása – főleg a fejlettebb pénzügyi kultúrával rendelkező országokban –; valamint a pénzügyi felzárkóztatás is. Az elektronikus fizetési tranzakciók elfogadása terén szintén szerephez juthatnak a mobil eszközök akár úgy, hogy a fizetési

kártyás tranzakcióknál a hagyományos POS-terminálokat helyettesítik, akár pedig úgy, hogy más fizetési módok használatánál a tranzakció lebonyolításáról a kedvezményezettnek küldött visszaigazolást közvetítik.

Az újonnan megjelenő mobilfizetési szolgáltatások csak akkor támogathatják megfelelően a hazai pénzforgalom hatékonyságának javítását, ha azok széles körben elérhetőek és felhasználhatóak lesznek. Ennek érdekében a mobilfizetési szolgáltatásokat célszerű alapvetően a már meglévő és működő fizetési infrastruktúra felhasználásával, annak kiegészítéseként létrehozni. A szükséges további infrastrukturális elemeket pedig úgy kell kialakítani, hogy azok telepítésének és üzemeltetésének költségei alacsonyak legyenek, a hozzáférés pedig minden érintett szereplő számára elérhető legyen. A fejlesztések kapcsán szükséges elkerülni azt, hogy az egyes megoldások és azok résztvevői az infrastruktúrához való hozzáférés terén versenyezzenek egymással akár a hozzáférést korlátozó technikai vagy szabályozásbeli elemek létrehozásával. A mobil eszközöknek köszönhetően alacsonyabbá válhatnak az elektronikus fizetések lebonyolításához szükséges infrastruktúra kiépítésének és üzemeltetésének a költségei. Ezek használatával továbbá többletszolgáltatások, többletinformációk nyújthatók az ügyfeleknek, amellyel növelhető a szolgáltatásokat használók pénzügyi tudatossága és az elektronikus fizetési eszközökbe vetett bizalom is. A szolgáltatások széles körű elterjedése és felhasználhatósága támogathatja a pénzügyi felzárkóztatást is. A fejlesztések kapcsán azonban mindig szem előtt kell tartani a fizetési műveletek biztonságos lebonyolítását és az ügyfelek személyes adatainak megfelelő kezelését.

A hazai mobilfizetési fejlesztések nagymértékű elterjesztése érdekében szükséges a piaci szereplők intenzív és széles körű együttműködése. A közelmúltban Magyarországon is több mobilfizetési fejlesztés valósult meg, melyek egy része a fizetési kártya-rendszerek használatával működik, ahol a rendszer átjárhatóságát és széles körű igénybevitelének lehetőségét a fizetési kártya alapú azonosítás teszi lehetővé. Emellett több átutalás alapú szolgáltatás is megjelent már, amelyek jellemzően a mobiltelefonszám alapján teszik lehetővé a kedvezménye-

⁴⁸ Ebben az esetben a felhasználók mobil eszköz használatával az internetbankon keresztül adnak meg egy fizetési (pl. átutalási) megbízást, vagy kérdeznék le számlainformációkat.

zettek azonosítását. Ezekben az esetekben azonban lassíthatja a széles körű elterjedést az, hogy elsősorban az üzemeltető bank ügyfelei közötti tranzakciók során van csak lehetőség azok egyszerű és gyors lebonyolítására a telefonszámok használatával. Amikor az átutalás címzettje egy másik pénzforgalmi szolgáltató ügyfele, további azonosítás is szükséges lehet. Az átutalás alapú mobilfizetési szolgáltatásoknál segítheti a széles

körű felhasználhatóság megteremtését a mobiltelefonszámoknak egy olyan központi nyilvántartása, amelyben a regisztráló ügyfelek összeköthetik telefonszámukat a fizetési számlájuk számával, így pedig a telefonszámuk megadásával is fogadhatnak átutalásokat. A központi nyilvántartás kezelését végezheti akár a BKR-t üzemeltető GIRO is.

Fogalomtár

4 órás szabály	Az MNB 15/2010. (X. 12.) rendelete szerint a fizető fél (átutaló) pénzforgalmi szolgáltatójának 2012. július 1-jét követően biztosítania kell, hogy az ügyfelei által az ún. tárgynapi (vagyis aznapi) teljesítésre meghatározott időszak alatt (a végső benyújtási határidőig) elektronikus úton indított belföldi forintátutalás a befogadástól számított 4 órán belül eljusson a kedvezményezett ügyfél pénzforgalmi szolgáltatójához.
ATM (Automated Teller Machine)	Bankjegykiadó automata, amelyen fizetési kártya használatával a készpénzfelvétel mellett egyéb tranzakciók (pl. átutalás) is lebonyolíthatók.
bankközi jutalék	A fizetési kártyákkal lebonyolított vásárlások esetén az elfogadó pénzforgalmi szolgáltató által a kibocsátónak fizetett, a vásárlás értékével arányos jutalék.
BÉT	Budapesti Értéktőzsde Zrt.
BÉTa	A BÉT által működtetett multilaterális kereskedési rendszer (MTF), a külföldi részvények forintban történő kereskedésére alkalmas platform. A BÉTa piacon megvásárolt részvény teljesen megegyezik a külföldi tőzsdéken jegyzett részvényekkel.
BKR	Bankközi Klíring Rendszer, a GIRO által üzemeltetett, bruttó elszámolású, késleltetett kiegyenlítésű fizetési rendszer, amelynek két elszámolási módja az éjszakai elszámolás és 2012. július 2-től a napközbeni többszöri elszámolás.
blue-chip részvények	Egy adott piac leglikvidebb és legtöbbet forgatott részvényei.
CEEGEX	Közép- és Kelet-Európai Szervezett Földgázpiac
CLS (Continuous linked settlement)	A devizakiegyenlítési kockázat kiküszöbölését lehetővé tevő elszámolási és kiegyenlítési modell, mely több devizában történő PVP mechanizmuson alapul. A CLS-t a CLS Bank működteti.
CSDR (Regulation on improving securities settlement in the European Union and on central securities depositories)	Az Európai Unión belüli értékpapír-kiegyenlítés fejlesztéséről és a központi értéktárrakról szóló rendelet.
csipmigráció	A kizárólag mágnescsíkkal ellátott fizetési kártyák csippekkel való ellátása, ezzel párhuzamosan pedig a fizetési kártyákat kezelő berendezések alkalmasság tétele a csipes kártyák elfogadására.
DvP (Delivery versus Payment)	Szállítás fizetés ellenében. Az értékpapír-adásvételi ügyletek kiegyenlítését szolgáló pénz- és értékpapír-megbízások összekapcsolása, amely biztosítja, hogy az értékpapír-oldali kiegyenlítésre akkor, és csakis akkor kerüljön sor, amikor a pénzoldali kiegyenlítés megtörtént, illetve fordítva, a pénzoldali kiegyenlítésre kizárólag akkor kerüljön sor, ha az értékpapír-fedezet rendelkezésre áll és a kiegyenlítés biztosított.

EBPP (Electronic Bill Presentment and Payment)	Elektronikus számlabemutató és -fizetés.
ECC (European Commodity Clearing AG)	Lipcsei székhelyű, alapvetően energiapiaci elszámolásokkal foglalkozó, központi szerződő félként működő elszámolóház.
egyéni garanciaelemek	A nettó elszámolású rendszerek által támasztott biztosítékgigények, amelyek a garancia-rendszer részeit képezik, és amelyek felhasználására kizárólag akkor kerülhet sor, ha a biztosítéket képző intézmény nem teljesít (KELER KSZF esetében: alapszintű pénzügyi fedezet, árkülönbözet, alapbiztosíték, kiegészítő pénzügyi fedezet, likviditási deviza óvadék).
elfogadó (fizetési kártya)	Az a pénzforgalmi szolgáltató, amellyel a fizetési kártyás vásárlást lehetővé tevő kereskedő szerződést köt a tranzakciók lebonyolítására. A tranzakciók elszámolása és kiegyenlítése során az elfogadó gyűjti be és továbbítja a kereskedőnek a kártyás tranzakciók értékét.
elszámolás	A megbízások fogadásának, formai és tartalmi ellenőrzésének, majd a klíringtagok kétoldalú vagy többoldalú kötelezettségeinek kiszámítását jelenti. A kötelezettségek kiszámítása történhet bruttó, illetve nettó alapon.
elszámolás bruttó módon	Olyan elszámolási mechanizmus, amely során kizárólag a fedezettel rendelkező tranzakciók kerülnek elszámolásra.
elszámolás nettó módon	A nettósítás során a klíringtagok egymással szemben fennálló tartozásainak és követeléseinek egyetlen tartozássá vagy követeléssé alakítása úgy, hogy a tartozásaik összegét csökkentik a követeléseik összegével. A nettósítás lehet kétoldalú vagy többoldalú. Ezt követően az így számított nettó tartozik pozíciók kiegyenlítésére kerül sor. Amennyiben nincsen elegendő fedezet, a nettó elszámolás garanciarendszerét kell felhasználni.
elszámolási és kiegyenlítési kockázat	Az elszámolás, illetve a kiegyenlítés késedelmét vagy elmaradását jelenti a fizetési, illetve értékpapír-elszámolási rendszerben annak ellenére, hogy az elszámolási, illetve kiegyenlítési szolgáltatás nyújtása folyamatos. Az elszámolási és kiegyenlítési kockázat megnevezést a két fázis (elszámolás és kiegyenlítés) egyes rendszerekben történő elkülönülése indokolja. A rendszer felépítésétől függően az elszámolási kockázat realizálódása nem feltétlenül vonja maga után a kiegyenlítés meghíúsulását is, illetve a kiegyenlítési kockázat az elszámolási fázis hibátlansága esetén is realizálódhat. Elszámolási és kiegyenlítési kockázat a résztvevő likviditáshiányából, fizetéseképtelenségéből vagy működési problémájából adódhat.
elszámolóház	A megbízások feldolgozását, elszámolását és teljesítő fél hiányában azok teljesítését végző szervezet.
EMIR (Regulation on OTC derivative transactions, central counterparties and trade repositories)	Az OTC derivatív ügyletekről, központi szerződő felekről és kereskedési adattárházakról szóló rendelet.
ESMA (European Securities and Markets Authority)	Európai Értékpapírpiazi Hatóság
EuroMTS	Alapvetően államkötvények másodpiaci kereskedésével foglalkozó multilaterális kereskedési helyszín, amelyre bevezetésre kerültek a legtöbb európai ország által kibocsátott, 5 milliárd euro feletti államkötvény-sorozatok.

fizetési rendszer	A felvigyázott rendszerek esetében a Hpt. 2. számú melléklet I. fejezet 18. pontjában meghatározott rendszer működtetésére az együttműködő felek közötti megállapodás alapján létrejött együttműködési forma. A pénzügyi infrastruktúra része. Magában foglalja a fizetési eszközöket, banki eljárásokat, valamint a bankközi fizetési rendszereket, amelyek együttesen teszik lehetővé a pénzforgalom lebonyolítását.
fizetési számla	Fizetési műveletek teljesítésére szolgáló, a pénzforgalmi szolgáltató egy vagy több ügyfele nevére megnyitott számla, ideértve a bankszámlát is.
GIRO	GIRO Elszámolásforgalmi Zrt.
harmadik fél, külső szolgáltató	Az elszámolás és kiegyenlítés folyamatában nem közvetlenül érintett szereplő. Többségében kommunikációs szolgáltatást, szoftver-, hardverszállítást, egyéb támogató, illetve kiszervezett tevékenységet végez.
HHI (Herfindahl–Hirschman-index)	A piaci koncentráció mérésére használt mutató, az egyes piaci szereplők piaci részesedésének négyzetösszegeként számítható ki, értéke 0 és 1 között lehet. A 0 közeli érték a koncentráció hiányát jelzi, míg az 1 a monopol piacszerkezetet.
Hpt.	2013. évi CCXXXVII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról.
információs aszimmetria	Olyan (döntési) helyzetet jelöl, amikor a tranzakcióban részt vevő felek egyike több vagy pontosabb információval rendelkezik, mint a másik. Ez felborítja a tranzakcióban részt vevő felek közötti erőegyensúlyt, rosszabb esetben piaci kudarchoz vezet.
integrált takarékszövetkezetek	A „takarékszövetkezeti integrációs szerződést” aláírt takarékszövetkezetek. Közvetetten a Magyar Takarékszövetkezeti Bank Zrt.-n mint levelező bankjukon keresztül csatlakoznak a fizetési és elszámolási rendszerekhez, és fizetési forgalmukat a levelezőbankjukon keresztül bonyolítják le.
jegybank által elfogadható fedezetek	Azon fedezetek köre, amelyeket a jegybank a vele kötött fedezett hitelügyletek (beleértve a napközbeni hitelkeretet is) fedezeteként elfogad. Az MNB által elfogadott fedezeteket „A jegybank forint- és devizapiaci műveleteinek üzleti feltételei” c. dokumentum tartalmazza.
kapcsolódó rendszerek kockázata	Akkor jöhet létre, ha az elszámolási és kiegyenlítési folyamat egyes egymásra épülő lépéseit nem ugyanazok a szolgáltatók hajtják végre. A rendszerek közötti, alapvetően likviditási függőségi viszonyok akár fertőzés forrásai is lehetnek.
KELER	Központi Elszámolóház és Értéktár Zrt.
KELER KSZF	KELER KSZF Központi Szerződő Fél Zrt.
kereskedés	A felek kölcsönös szerződéses megállapodása, amelynek célja pénzügyi termékek adásvétele. Az adásvétel lehet leszállítási vagy eredményelszámolási.
kereskedés utáni pénzügyi infrastruktúra	Az ügylet megkötését követően az elszámolási és kiegyenlítő funkciót ellátó intézmények összessége.
készfizető kezesség	A KELER KSZF által garantált ügyletek teljesítéséhez az egyéni és kollektív garanciaelemek nyújtotta védelem mellett a KELER saját tőkéjének meghatározott mértékéig garanciát nyújt a KELER KSZF-nek. Amennyiben a KELER KSZF-nek a nemteljesítési eljárások kezelése során az egyéni és a kollektív garanciaelemek felhasználásán túl a készfizető

kezeség lehívására is szüksége van, a KELER köteles maximum a készfizető kezeség értékének megfelelő fedezetet a KELER KSZF rendelkezésére bocsátani.

KGA	Kollektív Garancia Alap
kibocsátó (fizetési kártya)	Az a pénzforgalmi szolgáltató, amelyik a kártyabirtokos rendelkezésére bocsátja a fizetési kártyát, és a tranzakciók kiegyenlítése során eljuttatja az elfogadókon keresztül a kereskedőkhöz a tranzakciók értékét.
KID rendszer	A KELER és ügyfelei közötti elektronikus kommunikációt megvalósító rendszer.
kiegészítő pénzügyi fedezet	A KELER KSZF által garantált tőkepiaci, a gázpiaci és az árampiaci ügyletekhez a klíringtag, árampiaci alklíringtag részére előírt többletbiztosíték.
kiegyenlítés	A fizetési és értékpapír-szállítási kötelezettségeknek a rendszer résztvevői közötti teljesítése. A kiegyenlítés a teljesítő fél funkcióját betöltő intézménynél vezetett számlákon könyveléssel történik meg.
kijelölő hatóság	A Tvt. felhatalmazása alapján a Magyar Nemzeti Bank.
kijelölt rendszer	Az a fizetési és elszámolási rendszer, amelyet az MNB mint kijelölő hatóság, a Tvt. hatálya alá tartozó rendszerként kijelöl, valamint a Tvt. rendelkezése alapján a Magyar Nemzeti Bank által működtetett rendszer.
kollektív garanciaalap	A nettó elszámolású rendszerek által támasztott biztosítékgigények, amelyek a garancia-rendszer részeit képezik, és amelyek felhasználására akkor kerülhet sor, ha a kockázat-közösség tagjai közül valamely intézmény nem teljesít. Célja a fizetési kötelezettségek teljesítésének késedelméből vagy elmaradásából eredő veszteség csökkentése egy közös tulajdont képező biztosítékalap által.
körbetartozás	Akkor jöhet létre, ha a fizetési, illetve értékpapír-elszámolási rendszerben egy, vagy néhány résztvevő által benyújtott és teljesítésre váró megbízások a pénz- vagy az értékpapírszámlák fedezetlensége miatt nem teljesülnek. Ennek következtében számos más résztvevő megbízásai is teljesíthetetlenek maradnak.
kötegeltefeldolgozás	A különböző időpontban beérkezett, azonos meghatározott ismérvek alapján egy csoportba sorolt tételek egy időben történő, együttes feldolgozása.
központi értéktár	Alapvető feladata a nyomdai úton előállított (fizikai formában létező) értékpapírok őrzése, az immobilizált vagy dematerializált (elektronikus jel formájában létező) értékpapírok nyilvántartása, valamint az értékpapír-tulajdonosok főszámlák szerinti nyilvántartása. A központi értéktárak működtetik az értékpapír-kiegyenlítési rendszereket, amelyekben az értékpapírügyletek teljesítése könyvelés útján (azaz az értékpapírok fizikai mozgása nélkül) történik.
központi szerződő fél	Az a központi szereplő, amely az ügyletben részt vevő felek közé áll, és garantálja az ügylet teljesítését abban az esetben is, ha az ügyletben részt vevő felek valamelyike kötelezettségének nem tesz eleget.
közvetlen benyújtó	Az elszámolóházzal egy közvetlen résztvevő felhatalmazása alapján és a vele történő elszámolás mellett, kizárólag a közvetlen benyújtó saját gazdálkodásával összefüggő fizetési megbízások elszámolóházzal közvetlenül történő benyújtására megállapodást kötő, a fizetési rendszerben résztvevőnek nem minősülő ügyfél.

likviditás	A fizetési és elszámolási rendszerekben a megbízások teljesítésére felhasználható pénzügyi eszközök összessége.
MHKK	Maximális hitelkeret-kihasználtság, a jegybanki napközbeni hitelkeret igénybevétele esetén számított mutató, amely megmutatja, hogy az adott üzleti napon maximálisan a teljes hitelkeret mekkora százaléka került felhasználásra a megbízások teljesítése során.
MiFID, MiFIR (Markets in Financial Instruments Directive and Regulation)	A pénzügyi eszközök piacairól szóló irányelv.
MNB	Magyar Nemzeti Bank.
MTF (Multilateral Trading Facility)	Multilaterális (alternatív) kereskedési platform.
MTS	Az EuroMTS által működtetett multilaterális kereskedési platform.
napközbeni hitelkeret	A teljesítő fél (többnyire jegybank) fedezet mellett hitelkeretet biztosít a rendszer résztvevői számára annak érdekében, hogy a rendszerben elszámolt megbízások teljesítése minél előbb megtörténhessen. Az elfogadható fedezetek körét a teljesítő fél határozza meg. A hitelkeret a résztvevők számlaegyenlegével együtt adja ki a megbízások fedezetéül rendelkezésre álló likviditást.
NFKP	Napi Földgáz- és Kapacitáskereskedelmi Piac
NHP	Növekedési Hitelprogram.
OTC (Over the Counter)	Tőzsdén kívüli piac (ideértve az MTF és az OTF platformokat is).
OTF (Organised Trading Facility)	Szervezett kereskedési platform.
pénzforgalmi szolgáltató	Az a hitelintézet, elektronikuspénz-kibocsátó intézmény, Posta Elszámoló Központot működtető intézmény, pénzforgalmi intézmény, MNB és kincstár, amely pénzforgalmi szolgáltatási tevékenységet végez.
Pftv.	2009. évi LXXXV. törvény a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtásáról.
POS-terminál	Azok a berendezések, amelyek lehetővé teszik a fizetési kártyával történő fizetések lebonyolítását (esetenként a készpénzfelvételt is) a kereskedői elfogadó helyeken. A műveletekre vonatkozó információt elektronikusan vagy papír alapon gyűjtik; az előbbi az elektronikus POS (EFTPOS: Electronic Funds Transfer POS), az utóbbi az imprinter.
PSD (Payment Services Directive)	A belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról szóló 2007/64/EK-irányelv.
PvP (Payment versus Payment)	Fizetés fizetés ellenében. Két fizetésrendszer-résztvevő egymással szemben álló bankközi és ügyfélfizetési megbízásainak egyidejű teljesítése, amely biztosítja, hogy azok kiegyenlítésére akkor, és csakis akkor kerüljön sor, ha a másik teljesítésére a fedezet rendelkezésre áll, és mindkét megbízás kiegyenlítése biztosított.
résztvevő	Jogosult a fizetési vagy értékpapír-elszámolási rendszerbe megbízást eljuttatni maga, illetve ügyfele nevében. A résztvevő lehet közvetlen vagy közvetett attól függően, hogy saját maga csatlakozik, vagy egy másik résztvevőn keresztül.

sorkezelés	Központi eljárás, amely során a fizetési, illetve értékpapír-elszámolási rendszerben átmenetileg fedezetlen megbízásokat a rendszer nem utasítja vissza, hanem sorba állítja, majd elégséges fedezet rendelkezésre állása esetén automatikusan feldolgozza.
szabadon választható tartalékráta	A 2010. novemberi tartalékteljesítési periódustól a tartalékköteles hitelintézetek szabadon megválaszthatják kötelező tartalékszintjüket. Választásukat félévente (áprilisban és októberben) módosíthatják, ami során választhatnak a 2, 3, 4 és 5 százalékos tartalékráta közül.
szolgáltatás ellátásának kockázata	A fizetési, valamint az értékpapír-elszámolási rendszerben az elszámolási, illetve kiegyenlítési szolgáltatás fennakadását, ellehetetlenülését jelenti. Ez általában a szolgáltatónál kialakult működési rendellenességre vezethető vissza, vagy a finanszírozási, az üzleti problémájából adódhat.
TEA	Tőzsdei Elszámolási Alap
T2S (TARGET2-Securities)	Páneurópai kiegyenlítési technikai platform, az európai értékpapírpiacok tranzakcióinak kiegyenlítésére.
társadalmi költség	A fizetési láncban felmerült összes erőforrásigényt foglalja magában, azaz a fizetési lánc összes szereplőjének ráfordítását azon díjak nélkül, amelyeket az érintett szereplők a fizetési láncban belül egymásnak fizetnek.
teljesítés	Lásd kiegyenlítés.
teljesítő fél	Az a szervezet, amely a fizetési és elszámolási rendszerekben részt vevő intézmények, valamint a központi szerződő fél teljesítési számlájának vezetőjeként biztosítja a megbízások kiegyenlítését, illetve — szükség esetén — az intézmény vagy a központi szerződő fél részére hitelt nyújt a teljesítés megkönnyítése érdekében.
tőkepozíciós limittúllépés	A klíringtag vagy a megbízó által fenntartható nyitott származékos pozíciók mennyisége a saját tőke százalékában. A KELER KSZF esetében a tőkepozíciós limitek kalkulációjának módja: a KELER KSZF által számított alapbiztosíték-követelmény / saját tőke.
Tvt.	A fizetési, illetve értékpapír-elszámolási rendszerekben történő teljesítés véglegességéről szóló 2003. évi XXIII. törvény.
ügyfélfizetések	A rendszer részt vevő ügyfelei által kezdeményezett megbízások.
VIBER	Valós idejű bruttó elszámolási rendszer, elsősorban a nagy összegű és rendkívül sürgős pénzügyi műveletek kiegyenlítésére szolgáló fizetési rendszer. Az elszámolás és a teljesítés fedezet-ellenőrzéssel (bruttó elv) és egy lépésben, valós időben történik. Amennyiben a tranzakció benyújtását követő azonnali feldolgozás során a fedezet rendelkezésre áll, a megbízás véglegesen és visszavonhatatlanul teljesül.

I. (Nagy) Lajos Király

(Visegrád, 1326. március 5. – Nagyszombat, 1382. szeptember 10.)

Magyarország (1342-1382) és Lengyelország (1370-1382) Anjou-házi királya volt.

Uralkodása a középkori Magyar Királyság egyik fénykora: az ország belső békéje és dinasztikus kapcsolatai lehetővé tették a társadalom, a gazdaság és a kultúra fejlődését, így az ország fejlettsége közelebb került a nyugat-európai országokéhoz. Aktív külpolitikája és hadjáratai révén Magyarország európai nagyhatalommá vált. A lovagkirály személyes kvalitásai és dicsőséges hadjáratai megihlették még a 19. századi magyar nemzeti romantika költőit is.

Lajos, Károly Róbert magyar király és Łokietek Erzsébet lengyel hercegnő házasságából született. Trónörökösnek kijáró gondos neveltetést kapott. Jogi, történelmi és politikai ismeretek mellett egyházi nevelői bevezették a hittudományba és a hét szabad művészetbe (grammatika, dialektika, retorika, aritmetika, geometria, csillagászat, zene), valamint a lovagi ismeretekbe is. Apja halálát követően 1342. július 21-én koronázták meg Székesfehérváron az ország főembereinek „egy szívvel, egy akarat-tal” való hozzájárulásával.

Lajos tele kincstárat, stabil és jól működő államszervezetet örökölt tehetséges és hűséges, őt mindenben segítő és támogató főnemesekkel, így energikusan próbálhatta elérni nagyváradi fogadkozásában összegzett külpolitikai céljait. Buzgón vallásos, egyben a lovagi erényeket megtestesítő férfiú volt, aki emellett erős kézzel irányította országait. Feltétlen híve és biztos támasza volt a papságnak, még annak ellenére is, hogy az nem mindig szolgálta (ki) az érdekeit.

Lajos alapvetően a főurakkal egyetértésben kormányzott, de a köznemességet is igyekezett megnyerni magának. Az 1351-ben kihirdetett törvényei egészen 1848-ig a magyar nemesi alkotmányos berendezkedés gerincét képezték. Ennek része volt az Aranybulla megújítása, ami az 1222-es oklevél keletkezése után másfél évszázaddal a nemesi szabadságok alaptörvényévé vált. Kimondta az egyazon szabadság (latinul unus eademque libertas) elvét, azaz a köznemességnek azonos jogokat biztosított a főnemességgel. Kiemelendő még az ősiség törvénye, amelynek értelmében ha kihalt egy birtokos család, a földek a Szent Koronára szálltak vissza. (Az Aranybulla ugyan lehetővé tette a szabad örökítést, de az nem került át a gyakorlatba, és a király rendelkezésével csak ezt a helyzetet rögzítette.) Lajos királyságának utolsó szakaszában reformjai keretében több átalakítást is végrehajtott az államigazgatásban és a bírósági rendszerben.

A pápa kérésére gyakran viselt hadat „az igaz hit védelmében”: hol a pogány litvánok, hol az eretnek (bogumil) vagy ortodox keresztény délszlávok ellen. Lajos uralkodását végigkísérték az itáliai, dalmáciai, litvániai és balkáni hadjáratok is. Ezek jelentősen igénybe vették az ország politikai, pénzügyi és katonai teherbíró képességét, de a Károly Róbert által stabilizált államszervezet sikeresen kiállta a megpróbáltatásokat. A Magyar Királyság Lajos uralma alatt európai nagyhatalommá vált („Magyar Archiregnum”). Lajos diplomáciai tevékenysége közvetlen érdekeltségein kívül is kiterjedt több európai államra: sem előtte, sem utána nem volt magyar uralkodó, aki ilyen aktív külpolitikát folytatott volna az ország határain túl. Lajos belviszályoktól és külső támadásoktól mentes királysága lehetővé tette az ország válságoktól mentes fejlődését, mind politikai, mind gazdasági tekintetben.

FIZETÉSI RENDSZER JELENTÉS

2014

Nyomda: Prospektus–SPL konzorcium

8200 Veszprém, Tartu u. 6.

© MAGYAR NEMZETI BANK 1054 BUDAPEST, SZABADSÁG TÉR 9.

mnb.hu